

N I E Z B Ę D N I K
N A U C Z Y C I E L A

Przemoc

wobec

dzieci

w rodzinie

Centrum Praw Kobiet
ul. Wilcza 60/19
00-679 Warszawa
tel./faks: (48 22) 622 25 17
e-mail: temida@cpk.org.pl
<http://www.cpk.org.pl>
© Centrum Praw Kobiet

Opracowanie: **Joanna Różyńska**
Aktualizacja: **Agnieszka Buśk, Urszula Nowakowska,**
Grzegorz Wrona
Redakcja i korekta: **Ewa Jaworska-Solich**

Wydanie trzecie
sfinansowane ze środków
Urzędu Miasta st. Warszawy

Projekt współfinansuje m.st. Warszawa

ISBN 978-83-89888-63-1

Łamanie: Meritum21
Druk: „Paper & Tinta” Usługi Wydawniczo-Poligraficzne

Pierwsze wydanie sfinansowane ze środków
Europejskiego Funduszu Społecznego
w ramach Inicjatywy Wspólnotowej EQUAL

★ ★ ★ ★
EQUAL

Spis treści

Wstęp	5
Mity i fakty.....	8
I. Kilka słów o przemocy w rodzinie	13
II. Wpływ stereotypów i tradycyjnego podziału ról na przemoc	21
III. Przemoc wobec dzieci	23
IV. Skala zjawiska przemocy wobec dzieci w rodzinie ..	30
Przemoc wobec dzieci to poważny problem społeczny.....	31
Społeczne przyzwolenie na fizyczne karanie dzieci	34
Przemoc seksualna wobec dzieci	37
V. Portret dziecka krzywdzonego	38
Jak dziecko broni się przed przemocą?	40
Jak dziecko maltretowane zaspokaja swoje potrzeby rozwojowe i emocjonalne?	42
Jakie są skutki doświadczania przemocy w dzieciństwie? ..	45
VI. Prawo wobec przemocy	51
Przemoc wobec osoby najbliższej jest przestępstwem!	51
Wykorzystywanie seksualne dzieci jest przestępstwem! ..	54
Szczególna ochrona dzieci przed zaniedbywaniem i demoralizacją	58
Rola sądów rodzinnych w ochronie dzieci przed przemocą ..	59
VII. Rola szkoły w przeciwdziałaniu przemocy	63

VIII. Jak rozpoznać czy dziecko jest ofiarą przemocy? . . .	72
IX. Jak rozmawiać z dzieckiem – ofiarą przemocy?	78
X. Współpraca z rodziną	85
XI. Jak napisać pismo do sądu? Podstawowe wzory. . . .	87
Zawiadomienie o popełnieniu przestępstwa.	88
Zawiadomienie o naruszeniu dobra małoletniego	91
XII. Wybrane akty prawne	94
XIII. Gdzie szukać pomocy	136
XIV. Skąd czerpać wiedzę o przemocy wobec dzieci w rodzinie?	138
XV. Wybrane publikacje Fundacji Centrum Praw Kobiet.	140

Wstęp

Przemoc wobec dzieci występuje od zarania dziejów, ponieważ przez całe stulecia dzieci uważano za własność rodziców. Badania dotyczące dzieci ofiar przemocy wskazują, że w blisko połowie przypadków ich matki również doświadczają przemocy. Trzeba pamiętać, że dzieci, które są świadkami przemocy wobec ich matki są także ofiarami przemocy emocjonalnej. Szacuje się, że nawet 80% dzieci kobiet bitych może być świadkami przemocy, jakiej doznają ich matki. W 30–40% przypadków dzieci, które są świadkami przemocy same doświadczają przemocy fizycznej (39% dzieci doznało obrażeń stając w obronie matki). W rodzinach, w których dzieci są wykorzystywane seksualnie przez ojca lub partnera matki, kobiety często są ofiarami przemocy fizycznej i emocjonalnej, a lęk przed przemocą sprawia, że nie interweniują. Wielu sprawców przemocy po rozstaniu z ofiarą używa przysługującej im władzy rodzicielskiej i prawa do kontaktów z dziećmi do grożenia i kontrolowania swoich byłych żon czy partnerek. Z badań przeprowadzonych w Kanadzie wynika, że 24% ofiar doświadcza przemocy w trakcie korzystania przez ich partnerów z prawa do kontaktu z dziećmi.

Jeśli chodzi o szkołę i rolę pedagogów w przeciwdziałaniu przemocy wobec dzieci w rodzinie, warto zwrócić uwagę, że ich rola nie powinna ograniczać się do reagowania na przemoc i pomocy ofiarom. Niezwykle ważna jest również profilaktyka. Niektóre badania wskazują, że dziewczęta, które są świadkami przemocy mają skłonności do wycofywania się i depresji, natomiast chłopcy do agresji. Bycie świadkiem przemocy zwiększa ryzyko, że chłopcy, szczególnie ci, którzy identyfikują się z ojcem mogą go naśladować i stosować przemoc wobec kobiet w dorosłym życiu, a dziewczynki wejdą w rolę ofiary. Kluczowym elementem profilaktyki jest zatem wychowanie młodego pokolenia, w tym socjalizacja do ról płciowych. Pomimo zapisów prawnych o równouprawnieniu kobiet i mężczyzn dziewczynki wciąż przygotowywane są w dużym stopniu do wypełniania obowiązków domowych i mają być łagodne, wybaczące, rozumiejące, skromne, uległe, bierne, mało ambitne. Chłopcy przygotowywani są przede wszystkim do ról zawodowych i mają być aktywni, odważni, przedsiębiorczy, stanowczy, mogą być też agresywni. Znajduje to m.in. wyraz w podręcznikach czy w podejściu do chłopców i dziewczynek w szkole. Przeciwdziałanie przemocy w rodzinie, jak wskazują organizacje międzynarodowe, takie jak ONZ, Rada Europy czy Unia Europejska, powinno być prowadzone równoległe z działaniami na rzecz równego statusu kobiet i mężczyzn i z edukacją równościową.

Doświadczenie przemocy w dzieciństwie powoduje zaburzenie rozwoju emocjonalnego i społecznego. Dominującymi uczuciami u dziecka wzrastającego w środowisku przemocy są strach i poczucie

bezsilności. Jeśli tak potrzebny dziecku klimat bezpieczeństwa, zaufania, serdecznych więzi zostaje zastąpiony atmosferą agresji, gróźb, kontroli, izolacji, zastraszenia, może dojść również do patologicznego przywiązania do osób wykorzystujących i zaniedbujących. W Polsce wciąż funkcjonuje wiele mitów i stereotypów oraz tematów tabu o przemocy w rodzinie, w tym przemocy wobec dzieci. Klapsy są wciąż przez niektórych uważane za metodę wychowawczą, chociaż polskie prawo, ustawą z 10 czerwca 2010 r. o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie oraz niektórych innych ustaw, wprowadziło do Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego artykuł 96¹ czyli jednoznaczny zakaz stosowania karcenia fizycznego dzieci (w tym klapsów). Wprowadzenie tego przepisu teoretycznie usunęło wszelkie wątpliwości co do dopuszczalności stosowania wobec małoletnich kar fizycznych. W życiu codziennym jednak rozbieżność pomiędzy teorią a praktyką jest ogromna. Dlatego edukacja społeczna i zwiększenie zaangażowania pedagogów w sprawy przeciwdziałania przemocy wobec dzieci są bardzo ważne. Istotne jest także informowanie dzieci, gdzie w trudnych sytuacjach mogą szukać pomocy.

Dziecko samo nie potrafi obronić się przed przemocą. Osoby pracujące z dziećmi powinny umieć rozpoznać oznaki krzywdzenia i reagować, gdy dobro dziecka jest zagrożone. Podejmując interwencję w sprawie przemocy wobec dzieci, pamiętajmy, że ich matki też mogą być ofiarami przemocy. W wielu wypadkach, pomagając matce dziecka możemy najskuteczniej pomóc również dziecku.

Mity i fakty

MIT: *Nie da się wychować dziecka na porządnego człowieka bez tzw. lania.*

FAKT: Bicie i karcenie fizyczne jest niedopuszczalnym środkiem wychowawczym. Nic nie usprawiedliwia podniesienia ręki na dziecko. Nie wolno bić dziecka, ponieważ:

- jest słabsze,
- agresja rodzi agresję,
- bicie nie dociera do sumienia, tylko do skóry – jest przez to mało skuteczne,
- bicie upokarza,
- bicie na zimno jest niehumanitarne, a w gniewie niebezpieczne, ponieważ dorośli nie kontrolują siły uderzenia; zabraniają tego Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej, Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz Konwencja o Prawach Dziecka.

MIT: *Dziecko ma obowiązek słuchać rodziców, jeśli jest nieposłuszne i niegrzeczne, nie szanuje rodziców, mają oni prawo „doprowadzić je do porządku” za pomocą kar fizycznych.*

FAKT: W Polsce wciąż potocznie utrwalony przez tradycję i usankcjonowany przez normy obyczajowe model egzekwowania praw rodzicielskich za

pomocą kar cielesnych. Niemal każdy z nas w dzieciństwie doświadczył jakiejś formy fizycznego karzenia – lania paskiem, klapsa, uderzenia ręką, ścierką czy innym przedmiotem. Wciąż w mentalności wielu Polaków bicie dzieci wpisane jest w „tradycyjny model wychowania”, w którym „dobro dziecka” realizowane jest na drodze nakazów, zakazów i kar, w tym kar cielesnych, a w relacjach między dziećmi i rodzicami najważniejsze jest posłuszeństwo.

MIT: *Sposób, w jaki rodzice wychowują dziecko, jest ich prywatną sprawą. Nikt nie powinien się wtrącać w sprawy domowe innych.*

FAKT: Przemoc wobec dzieci w rodzinie jest przestępstwem i poważnym problemem społecznym. Niemal codziennie media donoszą o porzuconych noworodkach, dzieciach maltretowanych przez swoich rodziców lub ich partnerów, o maluchach, które umierają w szpitalach na skutek pobicia lub zaniedbania. Szacuje się, że kilkadziesiąt tysięcy dzieci w Polsce jest maltretowanych przez najbliższych, tzn. doświadcza ciągłej i brutalnej przemocy fizycznej, seksualnej lub psychicznej, a kilkadziesiąt z nich każdego roku umiera na skutek takiego traktowania. Przemoc narusza podstawowe prawa człowieka i prawa dziecka, w tym bardzo często prawa do zdrowia i życia. Jest złem, któremu my – dorośli, mamy moralny i prawny obowiązek się przeciwstawić.

MIT: *Niezależnie od tego, jak postępują rodzice powinno się próbować zatrzymać dziecko w rodzinie. Rodzice, jacy by nie byli, zawsze są lepsi od domu dziecka czy innej placówki wychowawczo-opiekuńczej.*

FAKT: Dobrze funkcjonująca rodzina jest miejscem, gdzie dziecko rozwija poczucie własnego „ja”, uczy się samodzielności i inicjatywy, dokonuje pierwszych prób w kontaktach społecznych, doświadcza ograniczeń i wzmocnień we własnym rozwoju oraz nabiera zaufania do otaczającego świata. Prawidłowy rozwój dziecka możliwy jest jednak tylko wtedy, gdy więź pomiędzy dzieckiem a jego rodzicami opiera się na miłości, poczuciu przynależności i bezpieczeństwa, na wsparciu i opiece. Rodzina, w której te podstawowe potrzeby nie są zaspokajane kształtuje młodego człowieka pozbawionego elementarnych umiejętności emocjonalnego i społecznego funkcjonowania. Taka rodzina nie jest miejscem, w którym dziecko może normalnie się rozwijać i wychowywać.

MIT: *Dziecko nie jest ofiarą przemocy, jeśli samo nie jest bite.*

FAKT: Dzieci doświadczają przemocy w dwojaki sposób – będąc celem ataków sprawcy lub będąc świadkiem ataków na osobę im bliską. Nawet jeśli dzieci nie są bezpośrednimi obserwatorami ataków, mogą słyszeć odgłosy świadczące o tym, że dzieje się coś złego, mogą słyszeć krzyki lub płacz matki, rodzeństwa. Przypadki, w których dzieci stają się ofiarami bezpośredniej przemocy – bicie, znęcanie się, poniżanie – wydają się być w oczywisty sposób rozpoznawane przez powołane do opieki nad dziećmi instytucje. Zaś przypadki, w których są tylko świadkami aktów przemocy, wciąż rzadko kwalifikowane są jako rodzaj przemocy wobec dzieci. Tymczasem dzieci, które są świadkami przemocy, jaką stosuje ojciec lub partner wobec matki są ofiarami

przemocy emocjonalnej. Świadomość wpływu przemocy na dzieci jest dopiero badana. Co do jednego można już dziś mieć pewność – doświadczanie przemocy w rodzinie ma ogromny negatywny wpływ na rozwój dzieci i ich zdrowie psychiczne.

MIT: *Do bicia dzieci dochodzi wyłącznie w rodzinach patologicznych.*

FAKT: Przemoc wobec dzieci jest zjawiskiem występującym w rodzinach o bardzo różnym statusie społecznym i ekonomicznym; w rodzinach ubogich, średniozamożnych oraz bardzo bogatych; w rodzinach ludzi wykształconych i niewykształconych; na wsiach i w mieście. Badania przeprowadzone w latach 80-tych ujawniły, że klapsy i bicie ręką stosowało wobec dzieci 82% rodziców z warszawskich rodzin o wysokim statusie.

MIT: *Tradycyjny model rodziny jest jedyną gwarancją bezpiecznego rozwoju dziecka.*

FAKT: Często nie zdajemy sobie sprawy, że przemoc, tak jak wiele innych zjawisk społecznych, jest efektem bezrefleksyjnego akceptowania przez ludzi przekonań, stereotypów lub wzorców zachowania. Przyczyniamy się do utrwalania stereotypów na temat społecznych ról kobiet i mężczyzn, kiedy nie reagujemy na seksistowskie wypowiedzi, np.: kobiety są gorszymi kierowcami, nie nadają się do rządzenia, są głupsze od mężczyzn, chwiejne emocjonalnie; śmiejemy się z dowcipów o blondynkach. Ukazywanie kobiet jako niezaradnych, słabych i podporządkowanych mężczyznom, a mężczyzn jako odpowiedzialnych nie tylko za budżet

domowy, ale i za najważniejsze decyzje w państwie czy rodzinie wpływa na wzmacnianie tradycyjnego podziału ról. Co więcej, postawy dyskryminujące kobiety oraz motyw przemocy domowej są przenoszone i odtwarzane przez dzieci obu płci. Dziewczęta uczą się bezradności, uległości i z większym prawdopodobieństwem mogą się stać w przyszłości ofiarami przemocy. Chłopcy uczą się, że agresja jest skutecznym i normalnym sposobem rozwiązywania problemów.

MIT: *Przemoc w rodzinie nie ma płci. Sprawcą może być zarówno kobieta, jak i mężczyzna.*

FAKT: Wszystkie badania wykazują, że sprawcami przemocy w związku są w zdecydowanej większości mężczyźni. To oni odpowiadają również za najbardziej drastyczne jej formy. Sprawcami krzywdzenia dzieci są przedstawiciele obu płci, jednak i tu ilościowo przeważają mężczyźni. Agresywne zachowania kobiet wobec własnych dzieci są zazwyczaj następstwem przemocy doświadczanej z rąk partnera (kobieta bije dziecko, aby odzyskać poczucie sprawczości, które utraciła, będąc ofiarą agresji) lub rzadziej jako powielenie schematów wychowania z własnego dzieciństwa. Reakcja na przemoc stosowaną wobec dziecka przez matkę, która sama jest ofiarą przemocy powinna być inna niż wobec sprawcy przemocy domowej.

I. Kilka słów o przemocy w rodzinie

Przemoc wobec dzieci ze strony osób najbliższych jest częścią szerszego zjawiska jakim jest przemoc w rodzinie, obejmująca zarówno dzieci, jak i dorosłych. Dla pełnego zrozumienia natury, specyfiki i skutków przemocy wobec dzieci w rodzinie konieczne jest poznanie istoty przemocy w rodzinie jako takiej.

Przemocą w rodzinie nazywamy każde zachowanie skierowane wobec osoby bliskiej, którego celem jest utrzymanie nad nią kontroli i władzy. Przemoc w rodzinie to zamierzone, wykorzystujące przewagę sił działanie przeciwko członkowi rodziny naruszające jego godność oraz podstawowe prawa i wolności, powodujące cierpienie i szkody.

Przemoc w rodzinie charakteryzuje się tym, że:

- jest intencjonalna, tzn. jest zamierzonym, celowym działaniem człowieka,
- jest nakierowana na kontrolowanie i podporządkowanie ofiary,
- odbywa się w warunkach nierównowagi sił – sprawca ma i wykorzystuje przewagę (fizyczną, psychiczną lub ekonomiczną) nad ofiarą,
- prowadzi do naruszenia podstawowych praw i wolności ofiary,

- powoduje cierpienie i ból oraz naraża zdrowie i życie ofiary na poważne szkody.

Przemoc w rodzinie może przybierać różne formy: od przemocy fizycznej przez przemoc psychiczną i seksualną po przemoc ekonomiczną. Historia i formy przemocy są różne w każdej rodzinie dotkniętej tym problemem. Istnieją jednak pewne wspólne im wszystkim doświadczenia wynikające z faktu, że przemoc w rodzinie rzadko jest incydentalna. Zazwyczaj ma charakter długotrwały i powtarza się w cyklach (tzw. cyklach przemocy) składających się z trzech następujących po sobie faz:

I. Faza budowania napięcia

Istotą tej fazy cyklu jest stopniowy wzrost napięcia i wrogości między sprawcą a jego ofiarą. Sprawca zaczyna się zachowywać w sposób zagrażający bezpieczeństwu psychicznemu i emocjonalnemu ofiary (obrażanie, ciągłe krytykowanie, upokarzanie, zastraszanie). Jest pobudzony i rozdrażniony, łatwo wpada w gniew. Na tym etapie cyklu dochodzi do mniejszych aktów przemocy fizycznej. Dlatego też ofiara stara się zachowywać ostrożnie i nieprovokująco. Zauważa zmiany w zachowaniu i postawie sprawcy, ale próbuje je tłumaczyć i usprawiedliwiać, np. przypisując winę samej sobie.

II. Faza przemocy fizycznej

Eskalacja napięcia prowadzi w końcu do zagrażającego zdrowiu i życiu ofiary aktu przemocy fizycznej, któremu zwykle towarzyszy skrajna agresja werbalna. Ta faza cyklu jest krótka – trwa zazwyczaj od 2 do 48 godzin. Cechuje ją ogromna brutalność.

Często sprawca działa, jakby był w amoku i nie zdawał sobie sprawy z tego, co czyni. Dla ofiary etap ten często oznacza walkę o przeżycie.

15

III. Faza skrucy (tzw. miesiąc miodowy)

W trzeciej fazie cyklu przemocy sprawca wyraża żal i przeprasza za swoje zachowanie. Jest opiekuńczy i nadskakujący. Przynosi ofierze prezenty i obiecuje, że już nigdy więcej jej nie skrzywdzi. Ofiara pragnie wierzyć zapewnieniom sprawcy. Łudząc się, że sprawca się zmieni i znowu będzie takim jak dawniej, często postanawia pomimo wszystko pozostać w związku. W związkach o długim stażu faza miesiąca miodowego to często tzw. „okresy ciszy”.

Dane charakteryzujące ofiary i sprawców przemocy rodzinnej pokazują, iż sprawcami znęcania się nad członkami rodziny w zdecydowanej większości są mężczyźni, a ofiarami kobiety i dzieci.

Przemoc wobec partnera wyzwała agresję wobec dzieci, natomiast przemoc wobec dzieci w rodzinie jest wskaźnikiem znęcania się, którego doświadcza jedno z rodziców. W rodzinach, gdzie występuje przemoc wobec partnera, 15 razy częściej mają miejsce akty agresji wobec dzieci, w odróżnieniu od rodzin, w których relacje pomiędzy partnerami są równorzędne. Ryzyko stosowania przemocy wobec dziecka wzrasta tym bardziej, im częstsza i bardziej zagrażająca jest przemoc wobec partnera.

Dzieci mogą być bezpośrednimi ofiarami przemocy lub świadkami przemocy stosowanej przez jedno z rodziców (opiekunów) wobec drugiego. Należy jednak pamiętać, że nawet jeśli dziecko nie

jest bezpośrednią ofiarą bicia, poniżania czy wykorzystywania seksualnego, a „tylko” obserwatorem takich zachowań, doświadcza pokrzywdzenia emocjonalnego, a jego możliwości normalnego rozwoju psychicznego i społecznego są istotnie ograniczone. W literaturze przedmiotu to zjawisko określane jest mianem „wiktyimizacji pośredniej”.

Współczesna nauka jest zgodna co do tego, że nie istnieje jeden portret psychologiczny sprawcy przemocy domowej. Przemocy wobec osoby bliskiej dopuszczają się mężczyźni w różnym wieku, o różnym statusie społecznym i ekonomicznym, różnych charakterach i cechach osobowości. Wbrew stereotypom nie muszą być alkoholikami ani osobami psychicznie lub emocjonalnie zaburzonymi. Najbardziej przekonującym wyjaśnieniem tak szerokiego rozpowszechnienia zjawiska przemocy w rodzinie są uwarunkowania kulturowe – tradycyjnie przekonanie o dominującej roli mężczyzny, o przysługującym mu prawie do nadzorowania i karania partnerki oraz dzieci. Za przemoc wobec dzieci odpowiedzialne jest ponadto tradycyjne przekonanie o wychowawczej roli kar cielesnych i prawie rodziców do ich stosowania.

Choć nie istnieje „typowy” sprawca przemocy w rodzinie, można mówić o pewnych typowych zachowaniach, jakie przejawiają osoby stosujące przemoc wobec najbliższych. Lenore Walter, autorka sławnej pracy „Kobieta Maltretowana” stwierdza, że choć stosowane przez poszczególnych sprawców techniki przymusu są specyficzne dla poszczególnych jednostek, to jednak cechuje je przy tym znaczne podobieństwo. To często osoby spostrzegane przez otoczenie jako normalne i zwyczajne – dbają o swój

pozytywny wizerunek w oczach innych i rzadko popadają w konflikty z prawem. Charakteryzuje ich brak współczucia wobec osób, które krzywdzą, a zamiast poczucia winy występuje potrzeba usprawiedliwiania swoich zachowań, do którego potrzebne są dowody szacunku, wdzięczności czy nawet miłości ze strony ofiary. Sprawcy przemocy często wykorzystują tradycyjne wyobrażenia o przywilejach przysługujących mężczyźnie – głowie rodziny.

Kontaktując się z rodziną, w której mają miejsce akty znęcania się, trzeba pamiętać o „efekcie pierwszego wrażenia”. Osoby skonfrontowane jednocześnie ze sprawcą i ofiarą przemocy bardzo często negatywnie odbierają kobietę – ofiarę. Ofiara swoją bezradnością, napięciem czy agresywnym lub nerwowym (czasem neurotycznym) zachowaniem może wzbudzać niechęć i złość. Natomiast mężczyzna sprawia wrażenie spokojnego i sympatycznego. Zanim uwierzymy, że to ona powoduje problemy, pamiętajmy, że ta różnica w zachowaniu jest właśnie wynikiem maltretowania kobiety.

Do charakterystycznych sposobów postępowania sprawców przemocy należy:

- systematyczne wywoływanie w ofierze uczucia lęku i strachu;
- demonstrowanie wszechmocy i wszechwładzy;
- nakładanie drobiazgowych, często zmieniających się reguł i żądanie posłuszeństwa;
- surowe karanie nieposłuszeństwa i sporadyczne nagradzanie uległości;
- wywoływanie w ofierze poczucia braku kontroli i sprawczości;
- deprecjonowanie wartości ofiary na każdym polu;

- wywoływanie w ofierze poczucia winy i wstydu;
- izolowanie ofiary od emocjonalnego wsparcia i kontaktów ze światem zewnętrznym;
- zaprzeczanie lub bagatelizowanie stosowanej przemocy.

Judith Herman, profesor psychologii z Uniwersytetu Harvarda, autorka klasycznej już pracy „Przemoc. Uraz psychiczny i powrót do równowagi”, tak opisuje działania sprawców przemocy wobec dzieci: *„Dziecko doświadcza chronicznego urazu w rodzinie, w której panuje klimat ciągłego terroru i gdzie zwykle związki z opiekunami są głęboko wypaczone. Ofiary opisują charakterystyczny wzorzec totalitarnej kontroli, wymuszanej przemocą i groźbami, chimeryczne narzucanie szczegółowych zasad postępowania w mało ważnych sprawach, sporadyczne nagradzanie oraz atmosferę izolacji, skrytości, zdrady, przenikającą wszystkie alternatywne relacje społeczne. (...) Poszkodowani przeważnie mówią nie tylko o strachu przed przemocą, ale także o obezwładniającym poczuciu bezradności. W patologicznym środowisku rodzinnym władza rodzicielska jest arbitralna, kapryśna i absolutna. Narzucane zasady są sprzeczne lub rażąco niesprawiedliwe. Ofiary często przypominają sobie, że najbardziej przerażała je nieprzewidywalność przemocy. (...) Chociaż większość ludzi maltretowanych w dzieciństwie podkreśla, że wymuszane zasady były nieprzewidywalne, niektórzy opowiadają o wysoce zorganizowanych wzorach przymusu i znęcania się. Osoby te często opisują kary tortur podobne do tych, jakim poddawani byli więźniowie polityczni.”*

Zachowaniem szalenie charakterystycznym dla sprawców przemocy, które umożliwia im bezkarne

pastwienie się nad członkami rodziny nawet przez długie lata, jest izolowanie ofiar od świata zewnętrznego. Izolacja ta może polegać zarówno na fizycznym ograniczaniu wyjścia z domu lub uniemożliwianiu ofierze nawiązania bliższych relacji z innymi ludźmi (kolegami, przyjaciółmi, członkami dalszej rodziny), jak i na deprecjonowaniu przez sprawcę wiarygodności, lojalności i życzliwości innych osób wobec ofiary oraz jej rodziny. *„Ofiary często opowiadają, że wszelkie kontakty społeczne podlegały zazdrosnej inwigilacji rodzica. Zabrania on dziecku angażować się w zwykłe działania z rówieśnikami albo uzurpuje sobie prawo do ingerowania w te zajęcia. Życie społeczne maltretowanych dzieci ogranicza również potrzeba zachowania pozorów i tajemnicy. Dlatego nawet te jednostki, które zdołały nawiązać pewne kontakty, mają poczucie ich nieautentyczności.”* Izolacja daje sprawcy możliwość niemalże nieograniczonego kontrolowania życia ofiary. Nie mając żadnego alternatywnego punktu odniesienia ofiara zaczyna wierzyć słowom sprawcy – że jest winna za doświadczaną przemoc, że gdyby była grzeczniejsza albo bardziej zdolna, sprawca nie „musiałby” jej karcić. Zaczyna postrzegać świat jego oczyma – umniejszać lub usprawiedliwiać zło i cierpienie, którego doznaje.

W sytuacji przemocy domowej ważnym elementem strategii dominacji wobec kobiety jest przemoc ekonomiczna. Może nią być też to, co wygląda na zachowania pełne troski i zaangażowania, na przykład kiedy mężczyzna robi zakupy, reguluje wszystkie domowe płatności i zwalnia tym kobietę od trosk finansowych, ale zarazem ogranicza jej wolność.

Taka sytuacja paradoksalnie może okazać się upokarzająca i odbiera samodzielność. Po kilku miesiącach takiej sytuacji kobieta traci orientację co do cen, ma poważnie ograniczony kontakt z innymi ludźmi. Ponieważ jej podstawowe potrzeby są zaspokojone, to nie ma powodu podejmować pracy, w której miałyby znajomych, opiekuje się tylko dziećmi, coraz bardziej traci kompetencje społeczne. Zaczyna traktować męża jako jedyną wyrocznię, a wszelką krytykę przyjmuje jako zasłużoną i podobnie jak niegrzeczne dziecko zaczyna uważać, że zasługuje na bicie.

Przemocy w stosunku do kobiet sprzyja traktowanie zarówno rodziny, jak i poszczególnych jej członków jako własności mężczyzny.

Przemoc w rodzinie ma tragiczne konsekwencje. Prowadzi nie tylko do uszkodzeń ciała ofiary, ale także do zaburzeń emocjonalnych i społecznych – zaburzeń w sposobie, w jaki ofiara postrzega samą siebie, sprawcę oraz innych ludzi. Skutki przemocy są szczególnie dotkliwe, gdy jej ofiarami są dzieci. Przemoc stanowi bowiem środowisko, w którym kształtuje się ich osobowość, w którym uczą się one, czym jest miłość i jak wyglądać powinny „normalne” relacje z innymi ludźmi. Jest środowiskiem, w którym wznastają i przygotowują się do dorosłego życia.

II. Wpływ stereotypów i tradycyjnego podziału ról na przemoc

Myśląc o przemoc domowej, często zadajemy sobie pytanie, jaką rolę odgrywa partnerka sprawcy, gdy ten krzywdzi ją samą lub dzieci. Dlaczego najbliższe osoby stosują wobec siebie przemoc fizyczną czy psychiczną?

Nie jest łatwo jednoznacznie udzielić odpowiedzi na te pytania. Generalnie za sytuację przemocy w rodzinie odpowiedzialny jest tylko i wyłącznie jej sprawca. Dzieci, które są świadkami przemocy jaką stosuje ich ojciec lub partner wobec ich matki są ofiarami przemocy emocjonalnej.

Czasem patrząc na matkę, mamy wrażenie, że nie walczy o poprawę sytuacji swoich dzieci. Podejmowane przez kobiety próby zmiany sytuacji okazują się nieskuteczne. Nie oznacza to jednak, że kobiety stają się całkowicie bierne i nie walczą o dzieci. Często skoncentrowane są na podejmowaniu działań, w wyniku których zmniejszają ryzyko ataków fizycznych i chronią siebie i dzieci. Ich działania bardziej służą przetrwaniu niż zmianie sytuacji.

Mała umiejętność kobiet w radzeniu sobie z przemocą domową powoduje, że są odbierane negatywnie,

często ich działania tłumaczy się krzywdzącym mitem „sama do tego doprowadziła”, co nie tylko jest niesprawiedliwe, ale dodatkowo alienuje kobietę i utrudnia jej szukanie wsparcia i pomocy na zewnątrz.

Kolejnym ograniczeniem w udzielaniu pomocy rodzinie doświadczającej przemocy jest przekonanie o świętości samej instytucji rodziny. W polskiej kulturze rodzina jest postrzegana jako najważniejszy byt, ma wielką autonomię i wtrącanie się w jej porządek jest odbierane jako wykroczenie wobec tradycji. O kobiecie, która doświadcza przemocy, czy o jej dzieciach nie myślimy jako o obywatelach, którym należy się spokój i wolność. Zamężna kobieta jest postrzegana jako własność męża i sprawy przemocy musi załatwiać sama w relacji z mężem. Interwencja z zewnątrz często nie jest postrzegana jako ratowanie ofiary, a jako naruszanie porządku rodziny. Udzielanie aktywnej pomocy ma miejsce w zasadzie dopiero na prośbę samej pokrzywdzonej.

Tradycyjna struktura rodziny ze sztywnym podziałem ról między mężczyznę a kobietę sprawia, że dominacja mężczyzny zyskuje legitymizację społeczną. Mężczyznę może spotkać krytyka za przemoc wobec bliskich, ale to od kobiety oczekuje się poświęcenia dla rodziny.

III. Przemoc wobec dzieci

Przez przemoc wobec dziecka w rodzinie rozumieć należy wszelkie zachowania (działania lub zaniechania) osoby bliskiej, w szczególności rodzica lub opiekuna, wykraczające poza społeczne zasady i standardy postępowania z dzieckiem, a godzące w jego zdrowie, rozwój i wolność. Przemoc wobec dzieci może przybierać bardzo różne formy. Zazwyczaj wyróżnia się cztery wymiary krzywdzenia dzieci:

- przemoc fizyczną,
- przemoc seksualną (wykorzystywanie seksualne),
- przemoc emocjonalną (maltretowanie psychiczne),
- zaniedbywanie.

Przemoc fizyczna to każde nieprzypadkowe zachowanie rodzica lub opiekuna, które zagraża bądź narusza dobrostan lub integralność fizyczną dziecka. Przemocą fizyczną jest więc każde zachowanie, które powoduje ból fizyczny lub zagraża zdrowiu albo życiu dziecka, bez względu na to, czy pozostawia na jego ciele ślady, czy nie. Przemoc fizyczna może przybierać postać czynną lub bierną.

Przemoc fizyczna czynna	Przemoc fizyczna bierna
<ul style="list-style-type: none"> ▪ wszelkie formy bicia: klapsy, policzkowanie, bicie ręką, bicie za pomocą narzędzia (np. pasa, kija, kabla), kopanie, szarpanie, uderzanie dzieckiem o ściany lub inne przedmioty, ciągnięcie za włosy itp. ▪ zadawanie ran ciętych, kłutych ▪ parzenie, w szczególności przypalanie papierosami, żelazkiem ▪ duszenie ▪ topienie ▪ trucie ▪ usiłowanie lub dokonanie zabójstwa 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ wymuszenia z użyciem siły fizycznej ▪ ograniczanie swobody ruchu (np. krępowanie, zakazywanie chodzenia, areszt domowy) ▪ uniemożliwianie dziecku zaspokojania podstawowych potrzeb fizjologicznych, takich jak potrzeba snu, jedzenia, wypróżniania się ▪ odmawianie dziecku niezbędnej pomocy medycznej

Szczególnym przypadkiem przemocy fizycznej czynnej jest zespół Münchhausena, czyli poddawanie dziecka niepotrzebnym zabiegom medycznym po celowym wywołaniu u niego objawów chorobowych np. przez podduszenie go, podawanie mu substancji toksycznych, leków, alergenów itp.

Przemoc seksualna (wykorzystywanie seksualne) to każde zachowanie osoby dorosłej, w szczególności rodzica lub opiekuna, które prowadzi do seksualnego zaspokojenia osoby dorosłej kosztem dziecka. Przemoc seksualna wciąga dziecko w sferę aktywności seksualnej nieadekwatnej do etapu jego rozwoju, w sferę działań, których dziecko nie rozumie i nie jest w stanie zaakceptować i które naruszają jednocześnie normy prawne i społeczne. Sprawca przemocy seksualnej traktuje dziecko jako obiekt seksualny, którym posługuje się w celu zaspokojenia własnych potrzeb i zachcianek.

W literaturze przedmiotu najczęściej wyróżnia się trzy rodzaje zachowań mających charakter przemocy seksualnej wobec dzieci.

25

Pierwszą grupę stanowią tzw. **akty pozbawione kontaktu fizycznego**. Do grupy tej zalicza się m.in.:

- prowadzenie z dzieckiem rozmów o treści seksualnej (np. otwarte wyrażanie przez dorosłego swoich pragnień seksualnych wobec dziecka, wyrażanie opinii o atrakcyjności seksualnej dziecka, opowiadanie mu o swojej aktywności seksualnej, nagabywanie obscenicznymi telefonami);
- ekshibicjonizm, czyli pokazywanie dziecku przez dorosłego swoich intymnych części ciała, masturbowanie się w jego obecności;
- podglądactwo (podpatrywanie dziecka podczas kąpieli, przebierania się itp.);
- fetyszyzm;
- prezentowanie dziecku zdjęć lub filmów pornograficznych;
- robienie dziecku pornograficznych zdjęć;
- werbowanie w internecie.

Kolejnym rodzajem przemocy seksualnej są **czyny skupione na fizycznym kontakcie** osoby dorosłej z dzieckiem. Zalicza się do nich m.in.:

- petting, czyli dotykanie i pobudzanie intymnych części ciała dziecka;
- praktyki masturbacyjne, czyli ręczne pobudzanie narządów płciowych dziecka.

Ostatni typ zachowań zaliczanych do przemocy seksualnej stanowią **akty noszące znamiona gwałtu**, czyli zmuszanie dziecka do stosunku seksualnego

lub innych form współżycia, np. do stosunków oralnych lub analnych.

26

Ponieważ sprawcami przemocy seksualnej wobec dzieci są najczęściej członkowie najbliższej rodziny – ojcowie, matki, dziadkowie, wujkowie, bracia, kuzyni – przemoc ta ma zazwyczaj charakter kazirodczy. Kazirodztwo to współżycie seksualne między spokrewnionymi osobami. Według polskiego prawa kazirodztwa dopuszcza się osoba, która obcuje płciowo ze wstępnym (rodzicem, dzieckiem, pradiadkiem), zstępnym (dzieckiem, wnukiem, prawnukiem), bratem, siostrą lub osobą, którą ją adoptowała albo którą ona adoptowała. Kazirodztwo wobec dziecka zalicza się do czynów pedofilnych. Badania pokazują, że – ze względu na więzi łączące sprawcę z ofiarą (więzi emocjonalne, społeczno-ekonomiczne i prawne) – konsekwencje kazirodztwa są dla dziecka o wiele bardziej dotkliwe niż konsekwencje przemocy seksualnej ze strony osoby obcej. Zależność dziecka od rodzica sprawia, że ma ono utrudnioną możliwość obrony i ucieczki. Sprawca zaś, mając władzę rodzicielską, dysponuje większą swobodą działania oraz ma stały i nieograniczony dostęp do swojej ofiary. Wykorzystywanie seksualne dziecka w rodzinie zazwyczaj powtarza się w sposób systematyczny przez dłuższy czas, rzadziej ma charakter incydentalny.

Przemoc emocjonalna (psychiczna) to każde rozmyślne, niezawierające aktów przemocy fizycznej zachowanie dorosłego wobec dziecka, powodujące znaczące obniżenie możliwości jego prawidłowego

rozwoju, w tym zaburzenia osobowości, niskie poczucie własnej wartości, stany nerwicowe i lękowe.

Do tego typu zachowań zaliczyć można m.in.:

- obrażanie dziecka (wyzwiska, inwektywy, używanie krzywdzącego „pseudonimu”);
- ośmieszanie, wyśmiewanie lub upokarzanie dziecka, w szczególności w obecności osób trzecich;
- deprecjonowanie (umniejszanie) wartości dziecka, jego umiejętności, sprawczości, samodzielności;
- straszenie;
- grożenie lub szantażowanie;
- negatywne nastawianie dziecka do drugiego z rodziców;
- emocjonalne odrzucenie;
- izolowanie od kolegów, przyjaciół, innych członków rodziny;
- stawianie nadmiernych wymagań, nieadekwatnych do wieku i możliwości psychofizycznych;
- brak szacunku dla prywatności dziecka;
- niszczenie jego osobistej własności;
- torturowanie zwierząt domowych, które dziecko lubi i którymi się opiekuje.

Przemoc psychiczna towarzyszy wszystkim rodzajom krzywdzenia – przemocy fizycznej i seksualnej. Jest to najtrudniejsza do rozpoznania forma przemocy, ponieważ nie pozostawia śladów na ciele.

Zaniedbywanie dziecka oznacza niezaspokajanie jego podstawowych potrzeb – fizycznych, intelektualnych i psychicznych. W przeciwieństwie do omówionych powyżej form przemocy fizycznej, psychicznej i seksualnej, mających charakter intencjonalny, zaniedbywanie odnosi się zazwyczaj do zachowań

nieświadomych i niezamierzonych. Zaniedbywanie wynika przede wszystkim z niedojrzałości lub niewydolności wychowawczej rodziców (opiekunów).

W literaturze przedmiotu wyróżnia się kilka form zaniedbywania: zaniedbywanie fizyczne, zaniedbywanie emocjonalne, zaniedbywanie edukacyjne i zaniedbywanie wychowawcze.

Zaniedbywanie fizyczne dziecka obejmuje m.in. następujące rodzaje zachowań:

- niedostarczanie dziecku odpowiedniego wyżywienia, ubrania;
- niedbanie o higienę dziecka;
- niedostarczanie odpowiedniej opieki medycznej (nieszukanie pomocy medycznej, zbyt późne zwracanie się o pomoc w przypadku urazu czy choroby, niestosowanie się do wskazań lekarza; niepoddawanie niezbędnej rehabilitacji);
- brak odpowiedniego nadzoru i opieki (porzucanie dziecka, pozostawianie go przez dłuższy czas bez opieki, wystawianie na sytuacje zagrażające bezpieczeństwu i zdrowiu);
- wyrzucanie dziecka z domu.

O **zaniedbywaniu emocjonalnym** mówi się wówczas, kiedy zachowanie rodziców lub opiekunów dziecka prowadzi do niezaspokojenia jego potrzeb emocjonalnych – potrzeby bycia kochanym, szanowanym, zauważanym; poczucia bezpieczeństwa, troski. Szczególną formą zaniedbywania emocjonalnego jest ignorowanie dziecka, niezwracanie na niego uwagi, nieinteresowanie się jego uczuciami, problemami i troskami. Często do zaniedbania emocjonalnego dochodzi w rodzinach, w których dziecko jest

świadkiem przemocy fizycznej lub psychicznej stosowanej wobec osób dorosłych.

Kolejnym rodzajem zaniedbywania dziecka jest **zaniedbywanie edukacyjne**, które przejawiać się może np. przez:

- zaniedbywanie przez rodziców realizacji przez dziecko obowiązku szkolnego;
- pozwalanie na wagarowanie, niechodzenie do szkoły bez usprawiedliwionych powodów;
- brak dbałości o zapewnienie dziecku ze szczególnymi potrzebami odpowiednich warunków i pomocy edukacyjnych.

Czwartą z wyróżnianych form zaniedbywania jest **zaniedbywanie wychowawcze**. Istotą tej formy krzywdzenia jest brak troski rodziców lub opiekunów o rozwój społeczny dziecka, co wyraża się m.in. poprzez:

- przyzwolenie na używanie przez dziecko narkotyków, picie alkoholu, palenie papierosów;
- przyzwolenie na zachowania antyspołeczne dziecka (np. bicie rówieśników, drobne kradzieże, dewastowanie miejsc publicznych);
- brak dbałości o zapewnienie dziecku niezbędnej pomocy pedagoga lub psychologa.

Możemy również wyodrębnić przemoc ekonomiczną wobec dzieci, która może polegać na tym, że nie daje się dziecku pieniędzy nawet na najbardziej konieczne potrzeby, nie pozwala mieć własnych pieniędzy i zabrania mu się zachować oszczędności lub pieniądze otrzymane np. od ciotek czy wujków, kontroluje się jego wszystkie wydatki, niszczy jego ulubione rzeczy osobiste itd.

IV. Skala zjawiska przemocy wobec dzieci w rodzinie

Przemoc wobec dzieci w rodzinie jest trudna do wykrycia, zdiagnozowania i badania. Wiele przypadków krzywdzenia dzieci nie jest ujawnianych ani ewidencjonowanych. Przeciwnie, są one często skrzętnie ukrywane i maskowane. Tajemnicę utrzymują zarówno dorośli sprawcy, jak i małoletnie ofiary, które się boją, wstydzą, a często po prostu nie wiedzą, gdzie i jak szukać pomocy. Statystyki światowe pokazują jednak, że przemoc domowa wobec dzieci jest bardzo poważnym problemem dotyczącym większości społeczeństw.

Badając rodziny, w których występuje przemoc, udało się wyłonić trwałe czynniki ryzyka zachowań agresywnych wobec kobiet i dzieci. Należą do nich między innymi: dziedziczenie wzorca przemocy z rodziny pochodzenia, nadużywanie alkoholu, status zawodowy, status socjoekonomiczny. Zaobserwowano, że duża różnica między partnerami w statusie społecznym zwiększa ryzyko wystąpienia przemocy.

W Polsce do końca lat siedemdziesiątych XX w. problem przemocy wobec dzieci w rodzinie w małym stopniu był dostrzegany zarówno przez naukowców, jak i przez środki masowego przekazu.

Przemoc wobec dzieci to poważny problem społeczny

31

Z ogólnopolskich badań pt. „Diagnoza zjawiska przemocy w rodzinie w Polsce wobec kobiet i wobec mężczyzn” przeprowadzonych w 2010 r. przez TNS OBOP dla Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej wynika, że większość respondentów ma doświadczenia z przemocą w rodzinie – o ile nie osobiste, z własnego życia, to pośrednie – znają rodziny dotknięte tym problemem. Tylko niespełna jedna czwarta badanych (28%, przy czym w grupie tej jest 30% mężczyzn i 27% kobiet) nie ma osobiście ani pośrednio (znajomość rodzin) doświadczeń z przemocą w rodzinie.

Według badań przeprowadzonych w 2008 r. przez TNS OBOP na zlecenie MIPS ¹ponad dwie piąte (44%) Polaków zna przynajmniej jedną rodzinę, o której słyszało lub wie, że dochodzi w niej do przemocy wobec dzieci. Blisko jedna trzecia (31%) ankietowanych ma w swoim otoczeniu przynajmniej jedną rodzinę, o której wie, że wobec dzieci stosowana jest tam przemoc psychiczna, tyle samo (31%) respondentów twierdzi, że zna przynajmniej jedną rodzinę, w której stosuje się wobec dzieci przemoc fizyczną, 17% Polaków słyszało o rodzinie, w której stosowana jest przemoc ekonomiczna, a 5% potrafi wskazać w swojej okolicy rodzinę, o której słyszało lub wie, że dzieci są tam wykorzystywane seksualnie. 12% badanych deklaruje, że mieszka w gospodarstwie domowym, w którym dochodziło do jakiej-

¹ http://www.mpips.gov.pl/gfx/mpips/userfiles/File/Przemoc%20w%20rodzinie/dzieci_spol.pdf

kolwiek formy krzywdzenia dzieci. W gospodarstwie domowym co jedenastego (9%) Polaka dochodziło do przemocy psychicznej wobec dzieci. 7% ankietowanych przyznaje, że w domu, w którym mieszka stosowana była wobec dzieci przemoc fizyczna, a 3% badanych mówi, że w jego domu dzieci były ofiarami przemocy ekonomicznej. Mniej niż jeden procent badanych wspomina, że w jego gospodarstwie domowym dochodzi bądź dochodziło do przemocy seksualnej wobec dzieci. Co ciekawe przemoc wobec członków rodziny istotnie częściej stosują osoby, które w przeszłości same były ofiarami przemocy. Ponad jedna trzecia (35%) rodziców, którzy w dzieciństwie doświadczyli którejkolwiek formy przemocy przynajmniej raz zastosowali przemoc wobec swoich dzieci. Blisko dwie piąte (37%) społeczeństwa deklaruje, że w dzieciństwie stosowano wobec nich jakąkolwiek formę przemocy przynajmniej raz, natomiast do bycia ofiarą przynajmniej jednej formy przemocy częściej niż raz przyznało się 29% Polaków. Wiele razy doświadczyło przemocy w dzieciństwie 9% respondentów. Respondenci najczęściej doświadczyli w dzieciństwie przemocy fizycznej (27%) oraz psychicznej (21%). Zdecydowanie mniej respondentów przyznało, że gdy byli dziećmi stosowano wobec nich przemoc ekonomiczną (9%) i seksualną (2%).

Z badań przeprowadzonych w 2012 r. przez Fundację Dzieci Niczyje oraz Uniwersytet Warszawski na losowej próbie 1005 dzieci w wieku 11–17 lat w ramach „Ogólnopolskiej diagnozy problemu przemocy wobec dzieci”² wynika, iż ponad jedna piąta respondentów 21% dzieci (uczestników bada-

² Badania Fundacji Dzieci Niczyje <http://fdn.pl/badania-fdn>

nia) przyznaje, że doświadczyło przemocy fizycznej ze strony znajomych dorosłych, a 22% było ofiarami przemocy psychicznej. Połowa osób z tych grup wskazała, że sprawcą przemocy był ich prawny opiekun (ojciec/ojczym bądź matka/macocha). 12% dzieci było świadkami przemocy skierowanej w stronę rodzeństwa bądź jednego z opiekunów. Doświadczenie zaniedbania przed ukończeniem 12 roku życia było udziałem 6% respondentów. 12% było świadkami przemocy pomiędzy bliskimi dorosłymi, a 9% krzywdzenia innych dzieci przez dorosłych. Omawiane zjawiska często współwystępowały ze sobą.

Według danych Państwowej Agencji Rozwiązywania Problemów Alkoholowych w Polsce 1,5 miliona dzieci wychowuje się w rodzinach alkoholików. Instytut Matki i Dziecka podaje, że corocznie średnio 120 tys. dzieci w wyniku urazów i zatruc wymaga leczenia szpitalnego, z czego około 70% ma miejsce w domu. Zaś odpowiedzi rodziców udzielone podczas badania realizowanego w 2009 r. pokazują, że tylko 28% z nich nigdy nie uderzyło swojego dziecka. Przytoczone liczby z pewnością nie obrazują pełnego obszaru dziecięcego bólu, cierpienia i samotności.

Oznacza to, że przemoc jest obecna w co trzecim, a może nawet w co drugim domu w Polsce! Przedstawione wyżej statystyki to tylko wierzchołek góry lodowej. Szacuje się bowiem, że realnych zdarzeń związanych z przemocą domową jest znacznie więcej.

Spółeczne przyzwolenie na fizyczne karanie dzieci

Z badań Anny Piekarskiej przeprowadzonych w połowie lat 80-tych wśród 100 warszawskich tzw. dobrych rodzin (pełnych, nieobciążonych patologią społeczną ani ekonomiczną) wynika, że jeszcze dwadzieścia lat temu najczęstszymi przejawami agresji wobec dzieci były klapsy, które stosowało blisko 82% badanych, oraz bicie ręką, które stosowało 67% badanych, przy czym 37% rodziców twierdziło, że czyni to rzadko, natomiast 25% dość często, a 5% bardzo często. Do stosowania „solidnego lania” przyznało się 38%, z czego 4,5% badanych rodziców twierdziło, że czyni to dość często. Do bicia pasem lub innym przedmiotem przyznało się 44%, z czego 41 czyni to rzadko, a 3,5% często. Nikt nie deklarował tej formy bicia jako bardzo częstej. Zachowania o znacznej brutalności, do których rzadkiego stosowania przyznało się kilkanaście procent badanych, to bicie na oślep, bicie pięściami, obezwładnianie i kopanie dziecka.

Z badań przeprowadzonych na zlecenie Fundacji Dzieci Niczyje przez firmę Millward Brown SMG/KRC w 2008 roku w ramach kampanii „Bicie dzieci. Postawy i doświadczenia dorosłych Polaków” wynika, iż tylko jedna trzecia polskiego społeczeństwa to zdecydowani przeciwnicy bicia dzieci. 43% badanych twierdzi, że „pewne sytuacje usprawiedliwiają uderzenie dziecka”. Bicie pasem, silne bicie ręką lub uderzenie w twarz nie są społecznie akceptowane – 90% badanych uznało, że potrzebna jest w takich sy-

tuacjach interwencja osób trzecich w sprawy rodziny. Znacząco inne są natomiast postawy wobec karzenia dzieci kłapsem. W takiej sytuacji 60% badanych przyznaje rodzicom prawo do dyscyplinowania dzieci i nie dopuszcza interwencji w ich zachowania. Respondenci zostali również zapytani o swoje doświadczenia w roli rodzica. Tylko 27% z nich stwierdziło, że nigdy nie uderzyło swojego dziecka. Osoby, które stosują bicie jako metodę wychowawczą najczęściej uciekają się do kłapsów (69%). Użycie pasa w wymierzaniu kary fizycznej to doświadczenie 19% badanych, zaś 7% z nich uderzyło swoje dziecko w twarz. 6% badanych przyznało, że zdarzyło im się poważnie pobić dziecko, tak że konsekwencją bicia był uraz fizyczny.

W 2010 r. do polskiego prawodawstwa wprowadzono zakaz stosowania kar cielesnych wobec dzieci. Jednak pomimo tego, badania prowadzone w 2012 r. na zlecenie Rzecznika Praw Dziecka pokazują, iż akceptacja stosowania kar fizycznych wobec dzieci jest nadal bardzo wysoka – 68% Polaków wyraziło aprobatę dla „drobnych” kar cielesnych uzasadniając to „sytuacjami, które wymagają klapsa”. Respondenci zostali również zapytani o opinię na temat ingerencji w rodzinę z problemem przemocy wobec dzieci. Jedna trzecia badanych uważa, iż nie powinno się wtrącać w to, jak rodzice postępują z dziećmi i w sytuacji stosowania kar fizycznych. Badani – 33% – uznali, iż to, jak rodzice postępują z dzieckiem jest ich prywatną sprawą. Jednak należy podkreślić, iż zdecydowaną większość (60%) Polaków charakteryzuje obecnie przeciwna postawa, akceptują oni stanowisko, iż sposób postępowania rodziców z dzieckiem nie jest całkowicie ich prywatną sprawą.

Z badań „Przemoc i konflikty w domu” (BS/82/2012) prowadzonych przez CBOS wynika, że badani przyznają się do stosowania kar cielesnych jako metody wychowawczej. Co ósmy respondent mający dzieci poniżej 20 roku życia (12%) przyznaje, że czasem bije lub bił swoje dziecko.

W wyżej wspomnianych badaniach przeprowadzonych przez TNS OBOP w 2008 r. 15% Polaków mających dzieci do 18 roku życia stosowało wobec swojego dziecka którąkolwiek formę przemocy przynajmniej raz, 12% Polaków przyznaje się do zastosowania wobec swojego dziecka przynajmniej jednej z czterech form przemocy więcej niż raz, natomiast do stosowania którejkolwiek formy przemocy wiele razy przyznaje się 1% badanych. 9% rodziców stosowało przynajmniej raz wobec swojego dziecka przemoc fizyczną, 8% badanych stosowało przemoc psychiczną, a 2% rodziców stosowało przemoc ekonomiczną. Do stosowania wobec swojego dziecka przemocy seksualnej przyznało się mniej niż 1% badanych.

Podsumowując: dzieci są bite w każdym okresie życia, od niemowlęstwa począwszy aż po okres całkowitej samodzielności. Według niektórych badaczy 82% dzieci w wieku do 4 lat doświadcza przemocy (Straus, Gelles, Steimetz). One też stanowią największą grupę pacjentów hospitalizowanych ze względu na obrażenia związane z maltretowaniem. Podobna sytuacja ma miejsce w przypadku dzieci w wieku od 5 do 9 lat. We wczesnym okresie dojrzewania doświadcza przemocy około 66% dzieci, wskaźnik ten spada w okresie dorastania i młodzieńczym do 34%, a w przypadku osób w wieku studenckim do 8%. Według cytowanego raportu CBOS najczęściej kary

fizyczne dotyczą dzieci uczęszczające do szkoły podstawowej, w dalszej kolejności: w wieku przedszkolnym (jedna trzecia badanych sprawia im „porządne” lanie), w okresie szkoły średniej i na końcu starsze. Prawidłowością stwierdzoną w badaniach jest większa częstotliwość stosowania przemocy w rodzinach wielodzietnych.

Przemoc seksualna wobec dzieci

W Polsce o krzywdzeniu seksualnym dzieci, szczególnie przez bliskie im osoby, mówi się wciąż niewiele. Najnowsze dane dotyczące wykorzystywania seksualnego w dzieciństwie zostały przedstawione w raporcie z Ogólnopolskiej diagnozy problemu przemocy wobec dzieci realizowanej w 2012 r.³. Retrospektywne deklaracje nastolatków w wieku 11–17 lat ujawniły, iż 12,4% z nich padło ofiarą przynajmniej jednej formy wykorzystywania seksualnego. Zdecydowanie częściej wykorzystywanie było doświadczeniem dziewczyn (15,7%) niż chłopców (9,2%). Wykorzystywania seksualnego z kontaktem fizycznym doświadczyło 6,4% młodych ludzi, zaś bez kontaktu fizycznego – 8,9%.

³ Badania Fundacji Dzieci Niczyje <http://fdn.pl/badania-fdn>

V. Portret dziecka krzywdzonego

Przemoc ze strony osoby najbliższej – rodzica, opiekuna lub starszego rodzeństwa jest doświadczeniem traumatycznym, zniekształcającym i okaleczającym psychikę dziecka; doświadczeniem, które nie tylko zamienia okres dzieciństwa w pasmo cierpienia i bólu, ale także wywiera ogromny wpływ na całe dalsze życie młodego człowieka. Kiedy przemocy doświadcza osoba dorosła uraz niszczy osobowość już ukształtowaną, godzi w zinternalizowane w dzieciństwie wzorce relacji międzyludzkich oparte na miłości i szacunku. Kiedy krzywda jest udziałem dziecka, staje się czynnikiem kształtującym jego osobowość, sposób widzenia i rozumienia świata oraz innych ludzi. Dziecko wychowujące się w rodzinie przemocowej, nawet jeśli samo nie jest bezpośrednią ofiarą maltretowania czy wykorzystywania seksualnego, ale „jedynie” świadkiem znęcania się jednego z opiekunów nad drugim, nie jest w stanie prawidłowo się rozwijać, zarówno w sferze psychofizycznej, jak i społecznej. Jak pisze prof. Judith Herman: *„Wiele dzieci wykorzystywanych czepia się nadziei, że gdy dorosną, będą mogły uciec i zdobyć wolność. Ale osobowość ukształtowana w warunkach kontroli przez przymus nie jest dobrze przystosowana do dorosłego życia. Ofiara zostaje ze swoimi fundamentalny-*

mi problemami dotyczącymi podstawowego zaufania, autonomii i podejmowania inicjatywy. Staje przed zadaniem każdego młodego człowieka – zdobyciem niezależności oraz intymnego związku – obciążona poważnymi deficytami w zakresie umiejętności dbania o siebie, w sferze percepcji i pamięci, tożsamości i zdolności tworzenia stabilnych związków. Nadal pozostaje więźniem własnego dzieciństwa; próbując rozpocząć nowe życie, doznaje ponownych urazów.”

Mechanizm, który opisuje autorka, z jednej strony sprawia, że ofiara przemocy żyjąc z nadzieją na wolność, która nadejdzie np. po wyprowadzeniu się z domu, ma siłę przetrwania, jednak często zdarza się, że kiedy ta uprawniona wolność zostanie już osiągnięta, przychodzi też gorzkie rozczarowanie. Młody człowiek, mimo że uwolnił się z zagrażającego środowiska, w wyuczoną przez wiele lat rolę ofiary wchodzi nadal – w pracy czy w związku.

Przemoc w rodzinie działa inwazyjnie na wiele obszarów rozwoju dziecka. Zaburzenia u dzieci – świadków i ofiar przemocy wobec najbliższych, przejawiają się w:

- zaburzeniach zachowania – dziecko nie radzi sobie z własnymi uczuciami i zaczyna stosować przemoc jako sposób obrony, rozwiązywania konfliktów czy po prostu budowania relacji z innymi;
- emocjonalnych problemach – oprócz dużych trudności w rozpoznawaniu i wyrażaniu emocji dzieci mają trudność we właściwym rozumieniu miłości i bliskości w związku. Chłopcy mają więcej napadów złości, są agresywni, a dziewczynki częściej są wycofane, pasywne, trzymają się kurczowo rodziny, są nieufne wobec mężczyzn.

- W ten sposób przemoc w rodzinie staje się elementem brutalnej socjalizacji do tradycyjnie rozumianych ról płciowych, w których mężczyzna jest sprawczy, a kobieta bierna;
- problemach funkcjonowania społecznego – oprócz wycofywania się z relacji, rozmaitych lęków społecznych, wpływ przemocy przejawia się także w nabywaniu agresywnych wzorców zachowania;
 - problemach funkcjonowania poznawczego – do zniekształceń dotyczących oceny relacji społecznych mogą dołączyć kłopoty z nauką, rozumieniem, koncentracją;
 - zakresie zdrowia fizycznego.

Jak dziecko broni się przed przemocą?

Dziecko krzywdzone bardzo rzadko reaguje na przemoc agresją. Gdy jest małe, powstrzymuje je przed tym brak siły, gdy jest starsze – świadomość, że kontratak doprowadzi do eskalacji przemocy w domu. Aby przetrwać, dziecko krzywdzone wykształca różne strategie obronne.

Wychowując się w atmosferze stałego zagrożenia, w środowisku, w którym władza rodzicielska jest arbitralna, kapryśna i nieprzewidywalna w swoim okrucieństwie, dziecko rozwija niezwykłą umiejętność dostrzegania znaków ostrzegających o zbliżającym się zagrożeniu ze strony rodzica lub opiekuna. Dziecko uczy się rozpoznawać zmienne nastroje i stany emocjonalne sprawcy przemocy. Jest jak doskonale czujny „sejsmograf”, potrafiąc na długo przed atakiem odczytać sygnały narastającej złości,

agresji lub podniecenia sprawcy. Dziecko maltretowane lub będące świadkiem przemocy między rodzicami jest szalenie wyczułone i doskonale obeznane z trajektorią „cyklu przemocy”. Umie więc przewidzieć zachowania sprawcy i rozpoznawać skalę grożącego mu niebezpieczeństwa.

Gdy dziecko dostrzega sygnał nadciągającego ataku, przyjmuje zazwyczaj jedną z dwóch strategii obronnych – unika sprawcy lub stara się go ułagodzić np. przez absolutne posłuszeństwo jego nakazom.

Unikanie sprawcy może przybierać różną postać. Dziecko może się starać nie wchodzić rodzicowi (opiekunowi) w drogę. Może przesiadywać w swoim pokoju lub dosłownie ukrywać się w domu lub poza nim. Przemoc jest często przyczyną ucieczek z domu dzieci i młodzieży. Jeśli dziecko nie ma możliwości schowania się przed sprawcą, stara się zachowywać w sposób, by go nie zauważano. Ofiary przemocy w dzieciństwie opowiadają, że „zamierali w bezruchu, kulili się, zwijali w kłębek albo zachowywali obojętny wyraz twarzy.” Dziecko maltretowane uczy się ukrywać pobudzenie i strach. Zachowuje się cicho, ostrożnie i spokojnie – nie ujawnia wewnętrznego niepokoju i napięcia. Jest jednak stale przygotowane na atak ze strony sprawcy. Jest w stanie tzw. zamrożonej czujności.

Jeżeli ucieczka nie jest możliwa, dziecko uruchamia drugą z dostępnych strategii – stara się ułagodzić sprawcę i nie dać mu „pretekstu” do bicia czy krzyku. Zachowuje się posłusznie, przestrzega reguł narzuconych przez rodzica (opiekuna), stara się spełniać wszystkie jego oczekiwania. Paradoksalnie bycie posłusznym daje dziecku poczucie kontroli nad sytuacją, która obiektywnie jest nieprzewidywalna. Ofia-

ra chce wierzyć, że jeśli będzie grzeczna (a to zależy przecież tylko od niej samej), nie zostanie ukarana.

42

Jak dziecko maltretowane zaspokaja swoje potrzeby rozwojowe i emocjonalne?

Jedną z fundamentalnych potrzeb każdego dziecka jest wykształcenie pierwotnego przywiązania do opiekunów – wykształcenie podstawowego poczucia przynależności, bezpieczeństwa i zaufania. Zaspokojenie tej potrzeby jest warunkiem jego dalszego prawidłowego rozwoju, daje bowiem dziecku możliwość rozwinięcia poczucia własnego „ja”, nauczania się samodzielności i inicjatywy, dokonywania pierwszych bezpiecznych prób w kontaktach społecznych i nabrania zaufania do otaczającego świata. Dla dziecka maltretowanego zrealizowanie tej podstawowej potrzeby jest szczególnie trudne, gdyż żyje ono w środowisku będącym źródłem nieustającego zagrożenia, wśród ludzi, którzy są wobec niego okrutni i nieczuli na jego potrzeby fizyczne i emocjonalne. Jak zauważa Judith Herman: *„Równie przytłaczające są egzystencjalne zadania maltretowanego dziecka. Choć czuje ono, że zostało wydane na pastwę bezlitosnych mocy, musi znaleźć sposób na zachowanie nadziei i poczucia sensu. Jeśli tego nie robi, czeka je rozpacz, której nie potrafiłaby znieść żadna ludzka istota.”*

Aby zachować wiarę i przywiązanie do rodziców – pomimo ich okrucieństwa, złej woli, bezradności lub obojętności, aby zachować poczucie nadziei i sensu, w końcu aby przetrwać kolejne ataki zagrażające

zdrowiu i życiu, dziecko uruchamia liczne mechanizmy obronne, które mają je chronić przed bólem, cierpieniem i samotnością. Najważniejszymi z nich są:

43

Wyparcie (represja) czyli usuwanie i niedopuszczanie do świadomości wspomnień, myśli, uczuć i pragnień, które przywołują bolesne skojarzenia lub w inny sposób zagrażają spójności osobowości dziecka (np. burzą obraz rodzica jako dobrego opiekuna i obrońcy). Doświadczenia, które są zbyt trudne, aby je pamiętać, są spychane do podświadomości, dzięki czemu stają się niedostępne – dziecko nie może ich przywołać świadomym aktem woli. Wyparte myśli i wspomnienia nie giną jednak bezpowrotnie, ale egzystują nadal w nieświadomości, dając o sobie znać np. przez różne projekcje w zamaskowanej, symbolicznej formie (np. w snach, rysunkach, zabawach). Mogą także stać się przyczyną nerwic i innych zaburzeń psychicznych.

Tłumienie (supresja), czyli świadome unikanie bolesnych wspomnień lub uczuć. Odwracanie od nich uwagi jeśli się pojawiają i skupianie się na czymś innym. Dziecko stara się zapomnieć o przeżytych bólu, cierpieniu i lęku. Może jednak świadomie wywołać stłumione doświadczenia. Mogą się one także pojawić pod wpływem jakiegoś zewnętrznego impulsu, np. lektury czy filmu opowiadającego o podobnych przeżyciach.

Minimalizacja, czyli pomniejszanie znaczenia tego, co się odczuwa, robi i myśli. Dziecko umniejsza znaczenie doznawanej krzywdy, minimalizuje

jej rozmiar czy skutki na zasadzie: „gorsze rzeczy się zdarzają” – „cierpię, bo mnie biją, ale gorsze rzeczy się zdarzają – mogliby mnie zabić”.

Zaprzeczenie, czyli wmawianie sobie przez dziecko, że zdarzenie, którego doświadczyło lub którego było świadkiem, wcale nie miało miejsca („to się naprawdę nie zdarzyło”) albo nie było tak znaczące czy poważne („to, co się zdarzyło, to właściwie nie była krzywda”).

Racjonalizacja, czyli tłumaczenie, znajdowanie usprawiedliwienia dla tego, co się wydarzyło. Dziecko maltretowane stara się znaleźć takie wytłumaczenie dla zachowania rodziców, aby zwolnić ich z odpowiedzialności za stosowanie przemocy. Często jedynym wyjściem dla dziecka jest uznanie, że skoro na nim skupiają się ataki, to w nim musi tkwić jakieś zło, że to ono jest winne przemocy, bo jest niegrzeczne, głupie, brzydkie, niegodne miłości. Jeśli więc ono jest złe, to rodzice są dobrzy. Co więcej, jeśli to ono jest rzeczywistym „sprawcą” swoich nieszczęść, jest także w stanie odmienić swój los. Taka racjonalizacja pozwala dziecku zachować wiarę w opiekunów, zbudować (patologiczne) poczucie kontroli i znaleźć sens tego, co je spotyka. Jest ona jednak bardzo kosztowana dla rozwoju osobowości dziecka.

Dysocjacja (rozszczerzenie), czyli mentalne „oddzielenie się”, „oderwanie się” od własnego ciała będącego przedmiotem aktów przemocy. Dziecko emocjonalnie i umysłowo „oddala się” od swojego ciała, które doznaje skrajnej przemocy fizycznej

(np. ciężkiego pobicia) lub przemocy seksualnej (np. gwałtu kazirodczego). Umysł dziecka wchodzi w trans i staje się nieobecny, a tym samym niewrażliwy na doznawany przez ciało ból. W trakcie aktu przemocy świadomość dziecka „odlatuje”. Dziecko ma poczucie, że „znajduje się” nad, pod lub obok swojego ciała i stamtąd obserwuje, co się z ciałem dzieje. Zdarza się, że dziecko ma wrażenie, jakby wpadało w czarną otchłań. Wówczas jest zupełnie wyłączone z tego, co się dzieje – niczego nie czuje, nie widzi, nie słyszy.

Wszystkie opisane mechanizmy obronne pozwalają dziecku maltretowanemu przetrwać, zachować poczucie godności. Ponieważ nie jest ono w stanie uciec ani wpłynąć na rzeczywistość, która jest nie do zniesienia, zmienia ją w swoim umyśle.

Jakie są skutki doświadczania przemocy w dzieciństwie?

W poprzednim rozdziale zostały omówione mechanizmy obronne, do jakich ucieka się dziecko, aby móc przetrwać i rozwijać się w patologicznym środowisku przemocy. Mechanizmy te służą doraźnej ochronie psychiki dziecka i polegają na zniekształceniu trudnej do przyjęcia rzeczywistości. Ich stosowanie powoduje jednak poważne i długotrwałe deformacje w sferze świadomości dziecka – wpływa na to, jak postrzega ono samo siebie, innych oraz otaczającą je rzeczywistość. Dziecko maltretowane nie jest w stanie wykształcić zintegrowanego, pozytywnego obrazu samego siebie, a walczyć o utrzy-

manie wiary w rodziców – idealizując ich, racjonalizując i zaprzeczając ich ewidentnej brutalności lub obojętności – nie jest też w stanie stworzyć zintegrowanego, wewnętrznie spójnego wizerunku kochających i godnych zaufania opiekunów, a co za tym idzie – normalnego, niepatologicznego wzorca przywiązania i miłości. Wykształca w sobie przekonanie, że miłość jest nierozzerwalnie związana z bólem; że bliskość w „naturalny” sposób łączy się z nieograniczoną kontrolą, izolacją, opresją i przemocą. Z takim przekonaniem wkracza w dorosłe życie. Nic dziwnego, że często powiela model relacji przemocowej w swoich dorosłych związkach lub relacjach z własnymi dziećmi.

Doświadczanie przemocy w dzieciństwie odciska trwałe piętno na osobowości. Długotrwałe skutki przemocy przybierają zazwyczaj postać syndromu stresu pourazowego. Syndrom ten jest naturalną reakcją człowieka na nienormalną i zagrażającą jego życiu sytuację – reakcją na wydarzenia, które wykraczają poza zwykłe ludzkie doświadczenie i przekraczają zdolności przystosowawcze. Charakteryzuje się wieloma objawami, z których najbardziej swoistymi są:

Stany nadmiernego pobudzenia

Na skutek chronicznego zagrożenia ze strony rodziców (opiekunów) organizm ofiary przemocy uczy się żyć w stanie ciągłej mobilizacji – dziecko jest stale czujne i przygotowane na niebezpieczeństwo, nadmiernie reaguje na każdy dźwięk, szelest, przejawia intensywne reakcje na bodźce, które kojarzą się z traumatycznymi przeżyciami. Ciągłe pobudzenie organizmu – „zamrożona czujność” – skutkuje

zaburzeniami fizjologicznymi, m.in. zaburzeniami snu (bezsenność, koszmary) i łaknienia. Zmęczenie, ciągły niepokój powodują, że dziecko maltretowane cierpi na rozchwianie emocjonalne – ma napady płaczu, ataki paniki i lęku, jest drażliwe, nerwowe i wybuchowe.

Zawężenie, odcięcie od własnych emocji

Charakterystyczne dla doświadczenia traumy są stany psychicznego odrętwienia, w których ofiary przemocy jakby zrywają kontakt z własnymi emocjami, bo są one tak intensywne i trudne, że nie mogą sobie z nimi poradzić. Ten mechanizm obronny może doprowadzić do istotnego zawężenia lub całkowitego braku odczuwania jakichkolwiek emocji – zarówno tych negatywnych i bolesnych, jak i tych radosnych. Dziecko staje się niejako martwe emocjonalnie.

Wtargnięcia

Typowym objawem stresu pourazowego są tzw. wtargnięcia, czyli uporczywie i mimowolnie pojawiające się wspomnienia traumatycznych przeżyć, którym towarzyszą uczucia równie intensywne, co w sytuacji rzeczywistego ataku. Wspomnienia te mają szczególną formę – są zapamiętane w postaci wrażeń, emocji i obrazów bez werbalnego opisu. Powoduje to, że ofiary przemocy często opowiadają o doznanych krzywdach w sposób wysoce emocjonalny, pełen sprzeczności i luk, co podważa ich wiarygodność i rodzi podejrzenia, że zmyślają. Traumatyczne przeżycia przypominają się nagle, napadowo i niezależnie od woli człowieka. Zarówno na jawie, jak i w snach, a nawet w działaniach – ofiary prze-

mocy często czują przymus odgrywania dramatycznego momentu czy to w formie dosłownej, czy też zamaskowanej lub symbolicznej.

Stany depresyjne i poczucie bezradności

Charakterystyczne dla ofiar przemocy są stany depresyjne niosące ze sobą obniżenie nastroju, bierność, problemy z koncentracją i pamięcią, brak inicjatywy i wycofanie. U dzieci, które doświadczają przemocy, dominuje brak wiary w swoje siły, poczucie bezradności, nieumiejętność podejmowania decyzji oraz radzenia sobie nawet z codziennymi problemami.

Poczucie niskiej wartości, winy i wstydu

Ponížanie, ciągle wyzywanie, krytykowanie i upokarzanie sprawiają, że dzieci maltretowane nabierają przekonania, że są bezwartościowe. Przekonanie to wzmacnia także mechanizm racjonalizacji. Dzieci ofiary przemocy postrzegają się jako osoby złe, głupie, niezasługujące na miłość i szacunek. Obwiniają się za to, że niewłaściwym wyglądem, zachowaniem czy słowami „sprovokowały” opiekunów do przemocy. Myślą, że to one ponoszą odpowiedzialność za przemoc i wstydzą się swoich doświadczeń.

Skłonności autodestrukcyjne

U dzieci ofiar przemocy często występują skłonności autodestrukcyjne – sięganie po alkohol, narkotyki, samookaleczenie się (cięcie, przypalanie), próby samobójcze. Atak na ciało – wbrew temu, co często się sądzi – nie jest próbą tylko zwrócenia na siebie uwagi czy wyrażenia rozpacz. Dziecko zadaje sobie fizycz-

nie ból, aby zagłuszyć cierpienie psychiczne, aby na chwilę zapomnieć o tym, co dzieje się naokoło.

Nieufność wobec ludzi

Dzieci ofiary przemocy często zamykają się w sobie i izolują od innych osób. Te, które doznały deprywacji potrzeby bezpieczeństwa w relacji z najbliższymi doświadczają to przenoszą na kontakty z innymi. Są nieufne, lękliwe, a nawet wrogie wobec ludzi, unikają kontaktów z rówieśnikami, wycofują się z przyjaźni oraz relacji koleżeńskich. Są przekonane, że nikt ich nie rozumie. Do izolowania się skłania je również potrzeba utrzymania w tajemnicy tego, co dzieje się w domu, strach przed konsekwencjami tego ujawnienia oraz ogromne poczucie winy i wstydu za doświadczaną przemoc.

Czego potrzebują dzieci – ofiary przemocy? Uważna analiza portretu dziecka maltretowanego prowadzi do wniosku, że podstawowymi działaniami, które trzeba podjąć w stosunku do tych dzieci, powinny być:

- zwiększenie poczucia bezpieczeństwa;
- przywrócenie zaufania do świata dorosłych;
- nabycie przez dziecko umiejętności rozpoznawania i wyrażania uczuć;
- zwiększenie poczucia własnej wartości.

Aby skutecznie pomóc dziecku w uporaniu się z traumą, należy równolegle oddziaływać na matkę, która zapewne także doświadczyła przemocy. Bez wsparcia psychologicznego udzielonego matce

może być bardzo trudno wprowadzić trwałą zmianę w życiu dziecka. Ważne jest, żeby matka nie tylko akceptowała proces leczenia dziecka, ale sama mogła wpływać na własne życie. W innym przypadku matka może nie chcieć w ogóle ujawnić sytuacji przemocy w domu. Powodów takiego zachowania może być wiele, między innymi poczucie winy, że niedostatecznie ochroniła swoje dziecko, które w skutek jej niewłaściwego wyboru partnera wychowuje się w domu pełnym awantur. Gdy matka negatywnie ocenia się w swojej roli, może odczuwać bezsilność i dodatkowo nie dostrzegać negatywnych skutków przemocy u dziecka albo nie zauważać związku między jego problemami emocjonalnymi a przemocą partnera. W rozmowie z neutralnymi osobami może być jej trudno ujawnić kłopotliwe zachowania dziecka z obawy przed byciem oskarżoną o niewydolność wychowawczą.

Dopiero pomoc psychologiczna udzielona matce stwarza dobre pole do wprowadzania trwałych zmian w życiu dziecka.

VI. Prawo wobec przemocy

Przemoc wobec osoby najbliższej jest przestępstwem!

W 2005 r. weszła w życie Ustawa o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie, która w 2010 r. została znowelizowana. Ustawa ta po raz pierwszy w historii polskiego prawa określa czym jest przemoc w rodzinie. Artykuł 2 §2 ustawy stanowi, że przemocą w rodzinie jest jednorazowe albo powtarzające się umyślne działanie lub zaniechanie naruszające prawa lub dobra osobiste członków rodziny, w szczególności narażające te osoby na niebezpieczeństwo utraty życia, zdrowia, naruszające ich godność, nieetykalność cielesną, wolność, w tym seksualną, powodujące szkody na ich zdrowiu fizycznym lub psychicznym, a także wywołujące cierpienia i krzywdy moralne u osób dotkniętych przemocą.

Przemoc fizyczna, psychiczna i seksualna popełniana na szkodę osób najbliższych, zarówno dorosłych, jak i dzieci, jest przestępstwem. W zależności od tego, jaką przybiera formę, czy ma charakter jednorazowy, czy też powtarza się, jest ścigana z różnych artykułów kodeksu karnego. I tak, jeżeli przemoc wo-

bec dziecka ma charakter ciągły kwalifikowana jest jako przestępstwo znęcania się nad osobą najbliższą i ścigana z art. 207 k.k.:

§ 1. Kto znęca się fizycznie lub psychicznie nad osobą najbliższą lub nad inną osobą pozostającą w stałym lub przemijającym stosunku zależności od sprawcy albo nad małoletnim lub osobą nieporadną ze względu na jej stan psychiczny lub fizyczny, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5. § 2. Jeżeli czyn określony w § 1 połączony jest ze stosowaniem szczególnego okrucieństwa, sprawca podlega karze pozbawienia wolności od roku do lat 10. § 3. Jeżeli następstwem czynu określonego w § 1 lub 2 jest targnięcie się pokrzywdzonego na własne życie, sprawca podlega karze pozbawienia wolności od 2 do 12 lat.

Jeśli przemoc fizyczna wobec dziecka miała charakter jednorazowy lub brak jest dowodów na jej powtarzalność, może być rozpatrywana w świetle przepisów mówiących o naruszeniu czynności narządu ciała lub rozstroju zdrowia, a nawet naruszeniu netykalności cielesnej. W zależności od skutku działania sprawcy od ciężkiego uszczerbku na zdrowiu w postaci m.in. ciężkiego kalectwa (art. 156 § 1 k.k.), innego rodzaju naruszeń czynności narządu ciała i rozstroju zdrowia (art. 157 k.k.), do naruszenia netykalności cielesnej (art. 217 § 1 k.k.).

Zgodnie z art. 40 Konstytucji RP: „Nikt nie może być poddany torturom ani okrutnemu, nieludzkiemu lub poniżającemu traktowaniu i karaniu. Zakazuje się stosowania kar cielesnych.” Artykuł 72 § 1 Konstytucji RP stanowi zaś: „Rzeczpospolita Polska zapewnia ochronę praw dziecka. Każdy ma prawo żą-

dać od organów władzy publicznej ochrony dziecka przed przemocą, okrucieństwem, wyzyskiem i demoralizacją”.

Znęcanie się nad osobą najbliższą, w tym nad dzieckiem, opisane w art. 207 k.k. jest przestępstwem ściganym z urzędu. Oznacza to, że organy ścigania – policja i prokuratura – mają obowiązek wszczęcia i prowadzenia postępowania karnego niezależnie od woli pokrzywdzonego. Organy te mają obowiązek podjąć działania, jeśli posiadają wiedzę lub w jakikolwiek sposób zostały powiadomienie o popełnieniu przestępstwa ściganego z urzędu. Źródłem takiej informacji może być dowolna osoba – sąsiad, kurator, nauczyciel, pedagog szkolny, pracownik pomocy społecznej. **Każdy, komu wiadomo jest o popełnieniu przestępstwa ściganego z urzędu, ma obowiązek niezwłocznie poinformować o tym organy ścigania.**

Obowiązek ten ma oparcie w następujących przepisach prawych:

Art. 304 kodeksu postępowania karnego:

§ 1. Każdy dowiedziawszy się o popełnieniu przestępstwa ściganego z urzędu ma społeczny obowiązek zawiadomić o tym prokuratora lub policję. Przepis art. 191 § 3 stosuje się odpowiednio.

§ 2. Instytucje państwowe i samorządowe, które w związku ze swą działalnością dowiedziały się o popełnieniu przestępstwa ściganego z urzędu, są obowiązane niezwłocznie zawiadomić o tym prokuratora lub policję oraz przedsięwziąć niezbędne czynności do czasu przybycia organu powołanego do ścigania przestępstw lub do czasu wydania przez ten organ stosownego zarządzenia, aby nie dopuścić do zatarcia śladów i dowodów przestępstwa.

Art. 12 ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie:

Osoby, które w związku z wykonywaniem swoich obowiązków służbowych powzięły podejrzenie o popełnieniu przestępstwa z użyciem przemocy wobec członków rodziny, powinny niezwłocznie zawiadomić o tym policję lub prokuratora.

Wykorzystywanie seksualne dzieci jest przestępstwem!

Polskie prawo, tak jak każde ustawodawstwo na świecie, uznaje współżycie seksualne między członkami rodziny – kazirodztwo – za przestępstwo. Zgodnie z art. 201 Kodeksu karnego:

Kto dopuszcza się obcowania płciowego w stosunku do wstępnego (tj. rodzica, dziadka, pradziadka), zstępnego (tj. dziecka, wnuka, prawnuka), przysposobionego, (tj. osoby adoptowanej) lub przysposabiającego, brata lub siostry, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5.

Kazirodztwo jest przestępstwem bez względu na to czy do zbliżeń między członkami rodziny dochodzi dobrowolnie, czy na skutek przemocy. Jeśli jednak osoba bliska zostaje zmuszona do odbycia stosunku seksualnego lub poddania się innej czynności seksualnej, takie zachowanie może być ścigane jako przestępstwo zgwałcenia. Gwałt w rodzinie – zarówno gwałt kazirodczy, jak i gwałt w małżeństwie – jest bowiem takim samym przestępstwem jak gwałt popełniony przez osobę trzecią!

Przestępstwo zgwałcenia ścigane jest z art. 197 k.k.:

§ 1. *Kto przemocą, groźbą bezprawną lub podstępem doprowadza inną osobę do obcowania płciowego, podlega karze pozbawienia wolności od lat 2 do 12.*

§ 2. *Jeżeli sprawca, w sposób określony w § 1, doprowadza inną osobę do poddania się innej czynności seksualnej albo wykonania takiej czynności, podlega karze pozbawienia wolności na czas od 6 miesięcy do lat 8.*

§ 3. *Jeżeli sprawca dopuszcza się zgwałcenia:*

1) *wspólnie z inną osobą,*

2) *wobec małoletniego poniżej lat 15,*

3) *wobec wstępnego, zstępnego, przysposobionego, przysposabiającego, brata lub siostry, podlega karze pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat 3.* § 4. *Jeżeli sprawca czynu określonego w § 1–3 działa ze szczególnym okrucieństwem, podlega karze pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat 5.*

Przestępstwo zgwałcenia jest przestępstwem ściganym na wniosek osoby pokrzywdzonej, jeżeli czyn miał miejsce lub będzie miał miejsce do 27 stycznia 2014 r. Od tej daty przestępstwo zgwałcenia będzie ścigane z urzędu bez konieczności złożenia wniosku. Ściganie na wniosek oznacza, że organ ścigania nie podejmie żadnych działań (poza sprawdzającymi), dopóki osoba zgwałcona nie złoży wniosku o ściganie. Jeżeli ofiarą gwałtu jest osoba małoletnia powyżej 15 roku życia, wniosek o ściganie składa za nią rodzic lub opiekun prawny. Jeżeli żadne z rodziców nie chce złożyć takiego wniosku lub jeden z rodziców jest sprawcą prokurator zwraca się do właściwego sądu rodzinnego o ustanowienie kuratora, któremu

będzie przysługiwało prawo złożenia wniosku. Jeżeli żaden z rodziców nie jest sprawcą, sąd rodzinny może zobowiązać rodziców lub jednego z nich do złożenia wniosku o ściganie. O podejrzeniu, że doszło do zgwałcenia osoby małoletniej przez rodzica (opiekuna prawnego), poinformować może prokuratora każda osoba, w szczególności pracownik socjalny, nauczyciel lub pedagog szkolny.

Polskie prawo uznaje za przestępstwo każde współżycie seksualne z osobą poniżej 15 roku życia, bez względu na to, czy do stosunku lub innej czynności seksualnej doszło za zgodą osoby małoletniej, czy też w efekcie podstępny, manipulacji czy groźby i bez względu na to, kto jest inicjatorem takiego zachowania. Zgodnie z art. 200 k.k.:

§ 1. Kto obcuje płciowo z małoletnim poniżej lat 15 lub dopuszcza się wobec takiej osoby innej czynności seksualnej lub doprowadza ją do poddania się takim czynnościom albo do ich wykonania, podlega karze pozbawienia wolności od lat 2 do 12.

§ 2. Tej samej karze podlega, kto w celu zaspokojenia seksualnego prezentuje małoletniemu poniżej lat 15 wykonanie czynności seksualnej.

U podstaw tej regulacji leży przekonanie, że wczesna inicjacja seksualna jest krzywdząca zarówno dla zdrowia fizycznego, jak i psychicznego dziecka. Warto pamiętać, że przestępstwo z art. 200 k.k. jest przestępstwem ściganym z urzędu!

Na koniec warto przypomnieć, że prawo chroni dzieci przed prostytutką i przed pornografią.

Art. 204 Kodeksu karnego:

§ 1. Kto, w celu osiągnięcia korzyści majątkowej, nakłania inną osobę do uprawiania prostitucji lub jej to ułatwia, podlega karze pozbawienia wolności

do lat 3. § 2. Karze określonej w § 1 podlega, kto czerpie korzyści majątkowe z uprawiania prostytucji przez inną osobę.

§ 3. Jeżeli osoba określona w § 1 lub 2 jest małoletnim, sprawca podlega karze pozbawienia wolności od roku do lat 10.

Art. 202 Kodeksu karnego:

§ 2. Kto małoletniemu poniżej lat 15 prezentuje treści pornograficzne lub udostępnia mu przedmioty mające taki charakter albo rozpowszechnia treści pornograficzne w sposób umożliwiający takiemu małoletniemu zapoznanie się z nimi, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2.

§ 3. Kto w celu rozpowszechniania produkuje, utrwała lub sprowadza, przechowuje lub posiada albo rozpowszechnia lub publicznie prezentuje treści pornograficzne z udziałem małoletniego albo treści pornograficzne związane z prezentowaniem przemocy lub posługiwaniem się zwierzęciem, podlega karze pozbawienia wolności od 6 miesięcy do lat 8.

§ 4. Kto utrwała treści pornograficzne z udziałem małoletniego poniżej lat 15, podlega karze pozbawienia wolności od roku do lat 10.

§ 4a. Kto sprowadza, przechowuje lub posiada treści pornograficzne z udziałem małoletniego poniżej lat 15, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5.

§ 4b. Kto produkuje, rozpowszechnia, prezentuje, przechowuje lub posiada treści pornograficzne przedstawiające wytworzony albo przetworzony wizerunek małoletniego uczestniczącego w czynności seksualnej podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2.

Zarówno przestępstwo z art. 204, jak i z art. 202 Kodeksu karnego jest przestępstwem ściganym z urzędu. Oznacza to, że każdy, kto dowiedział się o popełnieniu takiego przestępstwa, ma obowiązek zawiadomić o tym organy ścigania.

Szczególna ochrona dzieci przed zaniechywaniem i demoralizacją

Jedną z form przemocy wobec dzieci jest zaniechywanie ich potrzeb fizycznych, socjalnych i emocjonalnych. Również ta postać krzywdzenia, choć tylko w niektórych swoich przejawach, podlega karze. Przestępstwem jest uporczywe uchylanie się od wykonania ciążącego na mocy ustawy lub orzeczenia sądowego obowiązku alimentacji wobec osoby najbliższej, które naraża ją na niemożność zaspokojenia podstawowych potrzeb życiowych (art. 209 k.k.). Osoba, która pomimo posiadania środków finansowych nie płaci alimentów, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2. Ściganie dłużników alimentacyjnych następuje na wniosek pokrzywdzonego (w przypadku dziecka – na wniosek jego rodzica lub opiekuna prawnego), na wniosek organu pomocy społecznej lub organu udzielającego odpowiedniego świadczenia rodzinnego albo zaliczki alimentacyjnej. Jeżeli pokrzywdzonemu przyznano odpowiednie świadczenie rodzinne albo zaliczkę alimentacyjną, w wypadku bezskuteczności egzekucji, ściganie odbywa się z urzędu.

Przestępstwem jest także rozpijanie małoletniego przez dostarczanie mu napoju alkoholowego, ufa-

twianie jego spożycia lub nakłanianie go do spożycia takiego napoju (art. 208 k.k.). Penalizacji podlega również porzucenie osoby małoletniej poniżej 15 roku życia przez osobę obowiązana prawnie do troszczenia się o nią (art. 210 k.k.). Przesłępstwa te są scigane z urzędu.

Czynem przestępczym jest ponadto zachowanie opisane w art. 211 Kodeksu karnego:

Kto wbrew woli osoby powołanej do opieki lub nadzoru, uprowadza lub zatrzymuje małoletniego poniżej lat 15 albo osobę nieporadną ze względu na jej stan psychiczny lub fizyczny, podlega karze pozbawiania wolności do lat 3.

Przepis ten oznacza, że nikt nie może przejmować faktycznej opieki nad dzieckiem wbrew woli jego prawnych opiekunów bez stosownego postanowienia lub wyroku sądu. Bez znaczenia jest tu wola samego dziecka oraz intencja osoby zabierającej dziecko. Każda osoba fizyczna, w tym nauczyciel, pedagog szkolny i dalszy krewny, która z dobrego serca udziela dziecku krzywdzonemu schronienia wbrew woli jego prawnych opiekunów i bez stosowanego orzeczenia sądowego – narusza prawo. Legalnie takiej pomocy może udzielić dziecku jedynie powołana do tego instytucja – schronisko, izba dziecka, pogotowie opiekuńcze.

Rola sądów rodzinnych w ochronie dzieci przed przemocą

Szczególne znaczenie w systemie ochrony dzieci przed przemocą i zaniedbywaniem mają sądy

rodzinne i dla nieletnich. Ich zadaniem jest reagowanie na każdą informację dotyczącą wszelkich nieprawidłowości w opiece nad dzieckiem oraz o naruszeniu dóbr dziecka. W sprawach dotyczących zagrożenia dobra małoletnich sądy rodzinne i dla nieletnich działają bowiem z urzędu, tzn. samodzielnie podejmują czynności procesowe i wydają postanowienia konieczne do zabezpieczenia dobra dziecka. Źródłem informacji o sytuacji zagrażającej dobru dziecka może być dowolna osoba lub instytucja – krewny dziecka, sąsiad, kurator, nauczyciel, pedagog szkolny, pracownik pomocy społecznej, policjant, prokurator, sąd karny. Każdy, kto posiada taką wiedzę, ma obowiązek zawiadomić właściwy sąd opiekuńczy. Obowiązek ten wynika z następujących przepisów prawa:

Art. 572 Kodeksu postępowania cywilnego:

§ 1. Każdy, komu znane jest zdarzenie uzasadniające wszczęcie postępowania z urzędu, obowiązany jest zawiadomić o nim sąd opiekuńczy.

§ 2. Obowiązek wymieniony w § 1 ciąży przede wszystkim na urzędach stanu cywilnego, sądach, prokuratorach, notariuszach, komornikach, organach samorządu i administracji rządowej, organach policji, placówkach oświatowych, opiekunach społecznych oraz organizacjach i zakładach zajmujących się opieką nad dziećmi lub osobami psychicznie chorymi.

Art. 23 Kodeksu postępowania karnego:

W sprawie o przestępstwo popełnione na szkodę małoletniego, we współdziałaniu z małoletnim lub w okolicznościach, które mogą świadczyć o demoralizacji małoletniego albo o gorszącym wpływie na niego, sąd, a w postępowaniu przygotowaw-

czym prokurator, zawiadamia sąd rodzinny w celu rozważenia środków przewidzianych w przepisach o postępowaniu w sprawach nieletnich oraz w kodeksie rodzinnym i opiekuńczym.

Po uzyskaniu informacji sąd rodzinny bada sytuację dziecka w miejscu jego zamieszkania i podejmuje odpowiednie kroki. Przede wszystkim kurator sądowy przeprowadza osobisty wywiad w miejscu zamieszkania dziecka. Wywiad obejmuje wizytę w mieszkaniu rodziny, rozmowę z dzieckiem, rodzicami, sąsiadami, a także spotkanie z nauczycielami dziecka. Zebrawszy informacje, sąd wzywa rodziców bądź opiekunów dziecka, a czasami również osobę, która składała wniosek, do sądu. Sąd rodzinny może przeprowadzić rozmowy wyjaśniającą i ostrzegawczą z rodzicami, może pouczyć rodziców w przedmiocie wykonywania władzy rodzicielskiej lub ograniczyć władzę przez umieszczenie dziecka w odpowiedniej placówce opiekuńczej, rodzinie zastępczej, albo poddać nadzorowi kuratora sądowego. Jeżeli sąd uzna, że władza rodzicielska wobec dziecka została poważnie nadużyta lub istnieją trwałe przeszkody w jej wykonywaniu, orzeka pozbawienie władzy rodzicielskiej. W wypadku pozbawienia władzy rodzicielskiej sąd musi ustanowić dla dziecka opiekuna prawnego.

Od 1 sierpnia 2010 r. obowiązują dwa dodatkowe przepisy pozwalające skuteczniej reagować na przemoc wobec dzieci. Przede wszystkim do kodeksu rodzinnego i opiekuńczego wprowadzono art. 96¹ stanowiący, że osobom wykonującym władzę rodzicielską oraz sprawującym opiekę lub pieczę nad małoletnim zakazuje się stosowania kar cielesnych. Tym samym w sposób jednoznaczny ustawodawca uznał

za niezgodne z prawem stosowanie tego rodzaju metody wychowawczej. Zakaz ten ma nie tylko znaczenie w prawie rodzinnym, ale również ma wpływ na ocenę zachowania sprawców przemocy wobec dzieci przez prawo karne. Zakazanie stosowania karcenia jako metody wychowawczej zlikwidowało podstawy prawne funkcjonowania kontratypu karcenia małoletnich czyli okoliczności dopuszczającej w prawie karnym karcenie dzieci w celach wychowawczych.

Drugim wprowadzonym rozwiązaniem jest możliwość odebrania dziecka z rodziny w przypadku bezpośredniego zagrożenia życia lub zdrowia dziecka w związku z przemocą w rodzinie. Zgodnie z art. 12 a ust. 1 u.p.p.r.:

W razie bezpośredniego zagrożenia życia lub zdrowia dziecka w związku z przemocą w rodzinie pracownik socjalny wykonujący obowiązki służbowe ma prawo odebrać dziecko z rodziny i umieścić je u innej niezamieszkującej wspólnie osoby najbliższej, w rozumieniu art. 115 § 11 ustawy z 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (Dz. U. Nr 88, poz. 553, z późn. zm.), w rodzinie zastępczej lub w placówce opiekuńczo-wychowawczej.

Rozwiązanie to ma na celu uniknięcie w sytuacjach niecierpiących zwłoki konieczności uruchamiania procedury sądowej, która może być zbyt długotrwała lub uciążliwa. Szybka reakcja pozwalająca zapewnić dziecku bezpieczeństwo jest niezbędnym elementem systemu przeciwdziałania przemocy w rodzinie, choć podkreślenia wymaga, iż każdorazowo należy rozważyć możliwość odizolowania sprawcy przemocy i dopiero, gdy to okaże się niemożliwe lub niezapewniające dziecku bezpieczeństwa, powinno się uruchamiać tryb z art. 12 a ustawy o p.p.r.

VII. Rola szkoły w przeciwdziałaniu przemocy

W praktyce szkolnej działania dydaktyczne, wychowawcze, profilaktyczne i opiekuńcze splatają się ze sobą służąc wszechstronnemu rozwojowi dziecka. Szkoła zajmuje ważne miejsce w systemie działań nakierowanych na ochronę dzieci przed patologią i przemocą. Niewątpliwie pierwszym i najważniejszym miejscem realizowania tego typu zadań powinna być rodzina, ale gdy w niej dziecko doznaje urazów fizycznych i psychicznych, funkcje tę musi przejąć szkoła.

Działania profilaktyczne podejmowane na terenie szkoły realizowane są przede wszystkim przez wychowawców i nauczycieli wspomaganych, w miarę potrzeb, przez innych specjalistów – pedagogów i psychologów szkolnych, lekarzy, pielęgniarki, kuratorów. Zazwyczaj w szkołach nie ma jasno określonych strategii przeciwdziałania agresji i przemocy oraz precyzyjnie sformułowanych procedur działania w sytuacji podejrzenia, że uczeń jest ofiarą przemocy w rodzinie.

Pracując nad stworzeniem takich strategii, należy pamiętać, że szkoła może inicjować i realizować bardzo różne działania z zakresu profilaktyki przemocy w rodzinie. W szczególności może współrealizować

z innymi lokalnymi instytucjami i organizacjami programy skierowane:

- do całej społeczności lokalnej, służące eliminowaniu społecznego przyzwolenia na stosowanie przemocy wobec dzieci (np. organizowanie kampanii uświadamiających i dotyczących zapobiegania krzywdzeniu dzieci);
- do rodziców, nakierowane na podnoszenie ich kompetencji wychowawczych (np. organizowanie otwartych spotkań edukacyjnych, warsztatów psychopedagogicznych, pogadanek prawnych);
- do młodzieży, służące podniesieniu ich kompetencji społecznych i świadomości prawnej (np. warsztaty z zakresu relacji interpersonalnych, radzenia sobie ze stresem, konstruktywnego rozwiązywania konfliktów; spotkania edukacyjne na temat przemocy w „młodych” związkach itp.)

Szkoła może i powinna podejmować działania skierowane na wczesne wykrywanie przypadków krzywdzenia dzieci poprzez identyfikację rodzin i dzieci szczególnie zagrożonych występowaniem przemocy oraz podejmować odpowiednie starania zapobiegające pojawianiu się przemocy i powstrzymujące jej rozwój. Służą temu następujące działania:

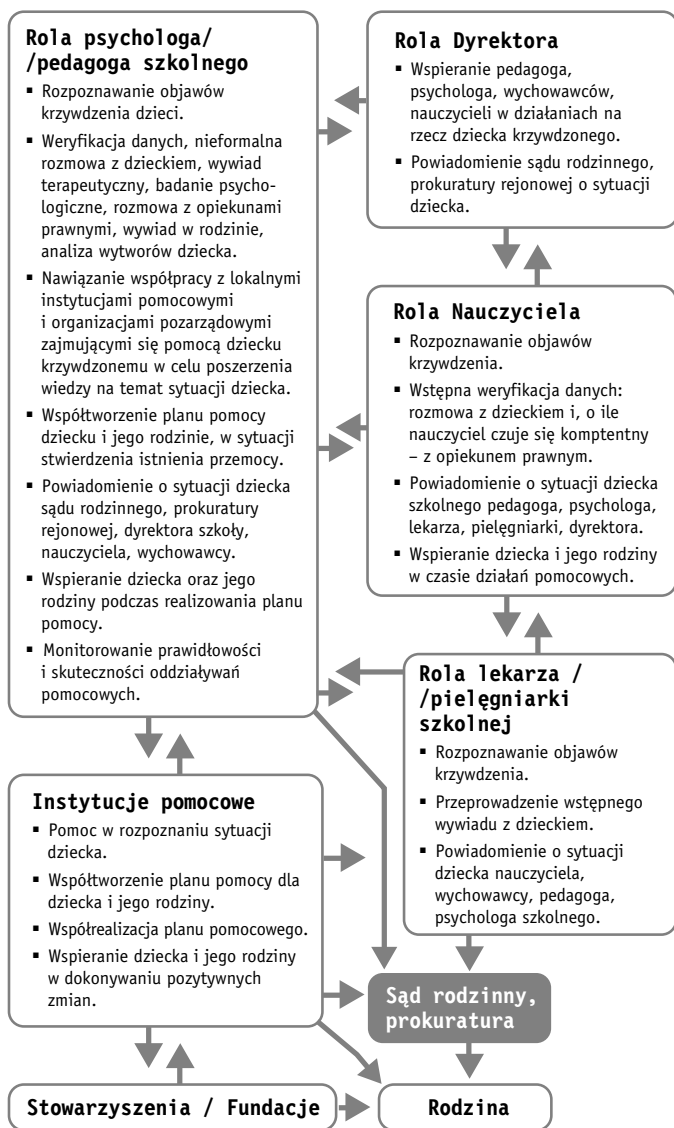
- zwiększać u nauczycieli wiedzę i umiejętności potrzebne do rozpoznawania objawów maltretowania;
- prowadzenie pogadanek z uczniami na temat przemocy w rodzinie i zachęcanie dzieci do ujawniania swych problemów;
- stworzenie w szkole lub w społeczności lokalnej zespołu zajmującego się dziećmi – ofiarami przemocy w rodzinie;

- stworzenie szkolnego, lokalnego systemu reagowania na akty przemocy wobec dzieci.

Bardzo istotnym aspektem oddziaływania jest nawiązanie stałej współpracy z instytucjami, które mogą podejmować bezpośrednie działania w sytuacji podejrzenia o znęcanie się nad dzieckiem. Każda szkoła powinna mieć stały i częsty kontakt z pracownikami poradni psychologiczno-pedagogicznych, pracownikami socjalnymi oraz policją. Nie chodzi o zapisany w notesie numer telefonu do każdej z tych placówek, ale o nawiązanie współpracy z konkretnymi osobami, do których będzie się można zgłosić po pomoc czy interwencję w przypadku podejrzenia krzywdzenia dziecka. Zadaniem nauczycieli i wychowawców nie jest przecież ściganie sprawców przemocy, terapeutyzowanie ofiar, tylko jak najszybsze powiadomienie odpowiednich specjalistów o konieczności interwencji w danej rodzinie.

Poniżej przedstawiony jest schemat działania szkolnego systemu reagowania na przemoc, który może być punktem wyjścia dla tworzenia procedur współpracy w ramach poszczególnych placówek edukacyjnych. Opiera się on na schemacie autorstwa Danuty Morawskiej z Pracowni Profilaktyki Centrum Metodycznego Pomocy Psychologiczno-Pedagogicznej, centralnej placówki doskonalenia nauczycieli powołanej przez MEN.

Każdy pedagog powinien wiedzieć, że w podstawie znowelizowanej ustawy z 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie przedstawiciele oświaty zostali wskazani jako jedni z grona pięciu służb uprawnionych do wszczynania i prowadzenia procedury Niebieskie Karty, obok policji, ochrony

zdrowia, pomocy społecznej i gminnych komisji rozwiązywania problemów alkoholowych. Podstawowe obowiązki nałożone przez ustawę na przedstawicieli oświaty można podzielić na dwie grupy: reagowanie na przypadki podejrzenia występowania przemocy w rodzinie oraz uczestniczenie w realizowaniu planu pomocy rodzinie, w której występuje przemoc.

W zakresie reagowania na podejrzenie występowania przemocy na przedstawicielach oświaty ciąży podstawowy obowiązek wszczęcia procedury Niebieskie Karty (procedura została uregulowana w rozporządzeniu Rady Ministrów z 13 września 2011 r. w sprawie procedury „Niebieskie Karty” oraz wzorów formularzy „Niebieska Karta” zwane dalej rozporządzeniem). Czynność ta następuje poprzez wypełnienie formularza Niebieska Karta A. Druk ten wypełnia się w obecności rodziców lub rodzica dziecka, jeżeli nie są oni osobami stosującymi lub ukrywającymi przemoc. W dalszej kolejności procedura może być wszczęta w obecności prawnego opiekuna dziecka, a jeżeli nie jest on ustanowiony opiekuna faktycznego. Pojęcie opiekuna faktycznego jest bardzo szerokie i oznacza każdą osobę, która w danej chwili sprawuje opiekę nad dzieckiem. Przyjmuje się zatem, że przedstawiciele oświaty mogą występować zarówno w roli osób wszczynających procedurę, jak i będących faktycznym opiekunem dziecka.

Informacja dotycząca podstawowych danych odnośnie zjawiska przemocy w rodzinie, wskazanie kiedy przemoc jest przestępstwem, a także wskazanie podmiotów udzielających wsparcia osobom doznającym przemocy zostały zawarte w druku Nie-

bieska Karta B, który jest wręczany podczas wszczęcia procedury. Formularz ten wręcza się jedynie osobom dorosłym!

Drugi obowiązek związany z zaistnieniem podejrzenia występowania przemocy w rodzinie to konieczność poinformowania policji lub prokuratury o podejrzeniu popełnienia przestępstwa (art. 12 ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie). W każdym zatem przypadku, kiedy zachodzić będzie podejrzenie, że sprawca przemocy w rodzinie wypełnił swoim działaniem znamiona przestępstwa, należy bezzwłocznie zawiadomić o tym organy ścigania. Katalog przestępstw jakie może popełnić sprawca przemocy w rodzinie został przykładowo wskazany we wspomnianym już formularzu Niebieska Karta B. Od lipca 2013 r. placówka oświatowa będąca jednostką państwową lub samorządową zyskała również dodatkowe uprawnienia w procedurze karnej. Ma bowiem prawo wniesienia zażalenia na umorzenie postępowania karnego (wraz z prawem przejrzenia akt sprawy) w przypadku jeżeli przez tą jednostkę zostało złożone zawiadomienie o podejrzeniu popełnienia przestępstwa.

Po wypełnieniu formularza Niebieska Karta A należy go skserować, a oryginał przekazać niezwłocznie, nie później niż w terminie siedmiu dni, do przewodniczącego zespołu interdyscyplinarnego właściwego ze względu na miejsce zamieszkania rodziny.

Druga grupa obowiązków nałożonych na przedstawicieli oświaty w ramach procedury Niebieskie Karty dotyczy uczestnictwa w pracach grup roboczych (lub zespołów interdyscyplinarnych) w zakresie pracy w indywidualnym przypadku występo-

wania przemocy w rodzinie. Udział przedstawiciela oświaty w tych pracach jest uzasadniony każdorazowo, gdy dziecko uczęszczające do placówki oświatowej doznaje przemocy, jest jej świadkiem lub z innych przyczyn udział przedstawiciela oświaty jest zasadny. Nie ma przy tym znaczenia czy procedura została wszczęta przez przedstawiciela oświaty, czy przez inny uprawniony podmiot.

Grupa robocza (lub zespół interdyscyplinarny) ma za zadanie spotkanie się z osobą doznającą przemocy (na posiedzenie grupy nie zaprasza się dziecka), podczas którego uzgadniany jest plan pomocy rodzinie. W ramach tego planu ustawodawca przewidział zadania dla oświaty polegające m.in. na:

- objęciu dziecka/dzieci pomocą psychologiczno-pedagogiczną w przedszkolu, szkole lub innej placówce, odpowiednio w formie:
 - klasy terapeutycznej
 - zajęć rozwijających uzdolnienia
 - zajęć dydaktyczno-wyrównawczych
 - zajęć specjalistycznych: korekcyjno-kompensacyjnych, logopedycznych, socjoterapeutycznych oraz innych o charakterze terapeutycznym
- zajęć związanych z wyborem kierunku kształcenia i zawodu oraz planowaniem kształcenia i kariery zawodowej – w przypadku uczniów gimnazjum i szkół ponadgimnazjalnych
- porad i konsultacji
- objęciu rodziców/opiekunów pomocą psychologiczno-pedagogiczną w formie: porad, konsultacji, warsztatów lub szkoleń
- pomocy materialnej: wypoczynek wakacyjny, dożywianie, stypendium szkolne, zasiłek szkolny

- konsultacji w poradni psychologiczno-pedagogicznej, w tym poradni specjalistycznej, skierowaniu do pomocy terapeutycznej
- powiadomieniu sądu rodzinnego i opiekuńczego o sytuacji dziecka
- poinformowaniu rodzica/opiekuna o możliwości uzyskania pomocy oferowanej przez placówki opiekuńczo-wychowawcze wsparcia dziennego.

Poza kwestiami ustalonymi w planie pomocy każdorazowo przedstawiciel oświaty biorący udział w procedurze Niebieskich Kart, zgodnie z § 15 rozporządzenia:

- udziela kompleksowych informacji o możliwościach uzyskania pomocy, w szczególności psychologicznej, prawnej, socjalnej i pedagogicznej oraz wsparcia, w tym o instytucjach i podmiotach świadczących specjalistyczną pomoc na rzecz osób dotkniętych przemocą w rodzinie oraz możliwościach podjęcia dalszych działań mających na celu poprawę sytuacji osoby, co do której istnieje podejrzenie, że jest dotknięta przemocą w rodzinie;
- organizuje niezwłocznie dostęp do pomocy medycznej, jeżeli wymaga tego stan zdrowia osoby, co do której istnieje podejrzenie, że jest dotknięta przemocą w rodzinie;
- może prowadzić rozmowy z osobami, wobec których istnieje podejrzenie, że stosują przemoc w rodzinie, na temat konsekwencji stosowania przemocy oraz informuje te osoby o możliwościach podjęcia leczenia lub terapii i udziału w programach oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych;

- diagnozuje sytuację i potrzeby osoby, co do której istnieje podejrzenie, że jest dotknięta przemocą w rodzinie, w tym w szczególności wobec dzieci;
- udziela kompleksowych informacji rodzicowi, opiekunowi prawnemu, faktycznemu lub osobie najbliższej o możliwościach pomocy psychologicznej, prawnej, socjalnej i pedagogicznej oraz wsparcia rodzinie, w tym o formach pomocy dzieciom świadczonych przez instytucje i podmioty w zakresie specjalistycznej pomocy na rzecz osób dotkniętych przemocą w rodzinie.

W celu realizacji zadań związanych z procedurą osoby będące członkami grup roboczych lub zespołu interdyscyplinarnego mogą przetwarzać dane osób dotkniętych przemocą w rodzinie i osób stosujących przemoc w rodzinie dotyczące: stanu zdrowia, nałogów, skazań, orzeczeń o ukaraniu, a także innych orzeczeń wydanych w postępowaniu sądowym lub administracyjnym, bez zgody i wiedzy osób, których dane te dotyczą.

VIII. Jak rozpoznać czy dziecko jest ofiarą przemocy?

Dzieci doświadczające przemocy nie muszą mieć widocznych śladów znęcania się. Same mogą te ślady ukrywać lub maskować, aby (jeśli sytuacja wyjdzie na jaw) nie narażać się na wstyd lub zemstę sprawcy. Wszystko to sprawia, że często trudno jednoznacznie stwierdzić czy dziecko jest ofiarą maltretowania. W literaturze przedmiotu wymienia się jednak objawy czy „sygnały”, które mogą wskazywać, że dziecko jest krzywdzone. Niektóre z nich pojawiają się bez względu na to, jakiego typu przemocy dziecko doświadcza. O tym, że z dzieckiem dzieje się coś niedobrego, świadczyć może jego zachowanie, zwłaszcza zachowanie w relacjach rówieśniczych, jak również w kontaktach z osobami dorosłymi, w tym z rodzicami.

Niepokojące zachowania dziecka:

- brak równowagi emocjonalnej – płaczliwość, lękliwość, apatia, stany histerycznego śmiechu występujące obok stanów agresji lub przygnębienia;
- lęki i fobie;
- nadpobudliwość ruchowa;
- wycofanie, unikanie kontaktów społecznych;

- niska samoocena;
- zachowania agresywne;
- tendencje autodestrukcyjne (wrywanie sobie włosów, samookaleczenia się);
- regres w rozwoju (ssanie kciuka, kiwanie się, moczenia nocne);
- zaburzenia somatyczne: kłopoty ze snem (koszmary nocne), kłopoty z łaknieniem, częste bóle głowy, brzucha, mdłości, ogólne przemęczenie;
- tiki nerwowe;
- kulenie się podczas czyjegoś niespodziewanego ruchu;
- niepokojące zachowania dziecka wobec rówieśników;
- agresja werbalna i fizyczna wobec kolegów, zwierząt, przedmiotów;
- posługiwanie się nieadekwatnymi do wieku epitetami i wulgaryzmami;
- nieumiejętność pokojowego rozwiązywania konfliktów z rówieśnikami;
- inicjowanie nieadekwatnych do wieku zachowań seksualnych;
- wycofanie z kontaktów z rówieśnikami;
- „matkowanie” kolegom.

Niepokojące zachowania dziecka w obecności dorosłych

- lęk, gdy zbliża się dorosły;
- sztywnienie w bezpośrednim bliskim kontakcie;
- zjawisko „zamrożonej czujności” – podejrzliwy wyraz oczu, baczna obserwacja każdego ruchu dorosłego;
- unikanie kontaktu wzrokowego podczas rozmowy z osobą dorosłą.

Niepokojące sygnały świadczące o zaburzonych relacjach w rodzinie

Dziecko:

- boi się rodziców – histerycznie lub błagalnie reaguje na złe oceny, uwagi w dzienniczku, prośbę nauczyciela o przyprowadzenie rodziców do szkoły;
- niechętnie przebywa w domu, celowo pozostaje dłużej w szkole;
- ucieka z domu;
- nie szuka wsparcia u rodziców w obawie przed obcymi;
- wykonuje obowiązki rodziców, np. wobec młodszego rodzeństwa;
- otwarcie deklaruje nienawiść do rodziców.

Rodzice:

- wcześniej dopuszczali się przemocy wobec dziecka lub innych swoich dzieci;
- nie wykazują troski o dziecko, nie dbają o jego potrzeby zdrowotne, nie interesują się jego postępkami w szkole;
- zwlekają ze zgłaszaniem dziecka do lekarza w przypadku urazu lub choroby;
- niewystarczająco, niespójnie lub nieprawdopodobnie wyjaśniają obrażenia u dziecka;
- są bardzo surowi i krytyczni wobec dziecka, mają nierealistyczne oczekiwania;
- uważają dziecko za gorsze, upośledzone lub nie-normalne;
- często lub stale nie ma ich w domu;
- są alkoholikami, narkotyzują się lub są chorzy psychicznie;

- izolują się od innych ludzi, członków społeczności lokalnej;
- wykazują brak zaufania do nauczycieli i przedstawicieli służb publicznych.

0 tym, że dziecko jest ofiarą przemocy fizycznej, świadczyć mogą:

- niewiadomego pochodzenia skaleczenia, rany, otarcia, szczególnie, jeśli się powtarzają lub pojawiają po okresie nieobecności dziecka w szkole (po feriach, weekendzie);
- siniaki na delikatnych częściach ciała – ramionach, udach, policzkach – które mogą być rezultatem szczypania, gryzienia lub bicia (siniaki na łokciach, kolanach i innych kościстых częściach ciała powstają zazwyczaj w wyniku normalnej dziecięcej aktywności);
- pręgi na plecach, pośladkach, udach wskazujące na bicie pasem lub innym przedmiotem;
- ślady oparzeń wskazujące na przypalenie papierosem;
- łyse placki na głowie;
- nieprawdopodobne wyjaśnienia dziecka lub kogoś z dorosłych co do okoliczności powstania okaleczeń;
- niechęć dziecka do opowiadania, skąd się wziął uraz;
- chodzenie w ubraniu zakrywającym nogi i ręce nawet wtedy, kiedy jest bardzo ciepło;
- strach przed koniecznością rozbierania się na lekcji gimnastyki (chyba że istnieją kulturowe czy religijne przyczyny takiego zachowania albo dziecko jest bardzo nieśmiałe);
- strach przed jakąkolwiek interwencją medyczną.

Starsze dziecko lub nastolatek może demonstrować także inne zachowania będące sygnałami przemocy fizycznej, takie jak: nadużywanie substancji psychoaktywnych, ryzykowne zachowania seksualne, próby samobójcze, inne zachowania o wysokim stopniu ryzyka (jazda z dużą szybkością, sporty ekstremalne).

Dziecko, które jest ofiarą przemocy seksualnej, może:

- mieć obrażenia narządów płciowych, okolic genitaliów i odbytu;
- informować o bólu podczas oddawania moczu, chodzenia, siadania;
- reagować w sposób niezwykły lub nieoczekiwany na pytanie, czy było przez kogoś dotykane;
- okazywać nieuzasadniony lęk przed dotykiem, w tym przed badaniem lekarskim;
- rysować obrazki, które przedstawiają akty seksualne lub wydają się nadmiernie skoncentrowane na tych częściach ciała, które mogą uczestniczyć w aktywności seksualnej (genitalia, piersi, usta, odbyt);
- wyglądać na niezwykle zajęte albo nadmiernie skoncentrowane na genitaliach oraz seksualnych czynnościach i słowach;
- demonstrować pseudodojrzałość – zachowywać się uwodzicielsko wobec dorosłych;
- bać się określonej osoby albo określonych miejsc, uciekać.

Dziecko doświadczające przemocy emocjonalnej może:

- mieć trudności z nawiązywaniem bliższych relacji z innymi ludźmi;
- unikać wspólnych aktywności z innymi dziećmi;

- wyglądać na bardzo przestraszone lub przygnębione;
- ciągle się czegoś domagać albo być bardzo posłuszne;
- obarczać się winą za wszystko;
- w każdej chwili spodziewać się kary;
- demonstrować brak wiary we własne siły i zdolności;
- bać się każdej nowej sytuacji;
- nadmiernie przejmować się własnymi błędami;
- nieustannie deprecjonować same siebie;
- żywić przekonanie, że jest gorsze, mniej wartościowe od innych dzieci.

0 tym, że dziecko jest zaniedbywane, świadczyć mogą m.in.:

- nieleczone dolegliwości zdrowotne, w tym brak odpowiedniej opieki dentystrycznej, ortopedycznej, dermatologicznej;
- niska higiena osobista;
- brudne lub nieadekwatne do pory roku ubranie;
- spadek wagi albo nieadekwatne przybieranie na wadze;
- brak nadzoru osób dorosłych;
- częste nieobecności w szkole;
- używanie alkoholu i innych środków psychoaktywnych.

Występowanie jednego lub kilku z powyższych objawów w żadnym razie nie jest dowodem, że dziecko jest ofiarą przemocy. Jeśli jednak sygnały te często się powtarzają lub współwystępują, warto bliżej się przyjrzeć sytuacji rodziny pod kątem ewentualnego występowania w niej przemocy wobec dziecka!

IX. Jak rozmawiać z dzieckiem – ofiarą przemocy?

Rozmowa z dzieckiem na temat przemocy w domu jest trudna zarówno dla profesjonalisty, jak i dla dziecka. Dlatego tak ważne jest, aby się do niej dobrze przygotować. Jeśli rozmowa ta ma przynieść dziecku realną pomoc, należy pamiętać o kilku ważnych zasadach.

Miejsce i czas rozmowy

Rozmowa nie może się odbywać w gwarze, hałasie, w obecności wielu osób oraz w trakcie załatwiania innych spraw. Miejsce rozmowy powinno być neutralne, możliwie ciche i bezpieczne. Dziecko będzie czuło się lepiej i pewniej, gdy samo wybierze miejsce, w którym chce usiąść oraz jeśli będzie miało koło siebie chusteczki i coś do picia. Warto zadbać, aby między osobą prowadzącą rozmowę a dzieckiem nie było żadnej przegrody, np. w postaci biurka. Należy zadbać o to, aby w trakcie rozmowy nie przeszkadzali inni nauczyciele, dzieci, dzwoniące telefony, interesanci.

Ciężko jest z góry założyć ile będzie trwała taka rozmowa, więc jej pora powinna być tak dostosowana, aby dziecko nie spieszyło się np. na lekcję czy do domu.

Co dziecko powinno usłyszeć

Dobrze, aby dziecko w wyniku rozmowy zyskało poczucie wsparcia i zdobyło zaufanie do dorosłego, pedagoga, jak również dowiedziało się, że absolutnie nikt nie ma prawa stosować przemocy wobec innych. Warto zatem powiedzieć mu, że:

- nie jest winne temu, co je spotkało;
- całkowitą odpowiedzialność za bicie, krzyczenie lub „zły dotyk” ponosi dorosły sprawca;
- nie jest winne temu, że nie powiedziało wcześniej o tym, co mu się przydarzyło;
- to samo spotyka bardzo wiele dzieci i nie jest ono jedynym dzieckiem, które ma taki problem;
- to bardzo dobrze, iż komukolwiek o tym powiedziało;
- nie jest skazane samo na siebie – można mu pomóc.

Jak prowadzić rozmowę

Przed przystąpieniem do rozmowy z dzieckiem należy najpierw określić jej cel, a następnie zaplanować przebieg. Celem takiej rozmowy powinno być nie tylko zebranie informacji o sytuacji dziecka, ale również udzielenie mu wsparcia. Dzieci maltretowane przez rodziców często mają trudności w otwartym opowiadaniu o swoich traumatycznych przeżyciach. Dlatego też ważne jest, aby dorosły nie pośpieszał dziecka i dostosował się do jego tempa relacjonowania zdarzeń.

Na początku rozmowy należy stworzyć atmosferę bezpieczeństwa. Aby to było możliwe, spotkanie powinno rozpocząć się od tematów neutralnych, niezwiązanych z przemocą, ale ważnych dla dziecka. W związku z tym przed rozmową należy dokładnie

przeanalizować mocne strony, potencjały i talenty dziecka. Można zacząć np. od pogratulowania dobrej oceny, wygranego meczu lub docenienia za wykonanie ciekawej pracy plastycznej. I na tej podstawie rozwinąć rozmowę na temat zainteresowań. Pozwala to na pokazanie dziecku, że jest ważne i że będzie słuchane, co stanowi warunek zdobycia jego zaufania i otwarcia się. Po dobrym nawiązaniu kontaktu z dzieckiem (kiedy zauważymy, że chętnie opowiada, a jego postawa ciała rozluźnia się) można delikatnie przejść do pytań związanych z zasadniczym celem spotkania. Rozmawiając na temat sukcesu dziecka można dalej zapytać „Jak zareagowali rodzice kiedy dowiedzieli się o wygranym meczu?”. Odpowiedź dziecka lub jej brak są podstawą do kontynuowania rozmowy. Wydobyciu informacji służą przede wszystkim takie narzędzia komunikacyjne jak pytania otwarte i pogłębiające wypowiedź. Pytanie otwarte to takie, które pozwoli dziecku na swobodną wypowiedź niż tylko zdawkowe: „tak” lub „nie” (które najczęściej padają po pytaniu rozpoczętym od „Czy...?”). Pytania typu otwartego mogą rozpoczynać się od sformułowań „Jak...?”, „Co...?”, „Kiedy...?”, „W jakich sytuacjach...?”, nie sugerują odpowiedzi, umożliwiają rozmówcy stworzenie własnej wypowiedzi, a prowadzącemu rozmowę pomagają dotrzeć do faktów. Owo docieranie do faktów, czyli opisu konkretnych zachowań przemocowych, jakich doświadcza w domu dziecko jest podstawą do tego, aby dobrze zinterpretować sytuację domową i odpowiednio zareagować (np. zgłosić sprawę na policję). Należy unikać interpretowania bez uzyskania od dziecka pełnych informacji. Opieranie się głównie na własnych opiniach może fałszować realny obraz sytuacji. Aby tego

uniknąć, dobrze jest upewnić się czy dobrze zrozumieliśmy wypowiedź dziecka. W tym celu można użyć parafrazy, czyli powtórzenia własnymi słowami usłyszanego przed chwilą zdania i zapytania czy rozmówca właśnie to ma na myśli, np. „Jeśli dobrze rozumiem, to chodzi Ci o to, że ...”. Dzięki parafrazie my upewniamy się, że dobrze odczytujemy komunikaty od dziecka, a ono dostaje sygnał, że to co mówi jest dla nas ważne, chcemy je dobrze zrozumieć.

Kilka wskazówek dotyczących zadawania pytań:

- w jednej wypowiedzi pytającej zadawaj jedno pytanie – ułatwi to dziecku skupienie się i wypowiedź;
- unikaj pytań sugerujących, powodujących u dziecka poczucie, że „wypada” się z Tobą zgodzić lub że oczekujesz od niego „właściwej” odpowiedzi (np. „Czy tata krzyczał na Ciebie kiedy zepsułeś rower?” – można je zastąpić pytaniem „Co zrobił tata kiedy zobaczył, że rower jest popsuty?” lub „Jak się zachował tata kiedy dowiedział się, że rower jest popsuty?”);
- unikaj pytań rozpoczynających się od „Dlaczego...?” – mogą wywoływać w dziecku poczucie winy, wrażenie, że coś zrobiło źle;
- jeśli widzisz, że dziecko nie rozumie pytania, powtórz je innymi słowami. Zapewnij je, że ma prawo nie rozumieć;
- uszanuj, jeśli dziecko nie chce odpowiedzieć na jakieś pytanie, wzmocnisz w ten sposób jego poczucie bezpieczeństwa.

Jeśli rozmowa jest trudna dla dziecka, ciężko mu się otworzyć można poprosić aby narysowało swoją rodzinę. Z takiego rysunku można bardzo wiele wyczytać na temat relacji, jakie łączą poszczególnych członków rodziny. Jeśli jeden z nich jest nienatu-

ralnie duży w stosunku do pozostałych osób, może oznaczać to, że w oczach dziecka pełni w domu dominującą rolę. Ważne jest też jak dziecko usytuowało na rysunku siebie – czy jest blisko pozostałych osób, czy wręcz przeciwnie, stoi oddzielnie lub pomiędzy sobą a innymi członkami rodziny umieściło stół czy drzewo. Z reguły najbliżej siebie dzieci lokują osoby, z którymi są najbardziej związane. Istotna jest także kolejność w jakiej dziecko rysuje poszczególne osoby, a przede wszystkim siebie. Zdarza się również, że dzieci pomijają kogoś z rodziny co może świadczyć o lęku przed tą osobą. Alarmującym sygnałem jest sytuacja, gdy dziecko na rysunku rodziny nie umieszcza siebie – może to oznaczać, że czuje się pomijane, niechciane czy zaniedbane. Warto przyjrzeć się także kolorom dominującym na rysunku. Jeśli dziecko używa dużo „ponurych” barw (czerni, szarości), może to być przeniesienie jego negatywnego stanu emocjonalnego.

Taki rysunek dobrze jest z dzieckiem omówić. Można spytać o czynności, jakie wykonują postaci na rysunku lub o to gdzie jest osoba, której dziecko nie narysowało.

Ważne jest, aby zacząć od pytań otwartych, które dają dziecku możliwość opowiedzenia o problemie własnymi słowami. Pytania otwarte mogą się zaczynać od wyrażenia „czy mógłbyś mi o tym opowiedzieć?”, „chciałabym lepiej zrozumieć, co ci się zdarzyło?”, „czy możesz powiedzieć coś więcej o tej sytuacji?”. Nie wolno zadawać pytań sugerujących. Należy także pamiętać o tym, aby nie zadawać pytań złożonych („czy tata kiedykolwiek dotykał cię tutaj, a jeśli tak, to kiedy i w jakich okolicznościach”) oraz unikać pytań zaczynających się od „dlaczego” („dla-

czego nie powiedziałaś o tym wcześniej?", „dlaczego tam poszłaś?"). Pytania te wywołują poczucie winy.

Dziecko może być przekonane, że powinno znać odpowiedź na każde pytanie. Należy je zapewnić, że ma prawo czegoś nie wiedzieć, nie rozumieć pytania lub nie chcieć na nie odpowiedzieć. Taka informacja wzmacnia jego poczucie bezpieczeństwa i zmniejsza prawdopodobieństwo, że w wypowiedziach dziecka pojawią się treści nieprawdziwe.

Podczas rozmowy z dzieckiem cały czas należy pamiętać, aby posługiwać się językiem dostosowanym do jego poziomu intelektualnego i rozwojowego. Należy mówić językiem maksymalnie prostym – używać zdań pojedynczych, nie stosować podwójnych przeczeń, unikać zaimków, nie posługiwać się terminologią fachową.

Pomocne w pogłębianiu kontaktu z dzieckiem jest stosowanie technik aktywnego słuchania, w szczególności parafrazy i odzwierciedlenia. Parafrazowanie polega na powtarzaniu własnymi słowami tego, co powiedział rozmówca. Odzwierciedlenie to inaczej nazwanie uczuć i emocji demonstrowanych lub wyrażanych przez drugą stronę. Parafraza często zaczyna się od słów: „o ile dobrze zrozumiałam, powiedziałaś, że...”. Dorostemu pozwala upewnić się, że dobrze zrozumiał słowa dziecka, dziecku zaś daje poczucie bycia słuchanym i rozumianym. W kontakcie z dzieckiem maltretowanym pomaga również odzwierciedlenie jego emocji, które ono samo niejednokrotnie przez lata w sobie tłumi. Odzwierciedlenie, pomaga dziecku nazywać i pełniej doświadczyć tego, co czuje. Możemy powiedzieć np. „widzę, że jest ci smutno”. Ważne, aby powiedzieć dziecku, że ma prawo czuć złość, rozgoryczenie; że to normalne,

iz czuje żal do rodziców. Rozmowa o doświadczeniu przemocowym jest dla dziecka poruszająca emocjonalnie. Należy pozwolić mu wypłakać się, pokazywać strach, ból, uwolnić złość. Nie wolno zaprzeczać jego uczuciom ani ich bagatelizować.

Rozmowa z dzieckiem ofiarą przemocy nie jest śledztwem. Nie jest zadaniem nauczyciela zbieranie dowodów, ustalanie szczegółów i niepodważalnych faktów. Należy pozwolić dziecku ujawnić to, na co jest gotowe. W przyszłości będzie musiało powtórzyć swoją opowieść sędziemu i specjaliście psychologowi. To oni zajmą się doprecyzowaniem szczegółów. Wielokrotne powtarzanie urazowych treści jest dla dziecka bolesne. Istnieje również niebezpieczeństwo, że jego kolejne wypowiedzi będą mniej spontaniczne, a przez to mniej wiarygodne. Dziecko może się również nauczyć relacjonować wydarzenia w sposób zgodny z logiką myślenia osób dorosłych i przejąć ich słownictwo. Jednocześnie należy pamiętać, aby nie hamować dziecka. Należy być gotowym na wysłuchanie tego, co ma do powiedzenia, nawet gdyby to było bardzo trudne.

Pod żadnym pozorem nie wolno obiecywać dziecku, że rozmowę z nim zachowa się w tajemnicy. Taka obietnica zamyka drogę do podejmowania jakiegokolwiek interwencji, a co więcej jest niezgodna z obowiązującym prawem.

X. Współpraca z rodziną

Nauczyciele mają kontakt nie tylko z uczniami, ale również spotykają się z rodzicami. Jeśli nauczyciel podejrzewa, że jakieś dziecko jest krzywdzone w domu rodzinnym, oprócz rozmowy z uczniem dobrze jest także poruszyć ten temat z rodzicem, który nie stosuje przemocy wobec dziecka.

Dlaczego ten kontakt jest tak ważny? Po pierwsze, prawdopodobnie drugi rodzic – najczęściej matka – także jest ofiarą przemocy. Po drugie, życzliwa uwaga nauczyciela czy pedagoga szkolnego może zmotywować ją do podjęcia działania, żeby chronić swoje dziecko oraz do szukania specjalistycznej pomocy. Po trzecie, jeśli rozmowa z nauczycielem będzie pozytywna i pozbawiona negatywnej oceny, może wesprzeć kobietę w odbudowywaniu poczucia własnej wartości i możliwości wpływania na sytuację.

Jeśli o stosowanie przemocy podejrzewamy ojca, nie podejmujemy z nim współpracy. Od tego są specjaliści, naszym zadaniem jest chronić dziecko, a nie kontrolować sprawcę, czy powstrzymuje się od stosowania przemocy.

Rozmawiając z obojgiem rodziców, należy pamiętać o „efekcie pierwszego wrażenia”. Ofiara przemocy może być bardzo niespokojna, niepewna, może zachowywać się niekompetentnie lub agresywnie. Sprawca natomiast może robić bardzo pozytywne wrażenie. Ale

pamiętajmy, że to gra przygotowana dla innych właśnie po to, żeby sprawca czuł się bezkarnie.

Podejmując rozmowę z matką dziecka krzywdzonego, pamiętajmy, żeby nie oceniać jej sytuacji i nie dopytywać. Starajmy się słuchać nie przerywając i nie radząc, nie jesteśmy przecież na co dzień w jej sytuacji i nie wiemy, czego doświadcza. Naszym zadaniem jest zachęcić matkę do szukania pomocy i dodać jej otuchy. Pozytywny kontakt z nami może naprawdę wzmocnić kobietę i zapoczątkować zmiany. Dodatkowo świadomość o tym, że inni wiedzą o przemocy w domu, może znacznie zwiększyć jej mobilizację do stawania w ochronie dziecka.

Jeśli udałooby się spotykać z rodzicem częściej, można zachęcać go do ustalenia z dzieckiem planu bezpieczeństwa, czyli precyzyjnej listy działań, które dziecko ma podjąć, gdy w domu rozpoczyna się awantura. Żeby plan był skuteczny, powinien zawierać informacje, gdzie dziecko ma się udać i kogo powiadomić. W planie powinna się znaleźć lista kilku osób, które wiedzą o sytuacji domowej i mogą dziecko przenocować, nakarmić czy po prostu wesprzeć.

XI. Jak napisać pismo do sądu? Podstawowe wzory

Jak wcześniej zostało powiedziane przestępstwo znęcania się nad osobą bliską, w tym nad dzieckiem, jest przestępstwem ściganym z urzędu i każdy, kto ma podejrzenie, że doszło do jego popełnienia, ma obowiązek natychmiast poinformować o tym stosowne organy – policję lub prokuraturę. W imieniu szkoły zawiadomienie o popełnieniu przestępstwa składa dyrektor, ponieważ to on reprezentuje szkołę na zewnątrz (art. 39 ust. 1 pkt 1 ustawy o systemie oświaty). Oczywiście każdy nauczyciel czy pedagog szkolny może złożyć zawiadomienie samodzielnie jako „osoba prywatna”. Ta sama zasada obowiązuje w odniesieniu do pism kierowanych do sądów rodzinnych.

Zawiadomienie o popełnieniu przestępstwa

Mińsk Mazowiecki, 26 września 2013 r.

Do
Prokuratury Rejonowej w Mińsku Mazowieckim

Zawiadamiający: Marian Dobrowolski
Dyrektor Szkoły Podstawowej nr 8
im. Piotra Skargi w Mińsku Maz. ul. Radosna 123
04-345 Mińsk Mazowiecki

ZAWIADOMIENIE O POPEŁNIENIU PRZESTĘPSTWA

Zawiadamiam, iż zachodzi podejrzenie popełnienia przez Jana Wiśniewskiego przestępstwa fizycznego i psychicznego znęcania się nad małoletnim synem Tomaszem Wiśniewskim w postaci bicia i duszenia małoletniego, ubliżania mu i grożenia pozbawieniem życia.

UZASADNIENIE

Tomasz Wiśniewski, ur. 15 lutego 2000 r., zamieszkuje przy ul. Brzozowej 65 razem ze swoją rodziną: ojcem Janem Wiśniewskim, matką Anną Wiśniewską i półroczną siostrą Karoliną Wiśniewską. Jest on uczniem Szkoły Podstawowej nr 8 w Mińsku Mazowieckim i od 1 września 2005 r. do chwili obecnej uczęszcza do klasy 3b. W poprzednich latach uczęszczał do Szkoły Podstawowej nr 2 w pobliskim Jaworowie.

W związku z pełnieniem funkcji dyrektora SP nr 8 uzyskałem poniższe informacje uzasadniające przypuszczenie popełnienia przestępstwa.

12 września 2013 r., podczas lekcji wychowania fizycznego nauczycielka Janina Wolska zauważyła, że Tomasz Wiśniewski ma liczne kilkunastocentymetrowe pręgi na plecach. Skierowała chłopca do pielęgniarki szkolnej Moniki Parzydło. Podczas badania pielęgniarka stwierdziła, że dziecko oprócz pręg na plecach ma także cztery oliwkowo-brunatne zasinienia o średnicy około 8–12 centymetrów na pośladkach i obu udach. Chłopiec nie chciał powiedzieć, skąd ma te obrażenia. Stan zdrowia Tomasza Wiśniewskiego został opisany w dokumentacji medycznej ucznia.

Dowód: kserokopia dokumentacji medycznej Tomasza Wiśniewskiego.

Pielęgniarka poinformowała mnie o obrażeniach na ciele Tomasza Wiśniewskiego zaraz po ich zdiagnozowaniu. Natychmiast po otrzymaniu tych informacji spotkałem się z wychowawczynią jego klasy Krystyną Kubik oraz z pedagogiem szkolnym Markiem Walecznym. Wspólnie uzgodniliśmy, że trzeba skontaktować się z rodzicami chłopca. Jeszcze tego samego dnia zadzwoniłem do domu Tomasza Wiśniewskiego. Telefon odebrała matka chłopca Anna Wiśniewska. Kobieta twierdziła, że nie może przyjść do szkoły z powodu choroby sześciomiesięcznej córki Karoliny (dziewczynka ma zespół Downa). Nie chciała także, aby ktokolwiek ze szkoły odwiedził ją w domu. Rozmawiając z matką chłopca odniosłem wrażenie, że była zdenerwowana i wystraszona.

12 września wychowawczyni Krystyna Kubik rozmawiała na osobności z Tomaszem Wiśniewskim. Chłopiec nie chciał mówić o obrażeniach, ani o tym, skąd się wzięły. Na pytanie – „Jak jest w domu?“, odpowiedział: „Dobrze, ale lubię bardziej bawić się z chłopakami na podwórku, a nie być w domu“, a na pytania „Dlaczego nie lubisz się bawić w domu?“, stwierdził „Tata bardzo ciężko pracuje, żeby nasz wszystkich wyżywić i musi mieć spokój“.

Pedagog Marek Waleczny rozmawiał z Tomaszem Wiśniewskim 13 września i mniej więcej tydzień później. Celem pierwszej rozmowy było pozyskanie zaufania chłopca, nie

były poruszane kwestie związane z rodziną i obrażeniami. Podczas drugiej rozmowy Tomasz powiedział pedagogowi, że tata często się denerwuje, bo za dużo pracuje. Na pytanie, skąd się wzięły siniaki i pręgi na jego plecach, odpowiedział, że został uderzony przez kolegę z podwórka. Nie chciał jednak podać imienia kolegi ani okoliczności całego zajścia.

25 września Tomasz Wiśniewski po raz trzeci spotkał się z pedagogiem Markiem Walecznym. Tym razem do spotkania doszło na skutek prośby nauczycielki muzyki Ilony Kowalskiej, która nie mogła sobie poradzić z chłopcem podczas lekcji. Tomasz był bardzo rozdrażniony i – po raz pierwszy od początku roku szkolnego – zachowywał się agresywnie wobec kolegów z klasy. Mocno uderzył w ramię dziewczynkę, które nie chciała mu oddać piórniaka, a jej koleżankę obrzucił wyzwiskami.

W trakcie rozmowy z pedagogiem szkolnym Tomek Wiśniewski zachowywał się bardzo niespokojnie. Był zdenerwowany i przerażony. Gdy pedagog wspomniał o konieczności rozmowy z rodzicami, Tomasz zaczął go błagać, aby pod żadnym pozorem nic nie mówił ojcu o jego zachowaniu wobec koleżanek z klasy. Gdy pedagog zapewnił go, że nic takiego nie będzie miało miejsca, Tomasz Wiśniewski rozplakał się. Powiedział: „Boję się chodzić do domu, bo tata krzyczy na mnie, na mamę i na Karolinę. Czasami bije mnie mocno lejcami dla koni”. Chłopiec przyznał także, że ojciec pobił go na początku września za to, że zmoczył się w nocy i zabrudził nową pościel. Powiedział również, że ojciec nie darowałby mu, gdyby dowiedział się o tym, co dzisiaj zrobił w szkole. Tomasz Wiśniewski opowiedział także, że ojciec często nazywa go „gnojem” i „bękartem”, i że wiele razy groził mu, że go zabije, jeśli dalej będzie hałasował czy rozrabiał. Chłopiec przyznał ponadto, że w maju 2005 r. ojciec pobił go tak mocno, że zemdleł w szkole. Dyrektorka szkoły zadzwoniła wtedy do ojca, a ten zabrał go ze szkoły w Jaworznie i zapisał do szkoły w Mińsku Mazowieckim.

W oparciu o informacje uzyskane od pedagoga szkolnego, wcześniejsze ustalenia pielęgniarki oraz rozmowę

z matką chłopca uznałem za uzasadnione zawiadomić organy ścigania o podejrzeniu popełnienia przez Jana Wiśniewskiego przestępstwa przeciwko małoletniemu Tomaszowi Wiśniewskiemu. W dniu dzisiejszym, tj. 26 września 2013, złożyłem także w Sądzie Rejonowym w Mińsku Mazowieckim zawiadomienie o naruszeniu dobra małoletniego Tomasza Wiśniewskiego.

Marian Dobrowolski

Załączniki:

1. kserokopia dokumentacji medycznej Tomasza Wiśniewskiego
2. zawiadomienie o naruszeniu dobra małoletniego Tomasza Wiśniewskiego
3. (inne załączone dokumenty)

Zawiadomienie o naruszeniu dobra małoletniego

Ostrołęka, 2 października 2013 r.

Do Sądu Rejonowego w Ostrołęce
Wydział Rodzinny i Nieletnich

Zawiadamiający: Maria Kowalik
Dyrektorka Gimnazjum nr 4
im. Marii Konopnickiej w Ostrołęce
ul. Bohaterów Westerplatte 14/15, 00-987 Ostrołęka

ZAWIADOMIENIE

Zawiadamiam o tym, iż zagrożone jest dobro dziecka Julii Jezierskiej. Julia Jezierska jest narażona na uszczerbek na zdrowiu fizycznym z racji tego, iż jest zaniedbywana przez matkę Annę Kownacką.

N I E Z B E D N I K
N A U C Z Y C I E L A

Ponadto zwracam się o rozpatrzenie możliwości pozbawienia władzy rodzicielskiej przysługującej matce Julii Jezierskiej – Annie Kownackiej i ustanowienia Krystyny Kownackiej – babci Julii Jezierskiej – jej opiekunem prawnym.

UZASADNIENIE

Julia Jezierska urodziła się 3 stycznia 2001 r. Mieszka razem z matką Anną Kownacką przy ul. Belskiej 12 m. 4 w Ostrołęce. Ojciec dziewczynki nie żyje.

W związku z pełnieniem funkcji dyrektorki Gimnazjum nr 4 im. Marii Konopnickiej w Ostrołęce uzyskałam następujące informacje świadczące o zagrożeniu dobra dziecka – Julii Jezierskiej.

18 września 2013 roku lekarz szkolny dr Elżbieta Żbik poinformowała mnie, że podczas cokwartalnej kontroli stanu zdrowia uczniów odkryła, iż Julia Jezierska jest bardzo zaniedbana pod względem zdrowotnym i higienicznym. Badania ujawniły, że dziewczynka waży 36 kilogramów przy wzroście 149 cm, a zatem istotnie poniżej normy, ma zaawansowane skrzywienie kręgosłupa, płaskostopie, liczne ubytki w zębach oraz zaawansowaną próchnicę. Pielęgniarka stwierdziła ponadto, że dziewczynka ma wszawicę, a także liczne odparzenia w pachwinach i pachach będące, jak wyjaśniła sama uczennica – efektem dezynfekowania przez nią tych miejsc alkoholem w celu wyeliminowania brzydkiego zapachu. Bielizna i ubranie Julii Jezierskiej były bardzo zniszczone i brudne.

Dowód: kserokopia dokumentacji medycznej Julii Jezierskiej.

Natychmiast po otrzymaniu tych informacji skontaktowałam się z wychowawczynią klasy Julii Jezierskiej Wandą Chylińską. Wychowawczyni poinformowała mnie, że dwa miesiące temu matka Julii Jezierskiej opuściła zakład karny, gdzie odbywała karę pozbawienia wolności za kradzież z włamaniem i na nowo przejęła opiekę nad córką. Przez czas jej pobytu w więzieniu dzieckiem opiekowała się babcia Krystyna Kownacka. Na moje pytanie czy wychowaw-

czyni nie zauważyła wcześniej pogorszenia się stanu zdrowia i higieny uczennicy, Wanda Chylińska odpowiedziała, że rozmawiała o tym z matką Julii podczas wrześniowego zebrania rodziców i że Anna Kownacka powiedziała jej, że w wakacje dziewczyna przeszła bardzo ciężką chorobę i dlatego jest wychudzona i smutna. Razem z wychowawczynią i pedagogiem szkolnym ustaliliśmy, że trzeba skontaktować się z matką Julii Jezierskiej i wyjaśnić całą sytuację.

20 września 2013 r. Anna Kownacka stawiała się w moim gabinecie na umówione spotkanie. Pomimo wczesnej godziny popołudniowej kobieta była w stanie nietrzeźwym. Zachowywała się w sposób agresywny. Była pobudzona. Oskarżyła wychowawczynię o „donoszenie” i wtrącanie się w nie swoje sprawy. Na moją uwagę, że Julia jest niedożywiona, potrzebuje pomocy ortopedycznej i dentystrycznej, odpowiedziała, że jeśli nie przestanę nadmiernie interesować się jej dzieckiem, to mi tak pokaże, że długo ją popamiętam. Świadkiem całego zajścia była pedagog szkolna Alicja Jaworska.

Jeszcze tego samego dnia pedagog szkolna rozmawiała z Julią Jezierską. Dziewczynka przyznała, że matka nadużywa alkoholu i bardzo rzadko bywa w domu. Powiedziała, że matka nie interesuje się jej losem – nie daje jej jeść, nie pierze ubrań, nie chce jej dawać żadnych pieniędzy na jedzenie, książki czy nawet na mydło. Przyznała także, że matka często wraca do domu w nocy w towarzystwie mężczyzn i wtedy ona musi spać albo na strychu, gdzie jest zimno i brudno albo w komórce obok domu. Uczennica wyznała, że bardzo chciałaby znowu mieszkać u babci, ale matka zabroniła jej kontaktować się z babcią pod groźbą pobicia. Podczas całej rozmowy z pedagogiem Julia Jezierska płakała.

W związku z powyższym dla dobra Julii Jezierskiej konieczne jest wydanie odpowiednich zarządzeń przez sąd.

Maria Kowalik

Załączniki:

1. kserokopia dokumentacji medycznej Julii Jezierskiej
2. (inne załączone dokumenty)

XII. Wybrane akty prawne

USTAWA z 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (Dz. U. z 20 września 2005 r.)

Uznając, że przemoc w rodzinie narusza podstawowe prawa człowieka, w tym prawo do życia i zdrowia oraz poszanowania godności osobistej, a władze publiczne mają obowiązek zapewnić wszystkim obywatelom równe traktowanie i poszanowanie ich praw i wolności, a także w celu zwiększania skuteczności przeciwdziałania przemocy w rodzinie stanowi się, co następuje: (1) Art. 1. Ustawa określa:

- 1) zadania w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie;
- 2) zasady postępowania wobec osób dotkniętych przemocą w rodzinie;
- 3) zasady postępowania wobec osób stosujących przemoc w rodzinie.

Art. 2. Ilekroć w ustawie jest mowa o:

1) członku rodziny – należy przez to rozumieć osobę najbliższą w rozumieniu art. 115 § 11 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (Dz. U. Nr 88, poz. 553, z późn. zm.), a także inną osobę wspólnie zamieszkującą lub gospodarującą;

2) przemocy w rodzinie – należy przez to rozumieć jednorazowe albo powtarzające się umyślne działanie lub zaniechanie naruszające prawa lub dobra osobiste osób wymienionych w pkt. 1, w szczególności narażające te osoby na niebezpieczeństwo utraty życia, zdrowia, naruszające ich godność, nietykalność cielesną, wolność, w tym seksualną, powodujące szkody na ich zdrowiu fizycznym lub psychicznym, a także wywołujące cierpienia i krzywdy moralne u osób dotkniętych przemocą.

Art. 3. 1. Osobie dotkniętej przemocą w rodzinie udziela się bezpłatnej pomocy, w szczególności w formie:

1) poradnictwa medycznego, psychologicznego, prawnego, socjalnego, zawodowego i rodzinnego;

2) interwencji kryzysowej i wsparcia;

3) ochrony przed dalszym krzywdzeniem, przez uniezwolnienie osobom stosującym przemoc korzystania ze wspólnie zajmowanego z innymi członkami rodziny mieszkania oraz zakazanie kontaktowania się i zbliżania się do osoby pokrzywdzonej;

4) zapewnienia osobie dotkniętej przemocą w rodzinie bezpiecznego schronienia w specjalistycznym ośrodku wsparcia dla ofiar przemocy w rodzinie;

5) badania lekarskiego w celu ustalenia przyczyn i rodzaju uszkodzeń ciała związanych z użyciem przemocy w rodzinie oraz wydania zaświadczenia lekarskiego w tym przedmiocie;

6) zapewnienia osobie dotkniętej przemocą w rodzinie, która nie ma tytułu prawnego do zajmowanego wspólnie ze sprawcą przemocy lokalu, pomocy w uzyskaniu mieszkania.

2. Minister właściwy do spraw zdrowia określi, w drodze rozporządzenia, wzór zaświadczenia lekarskiego o przyczynach i rodzaju uszkodzeń ciała związanych z użyciem przemocy w rodzinie, uwzględniając przydatność zaświadczenia dla ochrony prawnej osoby dotkniętej przemocą w rodzinie.

Art. 4. Wobec osób stosujących przemoc w rodzinie stosuje się przewidziane w niniejszej ustawie środki mające na celu zapobieganie ich kontaktowaniu się z osobami pokrzywdzonymi oraz oddziaływania korekcyjno-edukacyjne.

Art. 5. Minister właściwy do spraw zabezpieczenia społecznego określi, w drodze rozporządzenia:

1) standard podstawowych usług świadczonych przez specjalistyczne ośrodki wsparcia dla ofiar przemocy w rodzinie,

2) kwalifikacje osób zatrudnionych w specjalistycznych ośrodkach wsparcia dla ofiar przemocy w rodzinie,

3) szczegółowe kierunki prowadzenia oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych wobec osób stosujących przemoc w rodzinie,

4) kwalifikacje osób prowadzących oddziaływania korekcyjno-edukacyjne

– uwzględniając konieczność dostosowania zakresu pomocy do sytuacji oraz potrzeb osób dotkniętych przemocą w rodzinie, a także efektywność usług świadczonych przez specjalistyczne ośrodki wsparcia dla ofiar przemocy w rodzinie i skuteczność oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych wobec osób stosujących przemoc w rodzinie.

Art. 6. 1. Zadania w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie są realizowane przez organy administracji rządowej i jednostki samorządu terytorialnego na zasadach określonych w przepisach ustawy z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (Dz. U. z 2009 r. Nr 175, poz. 1362, z późn. zm.) lub ustawy z dnia 26 października 1982 r. o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi (Dz. U. z 2007 r. Nr 70, poz. 473, z późn. zm.), chyba że przepisy niniejszej ustawy stanowią inaczej.

2. Do zadań własnych gminy należy w szczególności tworzenie gminnego systemu przeciwdziałania przemocy w rodzinie, w tym:

1) opracowanie i realizacja gminnego programu przeciwdziałania przemocy w rodzinie oraz ochrony ofiar przemocy w rodzinie;

2) prowadzenie poradnictwa i interwencji w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie w szczególności poprzez działania edukacyjne służące wzmocnieniu opiekuńczych i wychowawczych kompetencji rodziców w rodzinach zagrożonych przemocą w rodzinie;

3) zapewnienie osobom dotkniętym przemocą w rodzinie miejsc w ośrodkach wsparcia;

4) tworzenie zespołów interdyscyplinarnych.

3. Do zadań własnych powiatu należy w szczególności:

1) opracowanie i realizacja powiatowego programu przeciwdziałania przemocy w rodzinie oraz ochrony ofiar przemocy w rodzinie;

2) opracowanie i realizacja programów służących działaniom profilaktycznym mającym na celu udzielenie specjalistycznej pomocy, zwłaszcza w zakresie promowania i wdrożenia prawidłowych metod wychowawczych w stosunku do dzieci w rodzinach zagrożonych przemocą w rodzinie;

3) zapewnienie osobom dotkniętym przemocą w rodzinie miejsc w ośrodkach wsparcia;

4) zapewnienie osobom dotkniętym przemocą w rodzinie miejsc w ośrodkach interwencji kryzysowej.

4. Do zadań z zakresu administracji rządowej realizowanych przez powiat należy w szczególności:

1) tworzenie i prowadzenie specjalistycznych ośrodków wsparcia dla ofiar przemocy w rodzinie;

2) opracowywanie i realizacja programów oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych dla osób stosujących przemoc w rodzinie.

5. Środki na realizację i obsługę zadań, o których mowa w ust. 4, zapewnia budżet państwa.

6. Do zadań własnych samorządu województwa należy w szczególności:

1) opracowanie i realizacja wojewódzkiego programu przeciwdziałania przemocy w rodzinie;

2) inspirowanie i promowanie nowych rozwiązań w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie;

3) opracowywanie ramowych programów ochrony ofiar przemocy w rodzinie oraz ramowych programów oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych dla osób stosujących przemoc w rodzinie;

4) organizowanie szkoleń dla osób realizujących zadania związane z przeciwdziałaniem przemocy w rodzinie.

Art. 6a. Osoby kierujące specjalistycznymi ośrodkami wsparcia dla ofiar przemocy w rodzinie muszą spełniać wymogi dotyczące kwalifikacji określone w art. 122 ustawy z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej.

Art. 7. 1. Do zadań wojewody należy w szczególności:

1) opracowywanie materiałów instruktażowych, zaleceń, procedur postępowania interwencyjnego w sytuacjach kryzysowych związanych z przemocą w rodzinie dla osób realizujących te zadania;

2) monitorowanie zjawiska przemocy w rodzinie;

3) powoływanie i odwoływanie Wojewódzkiego Koordynatora Realizacji Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie;

4) monitorowanie realizacji Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie przy pomocy Wojewódzkiego Koordynatora Realizacji Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie;

5) nadzór nad realizacją zadań z zakresu przeciwdziałania przemocy w rodzinie realizowanych przez samorząd gminny, powiatowy i województwa;

6) kontrola realizacji zadań z zakresu przeciwdziałania przemocy w rodzinie wykonywanych przez podmioty niepubliczne na podstawie umów z organami administracji rządowej i samorządowej.

2. Do nadzoru i kontroli, o których mowa w ust. 1 pkt 5 i 6, stosuje się odpowiednio przepisy art. 126–133 ustawy z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej.

3. Minister właściwy do spraw zabezpieczenia społecznego określi, w drodze rozporządzenia:

1) organizację i tryb przeprowadzania nadzoru i kontroli, kwalifikacje inspektorów upoważnionych do wykonywania czynności nadzorczych i kontrolnych, a także wzór legitymacji uprawniającej do wykonywania czynności nadzorczych i kontrolnych,

2) kwalifikacje Wojewódzkiego Koordynatora Realizacji Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie – uwzględniając konieczność zapewnienia odpowiedniego poziomu wykonywania zadań.

Art. 8. Do zadań ministra właściwego do spraw zabezpieczenia społecznego należy w szczególności:

1) zlecanie i finansowanie badań, ekspertyz i analiz dotyczących zjawiska przemocy w rodzinie;

2) prowadzenie działań promujących podnoszenie świadomości społecznej w zakresie przyczyn i skutków przemocy w rodzinie;

3) powoływanie i odwoływanie Krajowego Koordynatora Realizacji Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie w randze sekretarza lub podsekretarza stanu w urzędzie obsługującym ministra właściwego do spraw zabezpieczenia społecznego;

4) monitorowanie realizacji Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie przy pomocy koordynatora, o którym mowa w pkt 3;

5) opracowanie oraz wydawanie co najmniej raz na dwa lata wytycznych do prowadzenia szkoleń w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie;

6) opracowywanie i finansowanie programów osłonowych z zakresu przeciwdziałania przemocy w rodzinie;

7) finansowe wspieranie programów z zakresu przeciwdziałania przemocy w rodzinie realizowanych przez:

- a) jednostki samorządu terytorialnego,
- b) organizacje pozarządowe działające na rzecz przeciwdziałania przemocy w rodzinie,
- c) jednostki organizacyjne działające na podstawie przepisów o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej, stosunku Państwa do innych kościołów i związków wyznaniowych oraz o gwarancji wolności sumienia i wyznania, jeżeli ich cele statutowe obejmują prowadzenie działalności w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie.

Art. 8a. Do zadań Prokuratora Generalnego należy opracowywanie i wydawanie co najmniej raz na dwa lata wytycznych dotyczących zasad postępowania powszechnych jednostek organizacyjnych prokuratury w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie.

Art. 9. 1. Organy administracji rządowej i samorządowej współdziałają z organizacjami pozarządowymi oraz kościołami i związkami wyznaniowymi w zakresie udzielania pomocy osobom dotkniętym przemocą, oddziaływania na osoby stosujące przemoc oraz podnoszenia świadomości społecznej na temat przyczyn i skutków przemocy w rodzinie.

2. Organy administracji rządowej lub samorządowej mogą zlecać realizację zadań określonych w ustawie w trybie przewidzianym w ustawie z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (Dz. U. Nr 96, poz. 873, z późn. zm.).

Art. 9a. 1. Gmina podejmuje działania na rzecz przeciwdziałania przemocy w rodzinie, w szczególności w ramach pracy w zespole interdyscyplinarnym.

2. Zespół interdyscyplinarny powołuje wójt, burmistrz albo prezydent miasta.

3. W skład zespołu interdyscyplinarnego wchodzi przedstawiciele:

- 1) jednostek organizacyjnych pomocy społecznej;
- 2) gminnej komisji rozwiązywania problemów alkoholowych;
- 3) Policji;
- 4) oświaty;

- 5) ochrony zdrowia;
- 6) organizacji pozarządowych.

4. W skład zespołu interdyscyplinarnego wchodzi także kuratorzy sądowi.

5. W skład zespołu interdyscyplinarnego mogą wchodzić także prokuratorzy oraz przedstawiciele podmiotów innych niż określone w ust. 3, działających na rzecz przeciwdziałania przemocy w rodzinie.

6. Przewodniczącym zespołu interdyscyplinarnego jest wybierany na pierwszym posiedzeniu zespołu spośród jego członków.

7. Posiedzenia zespołu interdyscyplinarnego odbywają się w zależności od potrzeb, jednak nie rzadziej niż raz na trzy miesiące.

8. Zespół interdyscyplinarny działa na podstawie porozumień zawartych między wójtem, burmistrzem albo prezydentem miasta a podmiotami, o których mowa w ust. 3 lub 5. 9. Obsługę organizacyjno-techniczną zespołu interdyscyplinarnego zapewnia ośrodek pomocy społecznej.

10. Zespół interdyscyplinarny może tworzyć grupy robocze w celu rozwiązywania problemów związanych z wystąpieniem przemocy w rodzinie w indywidualnych przypadkach.

11. W skład grup roboczych wchodzi przedstawiciele:

- 1) jednostek organizacyjnych pomocy społecznej;
- 2) gminnej komisji rozwiązywania problemów alkoholowych;
- 3) Policji;
- 4) oświaty;
- 5) ochrony zdrowia.

12. W skład grup roboczych mogą wchodzić także kuratorzy sądowi, a także przedstawiciele innych podmiotów, specjaliści w dziedzinie przeciwdziałania przemocy w rodzinie.

13. Członkowie zespołu interdyscyplinarnego oraz grup roboczych wykonują zadania w ramach obowiązków służbowych lub zawodowych.

14. Prace w ramach grup roboczych są prowadzone w zależności od potrzeb zgłaszanych przez zespół interdyscyplinarny lub wynikających z problemów występujących w indywidualnych przypadkach.

15. Rada gminy określi, w drodze uchwały, tryb i sposób powoływania i odwoływania członków zespołu interdyscyplinarnego oraz szczegółowe warunki jego funkcjonowania.

Art. 9b. 1. Zespół interdyscyplinarny realizuje działania określone w gminnym programie przeciwdziałania przemocy w rodzinie oraz ochrony ofiar przemocy w rodzinie.

2. Zadaniem zespołu interdyscyplinarnego jest integrowanie i koordynowanie działań podmiotów, o których mowa w art. 9a ust. 3 i 5, oraz specjalistów w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie, w szczególności przez:

- 1) diagnozowanie problemu przemocy w rodzinie;
- 2) podejmowanie działań w środowisku zagrożonym przemocą w rodzinie mających na celu przeciwdziałanie temu zjawisku;
- 3) inicjowanie interwencji w środowisku dotkniętym przemocą w rodzinie;
- 4) rozpowszechnianie informacji o instytucjach, osobach i możliwościach udzielenia pomocy w środowisku lokalnym;
- 5) inicjowanie działań w stosunku do osób stosujących przemoc w rodzinie.

3. Do zadań grup roboczych należy, w szczególności:

- 1) opracowanie i realizacja planu pomocy w indywidualnych przypadkach wystąpienia przemocy w rodzinie;
- 2) monitorowanie sytuacji rodzin, w których dochodzi do przemocy oraz rodzin zagrożonych wystąpieniem przemocy;
- 3) dokumentowanie działań podejmowanych wobec rodzin, w których dochodzi do przemocy oraz efektów tych działań.

Art. 9c. 1. Członkowie zespołu interdyscyplinarnego oraz grup roboczych w zakresie niezbędnym do realizacji zadań, o których mowa w art. 9b ust. 2 i 3, mogą przetwarzać dane osób dotkniętych przemocą w rodzinie i osób stosujących przemoc w rodzinie, dotyczące: stanu zdrowia, nałogów, skazań, orzeczeń o ukaraniu, a także innych orzeczeń wydanych w postępowaniu sądowym lub administracyjnym, bez zgody i wiedzy osób, których dane te dotyczą.

2. Członkowie zespołu interdyscyplinarnego oraz grup roboczych zobowiązani są do zachowania poufności

wszelkich informacji i danych, które uzyskali przy realizacji zadań, o których mowa w art. 9b ust. 2 i 3. Obowiązek ten rozciąga się także na okres po ustaniu członkostwa w zespole interdyscyplinarnym oraz w grupach roboczych.

3. Przed przystąpieniem do wykonywania czynności, o których mowa w art. 9b ust. 2 i 3, członkowie zespołu interdyscyplinarnego oraz grup roboczych składają organowi, o którym mowa w art. 9a ust. 2, oświadczenie o następującej treści: „Oświadczam, że zachowam poufność informacji i danych, które uzyskałem przy realizacji zadań związanych z przeciwdziałaniem przemocy w rodzinie oraz, że znane mi są przepisy o odpowiedzialności karnej za udostępnienie danych osobowych lub umożliwienie do nich dostępu osobom nieuprawnionym.”.

Art. 9d. 1. Podejmowanie interwencji w środowisku wobec rodziny dotkniętej przemocą odbywa się w oparciu o procedurę „Niebieskie Karty” i nie wymaga zgody osoby dotkniętej przemocą w rodzinie.

2. Procedura „Niebieskie Karty” obejmuje ogół czynności podejmowanych i realizowanych przez przedstawicieli jednostek organizacyjnych pomocy społecznej, gminnych komisji rozwiązywania problemów alkoholowych, Policji, oświaty i ochrony zdrowia, w związku z uzasadnionym podejrzeniem zaistnienia przemocy w rodzinie.

3. Przedstawiciele podmiotów, o których mowa w ust. 2, realizują procedurę „Niebieskie Karty” w oparciu o zasadę współpracy i przekazują informacje o podjętych działaniach przewodniczącemu zespołu interdyscyplinarnego.

4. Wszczęcie procedury „Niebieskie Karty” następuje przez wypełnienie formularza „Niebieska Karta” w przypadku powzięcia, w toku prowadzonych czynności służbowych lub zawodowych, podejrzenia stosowania przemocy wobec członków rodziny lub w wyniku zgłoszenia dokonanego przez członka rodziny lub przez osobę będącą świadkiem przemocy w rodzinie.

5. Rada Ministrów określi, w drodze rozporządzenia, procedurę „Niebieskie Karty” oraz wzory formularzy „Niebieska Karta” wypełnianych przez przedstawicieli podmiotów realizujących procedurę „Niebieskie Karty”, mając na uwadze skuteczność działań wobec osób dotkniętych przemocą w rodzinie i dobro tych osób.

Art. 10. 1. W celu tworzenia warunków skutecznego przeciwdziałania przemocy w rodzinie Rada Ministrów przyjmie Krajowy Program Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie, określający szczegółowe działania w zakresie:

- 1) zapewnienia ochrony i udzielania pomocy osobom dotkniętym przemocą w rodzinie;
- 2) oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych wobec osób stosujących przemoc w rodzinie;
- 3) podnoszenia świadomości społecznej na temat przyczyn i skutków przemocy w rodzinie oraz promowania metod wychowawczych bez użycia przemocy;
- 4) upowszechniania informacji o możliwościach i formach udzielania pomocy zarówno osobom dotkniętym przemocą, jak i stosującym przemoc w rodzinie.

2. Krajowy Program Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie na szczeblu centralnym realizuje koordynator, o którym mowa w art. 8 pkt 3. 3. Krajowy Program Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie na szczeblu wojewódzkim realizuje koordynator, o którym mowa w art. 7 ust. 1 pkt 3. Art. 10a. 1. Tworzy się Zespół Monitorujący do spraw Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie, zwany dalej „Zespołem”, jako organ opiniodawczo-doradczy ministra właściwego do spraw zabezpieczenia społecznego.

2. Kadencja Zespołu trwa 3 lata.

3. Do zadań Zespołu należy w szczególności:

- 1) inicjowanie i wspieranie działań mających na celu przeciwdziałanie przemocy w rodzinie;
- 2) monitorowanie działań w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie;
- 3) wyrażanie opinii w sprawach dotyczących stosowania ustawy oraz inicjowanie zmian przepisów w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie;
- 4) wyrażanie opinii w przypadku sporów między organami administracji publicznej a organizacjami pozarządowymi realizującymi zadania w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie;
- 5) wyrażanie opinii w sprawach zadań publicznych w obszarze przeciwdziałania przemocy w rodzinie oraz w sprawach zlecania tych zadań do realizacji przez podmioty wymienione w art. 9 ust. 1;

6) opracowanie standardów pomocy ofiarom przemocy w rodzinie i pracy z osobami stosującymi przemoc w rodzinie;

7) tworzenie, we współpracy z podmiotami wymienionymi w art. 9 ust. 1, mechanizmów informowania o standardach udzielania pomocy ofiarom przemocy w rodzinie i pracy z osobami stosującymi przemoc w rodzinie;

8) upowszechnianie wyników monitoringu działań w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie.

Art. 10b. 1. W skład Zespołu minister właściwy do spraw zabezpieczenia społecznego powołuje:

1) Krajowego Koordynatora Realizacji Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie;

2) siedmiu przedstawicieli organów administracji rządowej i jednostek im podległych lub przez nie nadzorowanych powołanych spośród osób zgłoszonych przez te organy i osób kierujących tymi jednostkami;

3) pięciu przedstawicieli jednostek samorządu terytorialnego powołanych spośród osób zgłoszonych przez stonę samorządową w Komisji Wspólnej Rządu i Samorządu Terytorialnego;

4) dziesięciu przedstawicieli organizacji pozarządowych, związków i porozumień organizacji pozarządowych oraz kościołów i związków wyznaniowych powołanych spośród osób zgłoszonych przez te podmioty.

2. Minister właściwy do spraw zabezpieczenia społecznego odwołuje członka Zespołu przed upływem kadencji:

1) na jego wniosek;

2) na wniosek podmiotu, którego jest on przedstawicielem;

3) w przypadku skazania prawomocnym wyrokiem za przestępstwo umyślne lub umyślne przestępstwo skarbowe.

Art. 10c. 1. Przewodniczącym Zespołu jest Krajowy Koordynator Realizacji Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie.

2. Posiedzenia Zespołu zwoływane są przez Przewodniczącego Zespołu lub na wniosek co najmniej jednej czwartej liczby członków Zespołu, nie rzadziej jednak niż raz na pół roku.

3. Członkowie Zespołu korzystają ze zwolnień w pracy w celu uczestniczenia w posiedzeniach Zespołu i przysługuje im zwrot kosztów podróży ze środków budżetu państwa.

stwa z części, której dysponentem jest minister właściwy do spraw zabezpieczenia społecznego.

Art. 10d. Organy administracji rządowej oraz podległe im państwowe jednostki organizacyjne, na wniosek przewodniczącego Zespołu, udzielają Zespołowi wszechstronnej pomocy przy wykonywaniu jego zadań, a w szczególności przedstawiają niezbędne informacje lub dokumenty.

Art. 10e. Obsługę administracyjno-biurową Zespołu zapewnia urząd obsługujący ministra właściwego do spraw zabezpieczenia społecznego.

Art. 10f. Minister właściwy do spraw zabezpieczenia społecznego określi, w drodze rozporządzenia, tryb powoływania członków Zespołu oraz organizację i tryb działania Zespołu, a także zasady uczestnictwa w jego pracach, uwzględniając konieczność zapewnienia odpowiedniego poziomu wykonywania przez Zespół zadań.

Art. 11. Rada Ministrów składa corocznie Sejmowi i Senatowi Rzeczypospolitej Polskiej, w terminie do dnia 30 września, sprawozdanie z realizacji Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie.

Art. 11a. 1. Jeżeli członek rodziny wspólnie zajmujący mieszkanie, swoim zachowaniem polegającym na stosowaniu przemocy w rodzinie czyni szczególnie uciążliwym wspólne zamieszkiwanie, osoba dotknięta przemocą może żądać, aby sąd zobowiązał go do opuszczenia mieszkania.

2. Sąd rozpoznaje sprawę w trybie przepisów ustawy z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz. U. Nr 43, poz. 296, z późn. zm.) o postępowaniu nieprocesowym. Postanowienie zapada po przeprowadzeniu rozprawy, która powinna odbyć się w terminie jednego miesiąca od dnia wpływu wniosku. Staje się ono wykonalne z chwilą ogłoszenia i może być zmienione lub uchylone w razie zmiany okoliczności.

3. Do wykonania obowiązku orzeczonego na podstawie ust. 1 stosuje się odpowiednio przepisy o egzekucji obowiązku opróżnienia lokalu służącego zaspokajaniu potrzeb mieszkaniowych dłużnika.

Art. 12. 1. Osoby, które w związku z wykonywaniem swoich obowiązków służbowych lub zawodowych powzięły podejrzenie o popełnieniu ściganego z urzędu przestępstwa z użyciem przemocy w rodzinie, niezwłocznie zawiadamiają o tym Policję lub prokuratora.

2. Osoby będące świadkami przemocy w rodzinie powinny zawiadomić o tym Policję, prokuratora lub inny podmiot działający na rzecz przeciwdziałania przemocy w rodzinie.

Art. 12a. 1. W razie bezpośredniego zagrożenia życia lub zdrowia dziecka w związku z przemocą w rodzinie pracownik socjalny wykonujący obowiązki służbowe ma prawo odebrać dziecko z rodziny i umieścić je u innej niezamieszkującej wspólnie osoby najbliższej, w rozumieniu art. 115 § 11 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (Dz. U. Nr 88, poz. 553, z późn. zm.), w rodzinie zastępczej lub w placówce opiekuńczo-wychowawczej.

2. Tryb umieszczania dzieci w rodzinie zastępczej lub w placówce opiekuńczo-wychowawczej regulują przepisy ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (Dz. U. Nr 149, poz. 887).

3. Decyzję, o której mowa w ust. 1, pracownik socjalny podejmuje wspólnie z funkcjonariuszem Policji, a także z lekarzem, lub ratownikiem medycznym, lub pielęgniarką. Przepisy art. 59810, art. 59811 § 3 i art. 59812 § 1 zdanie pierwsze ustawy z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego stosuje się odpowiednio.

4. Pracownik socjalny ma obowiązek niezwłocznego powiadomienia sądu opiekuńczego, nie później niż w ciągu 24 godzin, o odebraniu dziecka z rodziny i umieszczeniu go u niezamieszkującej wspólnie osoby najbliższej, w rodzinie zastępczej lub w placówce opiekuńczo-wychowawczej.

5. Do umieszczenia dziecka u osoby najbliższej niezamieszkującej wspólnie stosuje się odpowiednio przepisy dotyczące umieszczenia dziecka w rodzinie zastępczej lub w placówce opiekuńczo-wychowawczej.

6. Minister właściwy do spraw wewnętrznych w porozumieniu z ministrem właściwym do spraw zabezpieczenia społecznego określi, w drodze rozporządzenia, procedurę postępowania Policji przy wykonywaniu czynności, o których mowa w ust. 1 i 3, oraz sposób dokumentowania przeprowadzonych przez Policję czynności, uwzględniając konieczność udzielenia dzieciom skutecznej pomocy.

Art. 12b. 1. Rodzicom, opiekunom prawnym lub faktycznym przysługuje zażalenie do sądu opiekuńczego na odebranie dziecka, o którym mowa w art. 12a. W zażaleniu można domagać się zbadania zasadności i legalności odebrania dziecka oraz prawidłowości jego dokonania.

2. Zażalenie może być wniesione za pośrednictwem pracownika socjalnego lub funkcjonariusza Policji, którzy dokonali odebrania dziecka. W takim przypadku zażalenie podlega niezwłocznemu przekazaniu do sądu opiekuńczego.

3. Sąd rozpatruje zażalenie niezwłocznie, nie później jednak niż w ciągu 24 godzin. W razie uznania bezzasadności lub nielegalności odebrania dziecka sąd zarządza natychmiastowe przekazanie dziecka rodzicom, opiekunom prawnym lub faktycznym, od których dziecko zostało odebrane.

4. W przypadku stwierdzenia bezzasadności, nielegalności lub nieprawidłowości odebrania dziecka sąd zawiadamia o tym przełożonych osób, które dokonały odebrania.

Art. 12c. O prawie do złożenia zażalenia, wraz ze wskazaniem sądu opiekuńczego właściwego miejscowo do jego rozpatrzenia, pracownik socjalny lub funkcjonariusz Policji poucza rodziców, opiekunów prawnych lub faktycznych dziecka. Pouczenie to należy wręczyć na piśmie.

Art. 12d. 1. W przypadku gdy wniosek kuratora zawodowego o zarządzenie wykonania warunkowo zawieszony kary pozbawienia wolności lub odwołanie warunkowego przedterminowego zwolnienia dotyczy skazanego za przestępstwo popełnione z użyciem przemocy lub groźby bezprawnej wobec członka rodziny, który w okresie próby rażąco naruszył porządek prawny, ponownie używając przemocy lub groźby bezprawnej wobec członka rodziny, sąd właściwy do rozpoznania wniosku zarządza zatrzymanie i przymusowe doprowadzenie skazanego na posiedzenie w przedmiocie rozpoznania wniosku.

2. Zatrzymanemu, na jego żądanie, należy niezwłocznie umożliwić nawiązanie w dostępnej formie kontaktu z adwokatem, a także bezpośrednio z nim rozmowę.

3. Wydane przez sąd postanowienie o zarządzeniu wykonania kary albo o odwołaniu warunkowego przedterminowego zwolnienia podlega wykonaniu z chwilą jego wydania; sąd, który wydał postanowienie, albo sąd właściwy do rozpoznania zażalenia może wstrzymać wykonanie postanowienia.

ROZPORZĄDZENIE RADY MINISTRÓW

z dnia 13 września 2011 r.
w sprawie procedury „Niebieskie Karty”
oraz wzorów formularzy „Niebieska Karta”
(Dz. U. z dnia 3 października 2011 r.)

Na podstawie art. 9d ust. 5 ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (Dz. U. Nr 180, poz. 1493, z późn. zm.) zarządza się, co następuje:

§ 1. Rozporządzenie określa:

1) procedurę „Niebieskie Karty”, zwaną dalej „procedurą”;
2) wzory formularzy „Niebieska Karta” wypełniane przez przedstawicieli podmiotów realizujących procedurę.

§ 2. 1. Wszczęcie procedury następuje przez wypełnienie formularza „Niebieska Karta – A” przez przedstawiciela jednego z podmiotów wymienionych w art. 9d ust. 2 ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie, zwanej dalej „ustawą”, w obecności osoby, co do której istnieje podejrzenie, że jest dotknięta przemocą w rodzinie.

2. Wzór formularza „Niebieska Karta – A” stanowi załącznik nr 1 do rozporządzenia.

3. W przypadku braku możliwości wypełnienia formularza „Niebieska Karta – A” z uwagi na nieobecność osoby, co do której istnieje podejrzenie, że jest dotknięta przemocą w rodzinie, stan jej zdrowia lub ze względu na zagrożenie jej życia lub zdrowia, wypełnienie formularza „Niebieska Karta – A” następuje niezwłocznie po nawiązaniu bezpośredniego kontaktu z tą osobą lub po ustaniu przyczyny uniemożliwiającej jego wypełnienie.

4. W przypadku gdy nawiązanie bezpośredniego kontaktu z osobą, co do której istnieje podejrzenie, że jest dotknięta przemocą w rodzinie, jest niewykonalne, wypełnienie formularza „Niebieska Karta – A” następuje bez udziału tej osoby.

§ 3. Wszczynając procedurę, podejmuje się działania interwencyjne mające na celu zapewnienie bezpieczeństwa osobie, co do której istnieje podejrzenie, że jest dotknięta przemocą w rodzinie.

§ 4. Rozmowę z osobą, co do której istnieje podejrzenie, że jest dotknięta przemocą w rodzinie, przeprowadza się w warunkach gwarantujących swobodę wypowiedzi i poszanowanie godności tej osoby oraz zapewniających jej bezpieczeństwo.

§ 5. 1. W przypadku podejrzenia stosowania przemocy w rodzinie wobec dziecka, czynności podejmowane i realizowane w ramach procedury, zwane dalej „działaniami”, przeprowadza się w obecności rodzica, opiekuna prawnego lub faktycznego.

2. Jeżeli osobami, wobec których istnieje podejrzenie, że stosują przemoc w rodzinie wobec dziecka, są rodzice, opiekunowie prawni lub faktyczni, działania z udziałem dziecka przeprowadza się w obecności pełnoletniej osoby najbliższej w rozumieniu art. 115 § 11 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (Dz. U. Nr 88, poz. 553, z późn. zm.), zwanej dalej „osobą najbliższą”.

3. Działania z udziałem dziecka, co do którego istnieje podejrzenie, że jest dotknięte przemocą w rodzinie, powinny być prowadzone w miarę możliwości w obecności psychologa.

§ 6. 1. Po wypełnieniu formularza „Niebieska Karta – A” osobie, co do której istnieje podejrzenie, że jest dotknięta przemocą w rodzinie, przekazuje się formularz „Niebieska Karta – B”.

2. Wzór formularza „Niebieska Karta – B” stanowi załącznik nr 2 do rozporządzenia.

3. Jeżeli osobą, co do której istnieje podejrzenie, że jest dotknięta przemocą w rodzinie, jest dziecko, formularz „Niebieska Karta – B” przekazuje się rodzicowi, opiekunowi prawnemu lub faktycznemu albo osobie, która zgłosiła podejrzenie stosowania przemocy w rodzinie.

4. Formularza „Niebieska Karta – B” nie przekazuje się osobie, wobec której istnieje podejrzenie, że stosuje przemoc w rodzinie.

§ 7. 1. Przekazanie wypełnionego formularza „Niebieska Karta – A” do przewodniczącego zespołu interdyscyplinarnego następuje niezwłocznie, nie później niż w terminie 7 dni od dnia wszczęcia procedury.

2. Kopię wypełnionego formularza „Niebieska Karta – A” pozostawia się u wszczynającego procedurę.

§ 8. 1. Przewodniczący zespołu interdyscyplinarnego po otrzymaniu formularza „Niebieska Karta – A” niezwłocznie, nie później niż w ciągu 3 dni od dnia jego otrzymania, przekazuje go członkom zespołu interdyscyplinarnego lub grupy roboczej.

2. Na posiedzeniu członkowie zespołu interdyscyplinarnego lub grupy roboczej w obecności zaproszonej osoby, co do której istnieje podejrzenie, że jest dotknięta przemocą w rodzinie, dokonują analizy sytuacji rodziny i wypełniają formularz „Niebieska Karta – C”.

3. Wzór formularza „Niebieska Karta – C” stanowi załącznik nr 3 do rozporządzenia.

4. Na posiedzenie zespołu interdyscyplinarnego lub grupy roboczej nie zaprasza się dziecka.

5. Niestawiennictwo osoby, co do której istnieje podejrzenie, że jest dotknięta przemocą w rodzinie, nie wstrzymuje prac zespołu interdyscyplinarnego lub grupy roboczej.

6. Członkowie zespołu interdyscyplinarnego lub grupy roboczej wypełniają formularz „Niebieska Karta – D” w obecności osoby, wobec której istnieje podejrzenie, że stosuje przemoc w rodzinie.

7. Wzór formularza „Niebieska Karta – D” stanowi załącznik nr 4 do rozporządzenia.

§ 9. 1. Jeżeli w trakcie działań dokonywanych przez przedstawiciela podmiotu, o którym mowa w art. 9d ust. 2 ustawy, zachodzi podejrzenie, że osoba, wobec której istnieje podejrzenie, że stosuje przemoc w rodzinie, dopuściła się po raz kolejny stosowania przemocy w rodzinie, wypełnia się formularz „Niebieska Karta – A” w zakresie niezbędnym do udokumentowania nowego zdarzenia i przesyła go do przewodniczącego zespołu interdyscyplinarnego.

2. Jeżeli zachodzi podejrzenie, że osoba, wobec której istnieje podejrzenie, że stosuje przemoc w rodzinie, dopuściła się po raz kolejny stosowania przemocy w rodzinie w trakcie działań dokonywanych przez zespół interdyscyplinarny lub grupę roboczą, wypełnia się formularz „Niebieska Karta – C” w zakresie niezbędnym do udokumentowania nowego zdarzenia.

§ 10. 1. Wszystkie działania są dokumentowane.

2. W przypadku podejrzenia popełnienia przestępstwa dokumenty, o których mowa w ust. 1, są przekazywane

organom właściwym do prowadzenia postępowania przygotowawczego.

§ 11. W ramach procedury pracownik socjalny jednostki organizacyjnej pomocy społecznej:

1) diagnozuje sytuację i potrzeby osoby, co do której istnieje podejrzenie, że jest dotknięta przemocą w rodzinie;

2) udziela kompleksowych informacji o:

a) możliwościach uzyskania pomocy, w szczególności psychologicznej, prawnej, socjalnej i pedagogicznej, oraz wsparcia, w tym o instytucjach i podmiotach świadczących specjalistyczną pomoc na rzecz osób dotkniętych przemocą w rodzinie,

b) formach pomocy dzieciom doświadczającym przemocy w rodzinie oraz o instytucjach i podmiotach świadczących tę pomoc,

c) możliwościach podjęcia dalszych działań mających na celu poprawę sytuacji osoby, co do której istnieje podejrzenie, że jest dotknięta przemocą w rodzinie;

3) organizuje niezwłocznie dostęp do pomocy medycznej, jeżeli wymaga tego stan zdrowia osoby, co do której istnieje podejrzenie, że jest dotknięta przemocą w rodzinie;

4) zapewnia osobie, co do której istnieje podejrzenie, że jest dotknięta przemocą w rodzinie, w zależności od potrzeb, schronienie w całodobowej placówce świadczącej pomoc, w tym w szczególności w specjalistycznym ośrodku wsparcia dla ofiar przemocy w rodzinie;

5) może prowadzić rozmowy z osobami, wobec których istnieje podejrzenie, że stosują przemoc w rodzinie, na temat konsekwencji stosowania przemocy w rodzinie oraz informuje te osoby o możliwościach podjęcia leczenia lub terapii i udziale w programach oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych dla osób stosujących przemoc w rodzinie.

§ 12. W ramach procedury przedstawiciel gminnej komisji rozwiązywania problemów alkoholowych podejmuje działania, o których mowa w § 11 pkt 1–3 i 5. § 13. W ramach procedury funkcjonariusz Policji:

1) udziela osobie, co do której istnieje podejrzenie, że jest dotknięta przemocą w rodzinie, niezbędnej pomocy, w tym udziela pierwszej pomocy;

2) organizuje niezwłocznie dostęp do pomocy medycznej, jeżeli wymaga tego stan zdrowia osoby, co do której istnieje podejrzenie, że jest dotknięta przemocą w rodzinie;

3) podejmuje, w razie potrzeby, inne niezbędne czynności zapewniające ochronę życia, zdrowia i mienia osób, co do których istnieje podejrzenie, że są dotknięte przemocą w rodzinie, włącznie z zastosowaniem na podstawie odrębnych przepisów w stosunku do osoby, wobec której istnieje podejrzenie, że stosuje przemoc w rodzinie, środków przymusu bezpośredniego i zatrzymania;

4) przeprowadza, o ile jest to możliwe, z osobą, wobec której istnieje podejrzenie, że stosuje przemoc w rodzinie, rozmowę, w szczególności o odpowiedzialności karnej za znęcanie się fizyczne lub psychiczne nad osobą najbliższą lub inną osobą pozostającą w stałym lub przemijającym stosunku zależności od osoby, wobec której istnieje podejrzenie, że stosuje przemoc w rodzinie, albo nad małoletnim lub osobą nieporadną ze względu na jej stan psychiczny lub fizyczny, oraz wzywa osobę, wobec której istnieje podejrzenie, że stosuje przemoc w rodzinie, do zachowania zgodnego z prawem i zasadami współżycia społecznego;

5) przeprowadza na miejscu zdarzenia, w przypadkach niecierpiących zwłoki, czynności procesowe w niezbędnym zakresie, w granicach koniecznych do zabezpieczenia śladów i dowodów przestępstwa;

6) podejmuje działania mające na celu zapobieganie zagrożeniom mogącym występować w rodzinie, w szczególności składa systematyczne wizyty sprawdzające stan bezpieczeństwa osoby, co do której istnieje podejrzenie, że jest dotknięta przemocą w rodzinie, w zależności od potrzeb określonych przez zespół interdyscyplinarny lub grupę roboczą.

§ 14. 1. W ramach procedury przedstawiciel ochrony zdrowia każdorazowo udziela osobie, co do której istnieje podejrzenie, że jest dotknięta przemocą w rodzinie, informacji o możliwościach uzyskania pomocy i wsparcia oraz o uprawnieniu do uzyskania bezpłatnego zaświadczenia lekarskiego o ustaleniu przyczyn i rodzaju uszkodzeń ciała związanych z użyciem przemocy w rodzinie.

2. Jeżeli stan zdrowia osoby, co do której istnieje podejrzenie, że jest dotknięta przemocą w rodzinie, wymaga przewiezienia jej do podmiotu leczniczego, formularz „Niebieska Karta – A” wypełnia przedstawiciel podmiotu leczniczego, do którego osoba ta została przewieziona.

3. Przedstawicielem ochrony zdrowia uprawnionym do działań jest osoba wykonująca zawód medyczny, w tym lekarz, pielęgniarka, położna i ratownik medyczny.

§ 15. W ramach procedury przedstawiciel oświaty:

1) podejmuje działania, o których mowa w § 11 pkt 2 lit. a i c oraz pkt 3 i 5;

2) diagnozuje sytuację i potrzeby osoby, co do której istnieje podejrzenie, że jest dotknięta przemocą w rodzinie, w tym w szczególności wobec dzieci;

3) udziela kompleksowych informacji rodzicowi, opiekunowi prawnemu, faktycznemu lub osobie najbliższej o możliwościach pomocy psychologicznej, prawnej, socjalnej i pedagogicznej oraz wsparcia rodzinie, w tym o formach pomocy dzieciom świadczonych przez instytucje i podmioty w zakresie specjalistycznej pomocy na rzecz osób dotkniętych przemocą w rodzinie.

§ 16. 1. W ramach procedury członkowie zespołu interdyscyplinarnego lub grupy roboczej:

1) udzielają pomocy osobie, co do której istnieje podejrzenie, że jest dotknięta przemocą w rodzinie;

2) podejmują działania w stosunku do osoby, wobec której istnieje podejrzenie, że stosuje przemoc w rodzinie, w celu zaprzestania stosowania tego rodzaju zachowań;

3) zapraszają osobę, co do której istnieje podejrzenie, że jest dotknięta przemocą w rodzinie, na spotkanie zespołu interdyscyplinarnego lub grupy roboczej;

4) opracowują indywidualny plan pomocy dla osoby, co do której istnieje podejrzenie, że jest dotknięta przemocą w rodzinie, i jej rodziny, który zawiera propozycje działań pomocowych;

5) rozstrzygają o braku zasadności podejmowania działań.

2. Indywidualny plan pomocy obejmuje ogół działań podejmowanych przez osobę, co do której istnieje podejrzenie, że jest dotknięta przemocą w rodzinie, oraz podmioty, o których mowa w art. 9d ust. 2 ustawy, w celu poprawy sytuacji życiowej tej osoby oraz jej rodziny.

3. Indywidualny plan pomocy może ulegać zmianie w zależności od potrzeb i sytuacji osoby, co do której istnieje podejrzenie, że jest dotknięta przemocą w rodzinie, w szczególności w sytuacjach, o których mowa w § 9 ust. 2.

§ 17. 1. Przewodniczący zespołu interdyscyplinarnego wzywa osobę, wobec której istnieje podejrzenie, że stosuje przemoc w rodzinie, na spotkanie zespołu interdyscyplinarnego lub grupy roboczej.

2. Spotkania z osobami, co do których istnieje podejrzenie, że są dotknięte przemocą w rodzinie, oraz osobami, wobec których istnieje podejrzenie, że stosują przemoc w rodzinie, nie mogą być organizowane w tym samym miejscu i czasie.

3. Członkowie zespołu interdyscyplinarnego lub grupy roboczej podejmują działania w stosunku do osoby, wobec której istnieje podejrzenie, że stosuje przemoc w rodzinie, w szczególności:

1) diagnozują sytuację rodziny, co do której istnieje podejrzenie, że jest dotknięta przemocą;

2) przekazują informacje o konsekwencjach popełnianych czynów;

3) motywują do udziału w programach oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych;

4) przeprowadzają rozmowę pod kątem nadużywania alkoholu, środków odurzających, substancji psychotropowych lub leków;

5) przekazują informacje o koniecznych do zrealizowania działaniach w celu zaprzestania stosowania przemocy w rodzinie.

4. Jeżeli osoba, wobec której istnieje podejrzenie, że stosuje przemoc w rodzinie, nadużywa alkoholu, członkowie zespołu interdyscyplinarnego lub grupy roboczej kierują tę osobę do gminnej komisji rozwiązywania problemów alkoholowych.

§ 18. 1. Zakończenie procedury następuje w przypadku:

1) ustania przemocy w rodzinie i uzasadnionego przypuszczenia o zaprzestaniu dalszego stosowania przemocy w rodzinie oraz po zrealizowaniu indywidualnego planu pomocy albo

2) rozstrzygnięcia o braku zasadności podejmowania działań.

2. Zakończenie procedury wymaga udokumentowania w formie protokołu podpisanego przez przewodniczącego zespołu interdyscyplinarnego, który powinien zawierać:

1) dane dotyczące osób, wobec których realizowana była procedura;

2) datę rozpoczęcia i zakończenia procedury;

3) opis podjętych działań w ramach procedury.

3. O zakończeniu procedury powiadamia się podmioty uczestniczące w procedurze po jej zakończeniu.

§ 19. Rozporządzenie wchodzi w życie po upływie 14 dni od dnia ogłoszenia.

KONWENCJA O PRAWACH DZIECKA

115

przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów
Zjednoczonych dnia 20 listopada 1989 r.
zmiany: 1999-09-02; Dz.U.2000.2.11
(wyciąg)

PREAMBUŁA

Państwa-Strony niniejszej konwencji,

- uważając, że zgodnie z zasadami zawartymi w Karcie Narodów Zjednoczonych uznanie wrodzonej godności oraz równych i niezbywalnych praw wszystkich członków rodziny ludzkiej jest podstawą wolności, sprawiedliwości oraz pokoju na świecie,
- mając na uwadze, że ludy Narodów Zjednoczonych potwierdziły w Karcie swą wiarę w podstawowe prawa człowieka oraz w godność i wartość jednostki ludzkiej i postanowiły sprzyjać postępowi społecznemu oraz osiągnięciu lepszego poziomu życia w warunkach większej wolności,
- uznając, że Narody Zjednoczone w Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka oraz w Międzynarodowych Paktach Praw Człowieka zgodziły się i proklamowały, iż każdy człowiek uprawniony jest do korzystania z zawartych w nich praw i wolności, bez względu na jakiegokolwiek różnice wynikające z przynależności rasowej, koloru skóry, płci, języka, religii, poglądów politycznych lub innych, narodowego lub społecznego pochodzenia, cenzusu majątkowego, urodzenia oraz jakichkolwiek innych,
- przypominając, że w Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka Narody Zjednoczone proklamowały, iż dzieci mają prawo do szczególnej troski i pomocy,
- wyrażając przekonanie, że rodzina jako podstawowa komórka społeczeństwa oraz naturalne środowisko rozwoju i dobra wszystkich jej członków, a w szczególności dzieci, powinna być otoczona niezbędną ochroną oraz wsparciem, aby mogła w pełnym zakresie wypełniać swoje obowiązki w społeczeństwie,

- uznając, że dziecko dla pełnego i harmonijnego rozwoju swojej osobowości powinno wychowywać się w środowisku rodzinnym, w atmosferze szczęścia, miłości i zrozumienia,
- uważając, że dziecko powinno być w pełni przygotowane do życia w społeczeństwie jako indywidualnie ukształtowana jednostka, wychowana w duchu ideałów zawartych w Karcie Narodów Zjednoczonych, a w szczególności w duchu pokoju, godności, tolerancji, wolności, równości i solidarności,
- mając na uwadze, że potrzeba otoczenia dziecka szczególną troską została wyrażona w Genewskiej Deklaracji Praw Dziecka z 1924 r. oraz Deklaracji Praw Dziecka przyjętej przez Zgromadzenie Ogólne 20 listopada 1959 r. i uznanej w Ogólnej Deklaracji Praw Człowieka, w Międzynarodowym Pakcie Praw Obywatelskich i Politycznych (w szczególności w artykułach 23 i 24), w Międzynarodowym Pakcie Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych (w szczególności w artykule 10), jak również w statutach i stosownych dokumentach wyspecjalizowanych agencji i międzynarodowych organizacji zajmujących się zapewnieniem dobrobytu dzieciom,
- mając na uwadze, że – jak wskazano w Deklaracji Praw Dziecka – „dziecko, z uwagi na swoją niedojrzałość fizyczną oraz umysłową, wymaga szczególnej opieki i troski, w tym właściwej ochrony prawnej, zarówno przed, jak i po urodzeniu”,
- przypominając postanowienia Deklaracji Zasad Społecznych i Prawnych odnoszących się do ochrony i dobra dziecka ze szczególnym odniesieniem do umieszczenia w rodzinie zastępczej oraz adopcji w wymiarze krajowym i międzynarodowym, podstawowe minimum zasad Narodów Zjednoczonych odnośnie do wymierzania sprawiedliwości wobec nieletnich („Zasady Pekinśkie”) oraz Deklarację o ochronie kobiet i dzieci w sytuacjach nadzwyczajnych i w czasie konfliktów zbrojnych,
- uznając, że we wszystkich krajach świata są dzieci żyjące w wyjątkowo trudnych warunkach i że wymagają one szczególnej troski,
- biorąc w należyty sposób pod uwagę znaczenie tradycji i wartości kulturowych każdego narodu dla ochrony i harmonijnego rozwoju dziecka,

- uznając wagę międzynarodowej współpracy dla poprawy warunków życia dzieci w każdym kraju, szczególnie w krajach rozwijających się,
- uzgodniły, co następuje:

CZĘŚĆ I

Art. 1.

W rozumieniu niniejszej konwencji „dziecko” oznacza każdą istotę ludzką w wieku poniżej osiemnastu lat, chyba że zgodnie z prawem odnoszącym się do dziecka uzyska ono wcześniej pełnoletność.

Art. 2.

1. Państwa-Strony w granicach swojej jurysdykcji będą respektowały i gwarantowały prawa zawarte w niniejszej konwencji wobec każdego dziecka, bez jakiegokolwiek dyskryminacji, niezależnie od rasy, koloru skóry, płci, języka, religii, poglądów politycznych, statusu majątkowego, niepełnosprawności, cenzusu urodzenia lub jakiegokolwiek innego tego dziecka albo jego rodziców bądź opiekuna prawnego.

2. Państwa-Strony będą podejmowały właściwe kroki dla zapewnienia ochrony dziecka przed wszelkimi formami dyskryminacji lub karania ze względu na status prawny, działalność, wyrażane poglądy lub przekonania religijne rodziców dziecka, opiekunów prawnych lub członków rodziny.

Art. 3.

1. We wszystkich działaniach dotyczących dzieci, podejmowanych przez publiczne lub prywatne instytucje opieki społecznej, sądy, władze administracyjne lub ciała ustawodawcze, sprawą nadrzędną będzie najlepsze zabezpieczenie interesów dziecka.

2. Państwa-Strony działają na rzecz zapewnienia dziecku ochrony i opieki w takim stopniu, w jakim jest to niezbędne dla jego dobra, biorąc pod uwagę prawa i obowiązki jego rodziców, opiekunów prawnych lub innych osób prawnie za nie odpowiedzialnych, i w tym celu będą podejmowały wszelkie właściwe kroki ustawodawcze oraz administracyjne.

3. Państwa-Strony czuwają, aby instytucje, służby oraz inne jednostki odpowiedzialne za opiekę lub ochronę dzieci dostosowały się do norm ustanowionych przez kompetentne władze, w szczególności w dziedzinach bezpieczeństwa, zdrowia, jak również dotyczących właściwego doboru kadr tych instytucji oraz odpowiedniego nadzoru.

Art. 4.

Państwa-Strony podejmą wszelkie właściwe działania ustawodawczo-administracyjne oraz inne dla realizacji praw uznanych w niniejszej konwencji. Odnośnie do praw ekonomicznych, socjalnych oraz kulturalnych Państwa-Strony będą podejmowały takie działania przy maksymalnym wykorzystaniu środków będących w ich dyspozycji oraz – gdy okaże się to konieczne – w ramach współpracy międzynarodowej.

Art. 5.

Państwa – Strony będą szanowały odpowiedzialność, prawo i obowiązek rodziców lub, w odpowiednich przypadkach, członków dalszej rodziny lub środowiska, zgodnie z miejscowymi obyczajami, opiekunów prawnych lub innych osób prawnie odpowiedzialnych za dziecko, do zapewnienia mu, w sposób odpowiadający rozwojowi jego zdolności, możliwości ukierunkowania go i udzielenia mu rad przy korzystaniu przez nie z praw przyznanych mu w niniejszej konwencji.

Art. 6.

1. Państwa-Strony uznają, że każde dziecko ma niezbywalne prawo do życia.

2. Państwa-Strony zapewnią, w możliwie maksymalnym zakresie, warunki życia i rozwoju dziecka.

Art. 7.

1. Niezwłocznie po urodzeniu dziecka zostanie sporządzony jego akt urodzenia, a dziecko od momentu urodzenia będzie miało prawo do otrzymania imienia, uzyskania obywatelstwa oraz, jeśli to możliwe, prawo do poznania swoich rodziców i pozostawania pod ich opieką.

2. Państwa-Strony zapewnią, aby te prawa stały się zgodne z ich prawem wewnętrznym oraz z ich międzynarodowymi zobowiązaniami w tej dziedzinie, w szczególności w przypadkach, gdyby brak tych uregulowań spowodował, iż dziecko zostałoby bezpaństwowcem.

Art. 8.

1. Państwa-Strony podejmują działania mające na celu poszanowanie prawa dziecka do zachowania jego tożsamości, w tym obywatelstwa, nazwiska, stosunków rodzinnych, zgodnych z prawem, z wyłączeniem bezprawnych ingerencji.

2. W przypadku gdy dziecko zostało bezprawnie pozbawione części lub wszystkich elementów swojej tożsamości, Państwa-Strony okażą właściwą pomoc i ochronę w celu jak najszybszego przywrócenia jego tożsamości.

Art. 9.

1. Państwa-Strony zapewnią, aby dziecko nie zostało oddzielone od swoich rodziców wbrew ich woli, z wyłączeniem przypadków, gdy kompetentne władze, podlegające nadzorowi sądowemu, zdecydują zgodnie z obowiązującym prawem oraz stosowanym postępowaniem, że takie oddzielenie jest konieczne ze względu na najlepiej pojęte interesy dziecka. Taka decyzja może być konieczna szczególnie w przypadkach nadużyć lub zaniedbań ze strony rodziców, gdy każde z rodziców mieszka oddzielnie, a należy podjąć decyzję odnośnie do miejsca pobytu lub zamieszkania dziecka.

2. W każdym postępowaniu podejmowanym stosownie do ustępu 1 niniejszego artykułu należy umożliwić wszystkim zainteresowanym stronom uczestnictwo w tym postępowaniu oraz wyrażenie przez nie swoich opinii.

3. Państwa-Strony będą szanowały prawo dziecka odseparowanego od jednego lub obojga rodziców do utrzymywania regularnych stosunków osobistych i bezpośrednich kontaktów z obojgiem rodziców, z wyjątkiem przypadków, gdy jest to sprzeczne z najlepiej pojętym interesem dziecka.

4. W przypadku gdy tego rodzaju separacja jest wynikiem działania podjętego przez Państwo-Stronę, takiego jak zatrzymanie, uwięzienie, wygnanie, deportacja lub śmierć (w tym śmierć spowodowana jakąkolwiek przyczyną podczas zatrzymania przez państwo) jednego lub obojga rodziców dziecka lub dziecka, państwo zapewni, na żądanie, rodzicom dziecka, dziecku lub – jeżeli będzie to właściwe – innemu członkowi rodziny podanie istotnych informacji dotyczących miejsca pobytu nieobecnego(ych) członka(ów) rodziny, jeśli treść tej informacji nie przyniesie szkody dobru dziecka. Ponadto Państwa-Strony zapewnią, aby wniesienie takiej prośby samo przez się nie pociągało żadnych ujemnych następstw dla osoby (osób), której(ych) dotyczy.

Art. 10.

1. Zgodnie z wynikającymi z postanowienia artykułu 9 ustęp 1 obowiązkiem Państw-Stron wnioski składane

przez dziecko lub przez jego rodziców odnośnie do wjazdu lub opuszczenia Państwa-Strony w celu łączenia rodziny będą rozpatrywane przez Państwa-Strony w sposób przychylny, humanitarny i w szybkim trybie. Państwa-Strony ponadto zapewnią, aby złożenie takiego wniosku nie pociągało za sobą ujemnych skutków dla wnioskodawców oraz członków ich rodzin.

2. Dziecko, którego rodzice przebywają w różnych państwach, będzie miało prawo do utrzymywania regularnych, z wyjątkiem okoliczności nadzwyczajnych, osobistych stosunków i bezpośrednich kontaktów z obojgiem rodziców. W tym celu oraz zgodnie z obowiązkiem Państw-Stron wynikającym z postanowienia artykułu 9 ustęp 2 Państwa-Strony będą respektowały prawo dziecka oraz jego rodziców do opuszczenia każdego kraju, w tym własnego, oraz powrotu do ich własnego kraju. Prawo do opuszczenia dowolnego kraju będzie podlegać tylko takim ograniczeniom, które są określone przez prawo i które są niezbędne dla ochrony bezpieczeństwa narodowego, porządku publicznego, zdrowia i moralności społecznej lub praw i swobód innych osób, zgodnych z pozostałymi prawami uznanymi w niniejszej konwencji.

Art. 11.

1. Państwa-Strony będą podejmowały kroki dla zwalczania nielegalnego transferu dzieci oraz ich nielegalnego wywozu za granicę.

2. W tym celu Państwa-Strony będą popierały zawieranie odpowiednich umów dwustronnych lub wielostronnych albo przystępowania do istniejących już umów.

Art. 12.

1. Państwa-Strony zapewnią dziecku, które jest zdolne do kształtowania swych własnych poglądów, prawo do swobodnego wyrażania własnych poglądów we wszystkich sprawach dotyczących dziecka, przyjmując je z należytą wagą, stosownie do wieku oraz dojrzałości dziecka.

2. W tym celu dziecko będzie miało w szczególności zapewnioną możliwość wypowiedzania się w każdym postępowaniu sądowym i administracyjnym, dotyczącym dziecka, bezpośrednio lub za pośrednictwem przedstawiciela bądź odpowiedniego organu, zgodnie z zasadami proceduralnymi prawa wewnętrznego.

Art. 13.

1. Dziecko będzie miało prawo do swobodnej wypowiedzi; prawo to ma zawierać swobodę poszukiwania, otrzymywania i przekazywania informacji oraz idei wszelkiego rodzaju, bez względu na granice, w formie ustnej, pisemnej bądź za pomocą druku, w formie artystycznej lub z wykorzystaniem każdego innego środka przekazu według wyboru dziecka.

2. Wykonywanie tego prawa może podlegać pewnym ograniczeniom, lecz tylko takim, które są przewidziane przez prawo i które są konieczne:

- a) dla poszanowania praw lub reputacji innych osób albo
- b) do ochrony bezpieczeństwa narodowego lub porządku publicznego, bądź zdrowia albo moralności społecznej.

Art. 14.

1. Państwa-Strony będą respektowały prawo dziecka do swobody myśli, sumienia i wyznania.

2. Państwa-Strony będą respektowały prawa i obowiązki rodziców lub, w odpowiednich przypadkach, opiekunów prawnych odnośnie do ukierunkowania dziecka w korzystaniu z jego prawa w sposób zgodny z rozwijającymi się zdolnościami dziecka.

3. Swoboda wyrażania wyznawanej religii lub przekonań może podlegać tylko takim ograniczeniom, które są przewidziane prawem i są konieczne do ochrony bezpieczeństwa narodowego i porządku publicznego, zdrowia lub moralności społecznej bądź podstawowych praw i wolności innych osób.

Art. 15.

1. Państwa-Strony uznają prawa dziecka do swobodnego zrzeszania się oraz wolności pokojowych zgromadzeń.

2. Na wykonywanie tych praw nie mogą być nakładane jakiekolwiek ograniczenia, z wyjątkiem tych, które są zgodne z prawem i które są konieczne w społeczeństwie demokratycznym do zapewnienia interesów bezpieczeństwa narodowego, porządku publicznego, ochrony zdrowia bądź moralności społecznej lub ochrony praw i wolności innych osób.

Art. 16.

1. Żadne dziecko nie będzie podlegało arbitralnej lub bezprawnej ingerencji w sferę jego życia prywatnego, ro-

dzinnego lub domowego czy w korespondencję ani bezprawnym zamachom na jego honor i reputację.

2. Dziecko ma prawo do ochrony prawnej przeciwko tego rodzaju ingerencji lub zamachom.

Art. 17.

Państwa-Strony uznają ważną rolę spełnianą przez środki masowego przekazu i zapewnią, aby dziecko miało dostęp do informacji oraz materiałów pochodzących z różnorodnych źródeł krajowych i międzynarodowych, szczególnie do tych, które mają na uwadze jego dobro w wymiarze społecznym, duchowym i moralnym oraz jego zdrowie fizyczne i psychiczne. W tym celu Państwa-Strony będą:

a) zachęcały środki masowego przekazu do rozpowszechniania informacji i materiałów, korzystnych dla dziecka w wymiarze społecznym oraz kulturalnym, zgodnie z duchem artykułu 29;

b) zachęcały do rozwoju współpracy międzynarodowej w dziedzinie wytwarzania, wymiany oraz rozpowszechniania tego rodzaju informacji i materiałów, pochodzących z różnorodnych kulturowych źródeł krajowych oraz międzynarodowych;

c) zachęcały do wydawania i rozpowszechniania książek dla dzieci;

d) zachęcały środki masowego przekazu, aby w szczególny sposób uwzględniały potrzeby językowe dzieci należących do mniejszości narodowych lub do rdzennej społeczności;

e) zachęcały do rozwijania odpowiednich kierunków działalności dla ochrony dzieci przed informacjami i materiałami szkodliwymi z punktu widzenia ich dobra, mając na względzie postanowienia artykułów 13 i 18.

Art. 18.

1. Państwa-Strony podejmą wszelkie możliwe starania dla pełnego uznania zasady, że oboje rodzice ponoszą wspólną odpowiedzialność za wychowanie i rozwój dziecka. Rodzice lub w określonych przypadkach opiekunowie prawni ponoszą główną odpowiedzialność za wychowanie i rozwój dziecka. Jak najlepsze zabezpieczenie interesów dziecka ma być przedmiotem ich największej troski.

2. W celu zagwarantowania i popierania praw zawartych w niniejszej konwencji Państwa-Strony będą okazywały odpowiednią pomoc rodzicom oraz opiekunom prawnym w wykonywaniu przez nich obowiązków związanych z wy-

chowywaniem dzieci oraz zapewnią rozwój instytucji, zakładów i usług w zakresie opieki nad dziećmi.

3. Państwa-Strony będą podejmowały wszelkie właściwe kroki dla zapewnienia dzieciom pracujących rodziców prawa do korzystania z usług instytucji i zakładów w zakresie opieki nad dziećmi, do których są one uprawnione.

Art. 19.

1. Państwa-Strony będą podejmowały wszelkie właściwe kroki w dziedzinie ustawodawczej, administracyjnej, społecznej oraz wychowawczej dla ochrony dziecka przed wszelkimi formami przemocy fizycznej bądź psychicznej, krzywdy lub zaniedbania bądź złego traktowania lub wyzysku, w tym wykorzystywania w celach seksualnych, dzieci pozostających pod opieką rodzica(ów), opiekuna(ów) prawnego(ych) lub innej osoby sprawującej opiekę nad dzieckiem.

2. Tego rodzaju środki ochronne powinny obejmować, tam gdzie jest to właściwe, skuteczne przedsięwzięcia w celu stworzenia programów socjalnych dla realizacji pomocy dziecku oraz osobom sprawującym opiekę nad dzieckiem, jak również innych form działań prewencyjnych dla ustalania, informowania, wszczynania i prowadzenia śledztwa, postępowania, notowania wymienionych wyżej przypadków niewłaściwego traktowania dzieci oraz tam, gdzie jest to właściwe – ingerencję sądu.

Art. 20.

1. Dziecko pozbawione czasowo lub na stałe swego środowiska rodzinnego lub gdy ze względu na swoje dobro nie może pozostawać w tym środowisku, będzie miało prawo do specjalnej ochrony i pomocy ze strony państwa.

2. Państwa-Strony zgodnie ze swym prawem wewnętrznym zapewnią takiemu dziecku opiekę zastępczą.

3. Tego rodzaju opieka może obejmować, między innymi, umieszczenie w rodzinie zastępczej, Kafala w prawie islamskim, adopcję lub – gdy jest to niezbędne – umieszczenie w odpowiedniej instytucji powołanej do opieki nad dziećmi. Przy wyborze odpowiednich rozwiązań należy w sposób właściwy uwzględniać wskazania w zachowaniu ciągłości w wychowaniu dziecka oraz jego tożsamości etnicznej, religijnej, kulturowej i językowej.

Art. 21.

Państwa-Strony uznające i/lub dopuszczające system adopcji zapewnią, aby dobro dziecka było celem najwyższym, i będą:

a) czuwać, aby adopcja dziecka odbywała się tylko z upoważnienia kompetentnych władz, które będą decydować – zgodnie z obowiązującym prawem i postępowaniem oraz na podstawie wszelkich stosownych i wiarygodnych informacji – o tym, że adopcja jest dopuszczalna ze względu na sytuację dziecka w odniesieniu do rodziców, krewnych i opiekunów prawnych, oraz – w przypadku gdy jest to wymagane – aby osoby zainteresowane świadomie wyraziły zgodę na adopcję po przeprowadzeniu z nimi niezbędnych konsultacji;

b) traktować adopcję związaną z przeniesieniem dziecka do innego kraju jako zastępczy środek opieki nad dzieckiem, jeżeli nie może być ono umieszczone w rodzinie zastępczej lub adopcyjnej albo nie można mu zapewnić w żaden inny odpowiedni sposób opieki w kraju jego pochodzenia;

c) dbać o to, aby dziecko adoptowane do innego kraju miało zabezpieczenie gwarancyjne i poziom życia odpowiednie do tych, które byłyby zapewnione w przypadku adopcji krajowej;

d) podejmować wszelkie właściwe kroki dla zapewnienia, aby w przypadku adopcji do innego kraju osoby w niej zaangażowane nie uzyskały z tego powodu niestosownych korzyści finansowych;

c) sprzyjać osiągnięciu celów niniejszego artykułu, tam gdzie jest to stosowne, przez zawieranie dwustronnych lub wielostronnych porozumień lub umów, a także dążyć w ich ramach do zapewnienia, aby umieszczenie dziecka w innym kraju odbywało się za pośrednictwem kompetentnych władz lub organów.

Art. 22.

1. Państwa-Strony podejmą właściwe kroki dla zapewnienia, aby dziecko, które ubiega się o status uchodźcy bądź jest uważane za uchodźcę w świetle odpowiednich przepisów prawa międzynarodowego lub wewnętrznego stosowanego postępowania, w przypadku gdy występuje samo lub towarzyszą mu rodzice bądź inna osoba, otrzymało odpowiednią ochronę i pomoc humanitarną przy korzystaniu z odpowiednich praw zawartych w niniejszej konwencji lub innych międzynarodowych aktach dotyczących praw człowieka oraz innych dokumentach w sprawach humanitarnych, których wspomniane Państwa są Stronami.

2. W tym celu Państwa-Strony zapewnią, w stopniu, jaki uznają za właściwy, współdziałanie w wysiłkach podejmowanych przez Narody Zjednoczone i inne kompetentne organizacje międzynarodowe oraz pozarządowe, współpracujące z Narodami Zjednoczonymi, dla udzielenia ochrony i pomocy takiemu dziecku oraz odnalezienia jego rodziców lub innych członków rodziny dziecka uchodźcy w celu uzyskania informacji niezbędnych do ponownego połączenia go z rodziną. W przypadkach gdy nie można odnaleźć rodziców ani innych członków rodziny, dziecko zostanie otoczone taką samą opieką, jak dziecko pozbawione stale bądź czasowo swojego otoczenia rodzinnego z jakichkolwiek przyczyn, zgodnie z postanowieniami niniejszej konwencji.

Art. 23.

1. Państwa-Strony uznają, że dziecko psychicznie lub fizycznie niepełnosprawne powinno mieć zapewnioną pełnię normalnego życia w warunkach gwarantujących mu godność, umożliwiających osiągnięcie niezależności oraz ułatwiających aktywne uczestnictwo dziecka w życiu społeczeństwa.

2. Państwa-Strony uznają prawo dziecka niepełnosprawnego do szczególnej troski i będą sprzyjały oraz zapewniały, stosownie do dostępnych środków, rozszerzanie pomocy udzielanej uprawnionym do niej dzieciom oraz osobom odpowiedzialnym za opiekę nad nimi. Pomoc taka będzie udzielana na wniosek tych osób i będzie stosowna do warunków dziecka oraz sytuacji rodziców lub innych osób, które się nim opiekują.

3. Uznając szczególne potrzeby dziecka niepełnosprawnego, pomoc, o której mowa w ustępie 2 niniejszego artykułu, będzie udzielana bezpłatnie tam, gdzie jest to możliwe, z uwzględnieniem zasobów finansowych rodziców bądź innych osób opiekujących się dzieckiem, i ma zapewnić, aby niepełnosprawne dziecko posiadało skuteczny dostęp do oświaty, nauki, opieki zdrowotnej, opieki rehabilitacyjnej, przygotowania zawodowego oraz możliwości rekreacyjnych, realizowany w sposób prowadzący do osiągnięcia przez dziecko jak najwyższego stopnia zintegrowania ze społeczeństwem oraz osobistego rozwoju, w tym jego rozwoju kulturalnego i duchowego.

4. Państwa-Strony będą sprzyjać, w duchu współpracy międzynarodowej, wymianie odpowiednich informacji w zakresie profilaktyki zdrowotnej oraz leczenia medycznego, psychologicznego i funkcjonalnego dzieci niepełnosprawnych, w tym rozpowszechnianiu i umożliwianiu dostępu do informacji dotyczących metod rehabilitacji oraz kształcenia i przygotowania zawodowego, w celu umożliwienia Państwom-Stronom poprawy ich możliwości i kwalifikacji oraz w celu wzbogacenia ich doświadczeń w tych dziedzinach. W związku z tym potrzeby krajów rozwijających się będą uwzględniane w sposób szczególny.

Art. 24.

1. Państwa-Strony uznają prawo dziecka do najwyższego poziomu zdrowia i udogodnień w zakresie leczenia chorób oraz rehabilitacji zdrowotnej. Państwa-Strony będą dążyły do zapewnienia, aby żadne dziecko nie było pozbawione prawa dostępu do tego rodzaju opieki zdrowotnej.

2. Państwa-Strony będą dążyły do pełnej realizacji tego prawa, a w szczególności podejmą niezbędne kroki w celu:

- a) zmniejszenia śmiertelności wśród noworodków i dzieci;
- b) zapewnienia udzielania koniecznej pomocy oraz opieki zdrowotnej wszystkim dzieciom, ze szczególnym uwzględnieniem rozwoju podstawowej opieki zdrowotnej;
- c) zwalczania chorób i niedożywienia, w tym – w ramach podstawowej opieki zdrowotnej – przez wykorzystanie między innymi łatwo dostępnych technik oraz przez dostarczanie odpowiednich pożywnych produktów żywnościowych i wody pitnej, z uwzględnieniem niebezpieczeństwa oraz ryzyka zanieczyszczenia środowiska naturalnego;
- d) zapewnienia matkom właściwej opieki zdrowotnej w okresie przed i po urodzeniu dziecka;
- e) zapewnienia, aby wszystkie grupy społeczne, w szczególności rodzice oraz dzieci, były informowane i posiadały dostęp do oświaty oraz otrzymywały wsparcie w korzystaniu z podstawowej wiedzy w zakresie zdrowia dziecka i karmienia, korzyści z karmienia piersią, higieny i warunków zdrowotnych otoczenia, a także zapobiegania wypadkom;
- f) rozwoju profilaktycznej opieki zdrowotnej, poradnictwa dla rodziców oraz wychowania i usług w zakresie planowania rodziny.

3. Państwa-Strony będą podejmowały wszelkie właściwe i skuteczne kroki na rzecz zniesienia tradycyjnych praktyk przynoszących szkodę zdrowiu dziecka.

4. Państwa-Strony zobowiązują się działać na rzecz sprzyjania i zachęcania do rozwoju współpracy międzynarodowej w celu stopniowego osiągnięcia pełnej realizacji praw uznanych w niniejszym artykule. W związku z tym szczególna uwaga będzie zwrócona na potrzeby krajów rozwijających się.

Art. 25.

Państwa-Strony uznają prawo dziecka, umieszczonego przez kompetentne władze w zakładzie w celach opieki, ochrony bądź leczenia w zakresie zdrowia fizycznego lub psychicznego, do okresowego przeglądu leczenia dziecka i wszelkich innych okoliczności odnoszących się do jego umieszczenia w zakładzie.

Art. 26.

1. Państwa-Strony będą uznawać prawo każdego dziecka do korzystania z systemu zabezpieczenia społecznego, w tym ubezpieczeń socjalnych, oraz będą podejmowały niezbędne kroki dla osiągnięcia pełnej realizacji tego prawa zgodnie z ich prawem wewnętrznym.

2. Tam gdzie jest to możliwe, powyższe świadczenia powinny być zabezpieczone z uwzględnieniem zasobów i warunków życia dziecka oraz osób odpowiedzialnych za jego utrzymanie, jak również wszelkich innych okoliczności, odnoszących się do stosowania realizacji świadczeń wnioskowanych przez dziecko lub w jego imieniu.

Art. 27.

1. Państwa-Strony uznają prawo każdego dziecka do poziomu życia odpowiadającego jego rozwojowi fizycznemu, psychicznemu, duchowemu, moralnemu i społecznemu.

2. Rodzice (rodzic) lub inne osoby odpowiedzialne za dziecko ponoszą główną odpowiedzialność za zabezpieczenie w ramach swych możliwości, także finansowych, warunków życia niezbędnych do rozwoju dziecka.

3. Państwa-Strony, zgodnie z warunkami krajowymi oraz odpowiednio do swych środków, będą podejmowały właściwe kroki dla wspomagania rodziców lub innych osób odpowiedzialnych za dziecko w realizacji tego prawa oraz będą udzielały, w razie potrzeby, pomocy materialnej oraz innych programów pomocy, szczególnie w zakresie żywności, odzieży i mieszkań.

4. Państwa-Strony podejmą wszelkie właściwe kroki dla zapewnienia łożenia na utrzymanie dziecka ze strony rodziców lub innych osób ponoszących odpowiedzialność finansową za dziecko, zarówno na terenie Państwa-Strony, jak i za granicą. W szczególnych przypadkach, gdy osoba ponosząca odpowiedzialność finansową za dziecko mieszka w państwie innym niż dziecko, Państwa-Strony będą dążyły do przystąpienia do umów międzynarodowych lub do zawarcia takich umów, jak również do zawierania odpowiednich porozumień.

Art. 28.

1. Państwa-Strony uznają prawo dziecka do nauki i w celu stopniowego realizowania tego prawa na zasadzie równych szans, w szczególności:

a) uczynią nauczanie podstawowe obowiązkowym i bezpłatnym dla wszystkich;

b) będą popierać rozwój różnorodnych form szkolnictwa średniego, zarówno ogólnokształcącego, jak i zawodowego, uczynią je dostępnymi dla każdego dziecka oraz podejmą odpowiednie kroki, takie jak wprowadzenie bezpłatnego nauczania oraz udzielanie w razie potrzeby pomocy finansowej;

c) za pomocą wszelkich właściwych środków uczynią szkolnictwo wyższe dostępnym dla wszystkich na zasadzie zdolności;

d) udostępnią wszystkim dzieciom informacje i poradnictwo szkolne i zawodowe;

e) podejmą kroki na rzecz zapewnienia regularnego uczęszczania do szkół oraz zmniejszenie wskaźnika porzucania nauki.

2. Państwa-Strony będą podejmowały wszelkie właściwe środki zapewniające, aby dyscyplina szkolna była stosowana w sposób zgodny z ludzką godnością dziecka i niniejszą konwencją.

3. Państwa-Strony będą popierały i rozwijały międzynarodową współpracę w dziedzinie oświaty, w szczególności w celu przyczyniania się do zlikwidowania ignorancji i analfabetyzmu na świecie oraz ułatwienia dostępu do wiedzy naukowo-technicznej i nowoczesnych metod nauczania. W tym zakresie należy w szczególności uwzględniać potrzeby krajów rozwijających się.

Art. 29.

1. Państwa-Strony są zgodne, że nauka dziecka będzie ukierunkowana na:

a) rozwijanie w jak najpełniejszym zakresie osobowości, talentów oraz zdolności umysłowych i fizycznych dziecka;

b) rozwijanie w dziecku szacunku dla praw człowieka i podstawowych swobód oraz dla zasad zawartych w Kartce Narodów Zjednoczonych;

c) rozwijanie w dziecku szacunku dla jego rodziców, jego tożsamości kulturowej, języka i wartości, dla wartości narodowych kraju, w którym mieszka dziecko, kraju, z którego dziecko pochodzi, jak i dla innych kultur;

d) przygotowanie dziecka do odpowiedniego życia w wolnym społeczeństwie, w duchu zrozumienia, pokoju, tolerancji, równości płci oraz przyjaźni pomiędzy wszystkimi narodami, grupami etnicznymi, narodowymi i religijnymi oraz osobami rdzennego pochodzenia;

e) rozwijanie w dziecku poszanowania środowiska naturalnego.

2. Żadne postanowienie niniejszego artykułu lub artykułu 28 nie może być interpretowane w sposób naruszający wolność osób fizycznych lub ciał zbiorowych do zakładania i prowadzenia instytucji oświatowych, z zastrzeżeniem przestrzegania zasad wyrażonych w ustępie 1 niniejszego artykułu oraz wymogów, aby kształcenie w tego typu instytucjach odpowiadało minimalnym standardom, które określi dane państwo.

Art. 30.

W tych państwach, w których istnieją mniejszości etniczne, religijne lub językowe bądź osoby pochodzenia rdzennego, dziecku należącemu do takiej mniejszości lub dziecku pochodzenia rdzennego nie można odmówić prawa do posiadania i korzystania z własnej kultury, do wyznawania i praktykowania swojej religii lub do używania własnego języka, łącznie z innymi członkami jego grupy.

Art. 31.

1. Państwa-Strony uznają prawo dziecka do wypoczynku i czasu wolnego, do uczestniczenia w zabawach i zajęciach rekreacyjnych, stosownych do wieku dziecka, oraz do nieskrępowanego uczestniczenia w życiu kulturalnym i artystycznym.

2. Państwa-Strony będą przestrzegały oraz popierały prawo dziecka do wszechstronnego uczestnictwa w życiu kulturalnym i artystycznym oraz będą sprzyjały tworzeniu właściwych i równych sposobności dla działalności kulturalnej, artystycznej, rekreacyjnej oraz w zakresie wykorzystania czasu wolnego.

Art. 32.

1. Państwa-Strony uznają prawo dziecka do ochrony przed wyzyskiem ekonomicznym, przed wykonywaniem pracy, która może być niebezpieczna lub też może kolidować z kształceniem dziecka, bądź może być szkodliwa dla zdrowia dziecka lub jego rozwoju fizycznego, umysłowego, duchowego, moralnego lub społecznego.

2. Państwa-Strony będą podejmowały kroki ustawodawcze, administracyjne, socjalne oraz środki w dziedzinie oświaty dla zapewniania realizacji postanowień niniejszego artykułu. W tym celu, mając na uwadze odnośne postanowienia innych dokumentów międzynarodowych, Państwa-Strony w szczególności:

- a) ustanowią minimalny poziom lub poziomy wiekowe dla ubiegania się o podjęcie pracy;
- b) ustanowią właściwe przepisy odnośnie do wymiaru czasowego oraz warunków zatrudnienia;
- c) ustanowią odpowiednie kary lub inne sankcje dla zapewnienia skutecznego stosowania niniejszego artykułu.

Art. 33.

Państwa-Strony będą podejmowały wszelkie odpowiednie kroki, w tym środki ustawodawcze, administracyjne, socjalne oraz środki w dziedzinie oświaty, w celu zapewnienia ochrony dzieci przed nielegalnym używaniem środków narkotycznych i substancji psychotropowych, zgodnie z ich zdefiniowaniem w odpowiednich umowach międzynarodowych, oraz w celu zapobiegania wykorzystywaniu dzieci do nielegalnej produkcji tego typu substancji i handlu nimi.

Art. 34.

Państwa-Strony zobowiązują się do ochrony dzieci przed wszelkimi formami wyzysku seksualnego i nadużyć seksualnych. Dla osiągnięcia tych celów Państwa-Strony podejmą w szczególności wszelkie właściwe kroki o zasięgu krajowym, dwustronnym oraz wielostronnym dla przeciwdziałania:

a) nakłanianiu lub zmuszaniu dziecka do jakichkolwiek nielegalnych działań seksualnych;

b) wykorzystywaniu dzieci do prostytucji lub innych nielegalnych praktyk seksualnych;

c) wykorzystywaniu dzieci w pornograficznych przedstawieniach i materiałach.

Art. 35.

Państwa-Strony będą podejmowały wszelkie kroki o zasięgu krajowym, dwustronnym oraz wielostronnym dla przeciwdziałania uprowadzeniom, sprzedaży bądź handlowi dziećmi, dokonywanych dla jakichkolwiek celów i w jakiegokolwiek formie.

Art. 36.

Państwa-Strony będą bronić dziecko przed wszelkimi innymi formami wyzysku, w jakimkolwiek aspekcie naruszającym dobro dziecka.

Art. 37.

Państwa-Strony zapewnią, aby:

a) żadne dziecko nie podlegało torturowaniu bądź okrutnemu, nieludzkiemu czy poniżającemu traktowaniu lub karaniu. Ani kara śmierci, ani kara dożywotniego więzienia bez możliwości wcześniejszego zwolnienia nie może być orzeczona wobec osoby poniżej osiemnastu lat za popełnione przez nią przestępstwa;

b) żadne dziecko nie zostało pozbawione wolności w sposób bezprawny lub arbitralny. Aresztowanie, zatrzymanie lub uwięzienie dziecka powinno być zgodne z prawem i może być zastosowane jedynie jako środek ostateczny i na możliwie najkrótszy czas;

c) każde dziecko pozbawione wolności było traktowane humanitarnie i z poszanowaniem wrodzonej godności jednostki ludzkiej, w sposób uwzględniający potrzeby osoby w danym wieku. W szczególności każde dziecko pozbawione wolności zostanie odseparowane od osób dorosłych, jeśli tylko rozwiązanie odwrotnie nie będzie uznane za zgodne z najwyższym dobrem dziecka, oraz będzie miało prawo utrzymywać kontakty ze swoją rodziną poprzez korespondencję i wizyty, z wyłączeniem sytuacji wyjątkowych;

d) każde dziecko pozbawione wolności miało prawo do uzyskania niezwłocznego dostępu do prawnej lub innej odpowiedniej pomocy, jak również prawo do kwestionowa-

nia legalności pozbawienia go wolności przed sądem lub inną kompetentną, niezawisłą i bezstronną władzą oraz domagania się uzyskania szybkiej decyzji w tej sprawie.

Art. 38.

1. Państwa-Strony zobowiązują się respektować i nakazać respektowanie norm międzynarodowego prawa humanitarnego mających zastosowanie do nich w przypadku konfliktu zbrojnego i odnoszących się do dzieci.

2. Państwa-Strony podejmą wszelkie możliwe kroki dla zapewnienia, aby osoby, które nie osiągnęły wieku piętnastu lat, nie brały bezpośredniego udziału w działaniach zbrojnych.

3. Państwa-Strony będą powstrzymywały się przed rekrutowaniem do swoich sił zbrojnych jakiejkolwiek osoby, która nie osiągnęła wieku piętnastu lat. Przeprowadzając rekrutację spośród osób, które osiągnęły wiek piętnastu lat, lecz nie osiągnęły jeszcze osiemnastu lat, Państwa-Strony będą starały się brać pod uwagę w pierwszej kolejności osoby starsze wiekiem.

4. Zgodnie ze swoimi zobowiązaniami, wynikającymi z międzynarodowego prawa humanitarnego do ochrony ludności cywilnej w konfliktach zbrojnych, Państwa-Strony będą stosowały wszelkie możliwe do realizacji środki dla zapewnienia ochrony i opieki nad dziećmi dotkniętymi przez konflikt zbrojny.

Art. 39.

Państwa-Strony będą podejmowały wszelkie właściwe kroki dla ułatwienia przebiegu rehabilitacji fizycznej i psychicznej oraz reintegracji społecznej dziecka, które padło ofiarą jakiejkolwiek formy zaniedbania, wyzysku lub wykorzystania, torturowania lub jakiejkolwiek innej formy okrutnego, nieludzkiego czy poniżającego traktowania albo karania bądź konfliktu zbrojnego. Taka rehabilitacja czy reintegracja przebiegać będzie w środowisku, które sprzyja zdrowiu, zapewnieniu własnego szacunku i godności dziecka.

Art. 40.

1. Państwa-Strony uznają prawo każdego dziecka podejrzanego, oskarżonego bądź uznanego winnym pogwałcenia prawa karnego do traktowania w sposób sprzyjający poczuciu godności i wartości dziecka, które umacnia

w nim poszanowanie podstawowych praw i wolności innych osób oraz uwzględnia wiek dziecka i celowość sprzyjania jego reintegracji dla podjęcia przez nie konstruktywnej roli w społeczeństwie.

2. W tym celu, a także uwzględniając odpowiednie postanowienia dokumentów międzynarodowych, Państwa-Strony zapewnią w szczególności:

a) aby żadne dziecko nie było podejrzane, oskarżane bądź uznawane winnym pogwałcenia prawa karnego poprzez działanie lub zaniechanie, które nie było zabronione przez prawo wewnętrzne bądź międzynarodowe w momencie jego dokonania;

b) każdemu dziecku, które podejrzewa się, oskarża lub uznaje winnym pogwałcenia prawa karnego, przynajmniej następujące gwarancje:

i) przyznanie domniemania niewinności do chwili udowodnienia winy zgodnie z prawem;

ii) niezwłoczne bezpośrednie poinformowanie go o stawianych mu zarzutach lub, w odpowiednich przypadkach, za pośrednictwem jego rodziców albo opiekuna prawnego oraz zapewnieniu prawnej lub innej pomocy w przygotowaniu i prezentowaniu jego obrony;

iii) rozpatrzenie sprawy bez zwłoki i przez niezawisłą i bezstronną władzę bądź organ sądowy w uczciwym procesie, przeprowadzonym zgodnie z prawem, zabezpieczeniem prawnej lub innej właściwej pomocy oraz w obecności jego rodziców lub opiekunów prawnych, jeśli tylko nie będzie to uważane za niezgodne z najwyższym interesem dziecka z uwagi na jego wiek lub sytuację;

iv) niestosowania przymusu do składania zeznań lub przyznania się do winy; przesłuchiwanie świadków ze strony przeciwnej i równoprawne uczestniczenie w przesłuchiowaniu świadków w jego imieniu;

v) w przypadku uznania winnym pogwałcenia prawa karnego, posiadanie prawa odwołania się od tego orzeczenia oraz innych związanych z nim środków do wyższej, kompetentnej, niezawisłej i bezstronnej władzy lub organu sądowego, zgodnie z prawem;

vi) zapewnienie bezpłatnej pomocy tłumacza, jeśli dziecko nie rozumie bądź nie mówi w danym języku;

vii) pełne poszanowanie spraw z zakresu życia osobiste-go we wszystkich etapach procesowych.

3. Państwa-Strony będą sprzyjały tworzeniu praw, procedur organów oraz instytucji odnoszących się specjalnie do dzieci podejrzanych, oskarżonych bądź uznawanych winnymi pogwałcenia prawa karnego, a w szczególności:

a) ustanowienia minimalnej granicy wieku, poniżej której dzieci będą posiadały domniemanie niezdolności do naruszenia prawa karnego;

b) w przypadku gdy jest to właściwe i celowe, stosowaniu innych środków postępowania z takimi dziećmi, bez uciekania się do postępowania sądowego, pod warunkiem pełnego poszanowania praw człowieka i gwarancji prawnych.

4. Różnorodność przedsięwzięć, takich jak opieka, poradnictwo, nadzór, probacja, umieszczenie w rodzinie zastępczej, programy edukacyjne i szkolenia zawodowego, oraz inne rozwiązania alternatywne do opieki instytucjonalnej będą dostępne dla zapewnienia właściwego postępowania z dziećmi, w sposób właściwy dla ich dobra, a także proporcjonalny zarówno w stosunku do okoliczności, jak i do popełnionego wykroczenia.

Art. 41.

Niniejsza konwencja w żaden sposób nie narusza postanowień, które w większym stopniu sprzyjają realizacji praw dziecka i które mogą być zawarte w:

a) prawie Państwa-Strony lub

b) prawie międzynarodowym obowiązującym to Państwo.

CZĘŚĆ II

Art. 42.

Państwa-Strony zobowiązują się do szerzenia informacji o zasadach i postanowieniach niniejszej konwencji zarówno wśród dorosłych, jak i dzieci, wykorzystując do tego celu będące w ich dyspozycji środki. (...)

Art. 44.

1. Państwa-Strony zobowiązują się do przedkładania Komitetowi za pośrednictwem Sekretarza Generalnego Narodów Zjednoczonych sprawozdań odnośnie do środków stosowanych przez nie do realizacji praw zawartych w konwencji oraz postępów w korzystaniu z tych praw:

a) w ciągu dwóch lat po wejściu w życie(3) konwencji dla danego państwa;

b) następnie co pięć lat.

2. Sprawozdania przedkładane na mocy niniejszego artykułu wskazywać będą na czynniki oraz na ewentualne trudności wpływające na stopień wypełnienia zobowiązań wynikających z niniejszej konwencji. Sprawozdania będą zawierały także odpowiednie informacje zapewniające Komitetowi pełną wiedzę na temat wprowadzenia w życie postanowień konwencji w danym kraju. (...)

Załącznik

Zastrzeżenia:

Ratyfikując Konwencję o prawach dziecka, przyjętą przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 20 listopada 1989 r., Rzeczpospolita Polska w oparciu o postanowienia artykułu 51 ustęp 1 tej konwencji zgłasza następujące zastrzeżenia:

– W odniesieniu do artykułu 7 konwencji: Rzeczpospolita Polska zastrzega, że prawo dziecka przysposobionego do poznania rodziców naturalnych będzie podlegało ograniczeniu poprzez obowiązywanie rozwiązań prawnych umożliwiających przysposabiającym zachowanie tajemnicy pochodzenia dziecka.

– O granicy wieku, od której dopuszczalne jest powoływanie do służby wojskowej lub podobnej oraz uczestnictwo w działaniach zbrojnych, rozstrzyga prawo Rzeczypospolitej Polskiej. Granica ta nie może być niższa niż przewidziana w artykule 38 konwencji.

Deklaracje:

– Rzeczpospolita Polska uważa, że wykonania przez dziecko jego praw określonych w konwencji, w szczególności praw określonych w artykułach od 12 do 16, dokonuje się z poszanowaniem władzy rodzicielskiej, zgodnie z polskimi zwyczajami i tradycjami dotyczącymi miejsca dziecka w rodzinie i poza rodziną.

– W odniesieniu do artykułu 24 ustęp 2 litera f) konwencji Rzeczpospolita Polska uważa, że poradnictwo dla rodziców oraz wychowanie w zakresie planowania rodziny powinno pozostawać w zgodzie z zasadami moralności.

XIII. Gdzie szukać pomocy

Fundacja Centrum Praw Kobiet oferuje:

- bezpłatne porady prawne, socjalne, finansowe i psychologiczne
- pomoc w kontaktach z policją, prokuraturą i sądami
- bezpłatne poradniki i ulotki prawne
- bezpieczne schronienie w Specjalistycznym Ośrodku Wsparcia
- udział w grupie wsparcia oraz terapeutyczno-teatralnej
- udział w warsztatach dotyczących zarządzania finansami
- udział w warsztatach samoobrony WENDO

Nasze placówki:

Warszawa

Poradnie: ul. Wilcza 60, lok. 19, 00-679

tel./ fax: (22) 622 25 17; (22) 652 01 17

e-mail: temida@cpk.org.pl, www.cpk.org.pl; www.cpk.org.pl/finanse

ul. Piękna 66 a lok. 10 i 11, 00-672 Warszawa, tel./fax 22 6520117

Specjalistyczny Ośrodek Wsparcia dla Ofiar Przemocy w Rodzinie

tel. 606 256 790, (22) 828 38 26; sow@cpk.org.pl

Pomoc telefoniczna:

(22) 621 35 37 Telefon zaufania

(w czwartki od 10 do 16 dyżur prawny)

600 070 717 Całodobowy telefon interwencyjny

dla kobiet ofiar przemocy

Poradnie mailowe:

Pomoc@cpk.org.pl

Porady.prawne@cpk.org.pl

Porady.psychologiczne@cpk.org.pl

Gdańsk ul. Gdyńskich Kosynierów 11 tel. (58) 341 79 15,

Grójec ul. Piłsudskiego 27, tel. 606338313

Łódź ul. Piotrkowska 115, tel. (58) 341 79 15,

Wrocław ul. Ruska 46B, tel. (71) 358 08 74,

Żyrardów ul. Mireckiego 63, tel. 882 512 900,

RZECZNIK PRAW DZIECKA

ul. Przemysłowa 30/32, 00-450 Warszawa
telefon: 22 583 66 00, faks: 22 583 66 96
e-mail: rpd@brpd.gov.pl

Dziecięcý Telefon Zaufania Rzecznika Praw Dziecka:
800 12 12 12 Bezpłatny
– od poniedziałku do piątku od godziny 8.15 do 20.00
Infolinia: 800 676 676

KOMITET OCHRONY PRAW DZIECKA

ul. Oleandrów 6 (III piętro), 00-629 Warszawa
telefon: 22 626 94 19, faks: 22 745 71 80
e-mail: kopd@kopd.pl
www.kopd.pl

FUNDACJA DZIECI NICZYJE Centrum Dziecka i Rodziny

ul. Walecznych 59, 03-926 Warszawa
telefon 22 616 16 69

CENTRUM POMOCY DZIECIOM „MAZOWIECKA”

ul. Mazowiecka 12/25, 00-048 Warszawa,
telefon: 22 826 88 62, 826-14-34
www.fdn.pl

TELEFON ZAUFANIA DLA DZIECI I MŁODZIEŻY**116 111**

XIV. Skąd czerpać wiedzę o przemocy wobec dzieci w rodzinie?

Niniejszy poradnik został opracowany przy wykorzystaniu publikacji wypunktowanych poniżej. Jeśli chcesz pogłębić swoją wiedzę na temat zjawiska przemocy wobec dzieci w rodzinie oraz dowiedzieć się więcej o tym, jak skutecznie zapobiegać tej patologii, zachęcamy do dalszej lektury!

- J. Brągiel, *Zrozumieć dziecko skrzywdzone*, Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, Opole 1996.
- K. Browne, M. Herbert, *Zapobieganie przemocy w rodzinie*, WSiP, Warszawa 1999.
- W. Badura-Madej, A. Dobrzyńska-Mesterhazy, *Przemoc w rodzinie. Interwencja kryzysowa i psychoterapia*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2000.
- D. Dutton, *Przemoc w rodzinie*, Diogenes, Warszawa 2001.
- J. Herman, *Przemoc. Uraz psychiczny i powrót do równowagi*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 1998.
- I. Jundził, *Dziecko – ofiara przemocy*, WSiP, Warszawa 1993.
- E. Lisowska, *Przemoc wobec dzieci. Rozpoznawanie i przeciwdziałanie*, Wydawnictwo Akademii Świętokrzyskiej, Kielce 2005.
- A. Miller, *Zniewolone dzieciństwo. Ukryte źródła tyranii*, Media Rodzina, Poznań 1999.
- S. Kluczyńska, *Przemoc seksualna wobec dzieci*, Niebieska Linia 2002, nr 3.

- A. Łopatkowa, *Bici biją – z życia wzięte*, w: *Bici biją*, red. J. Bińczyczka, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 2001.
- S. Nikodemka, *Przemoc wobec dzieci – przegląd badań*, Niebieska Linia 2000, nr 4. A. Pacewicz, „Przemoc wobec dzieci”, PARPA, Warszawa 1996.
- I. Pospiszyl, *Przemoc w rodzinie*, WSIP, Warszawa 1994.
- A. Rosiano, *Przemoc wobec dzieci*, eSPe, Kraków 2002.
- A. Sobkowska, *Przemoc wobec dzieci w rodzinie*, Edukacja i Dialog 1999, nr 8.
- Z. L. Starowicz, *Przemoc seksualna*, Wyd. Jacek Santorski, Warszawa 1999.
- M. Szymańczyk, *Pojęcie krzywdzenia dzieci*, Niebieska Linia 1999, nr 1.
- J. Zmarzlik, *Portret dziecka krzywdzonego*, Niebieska linia 2001, nr 1. Materiały do Kampanii „Dzieciństwo bez przemocy”, zorganizowanej przez Fundację Dzieci Niczyje w 2001 r., dostępne na stronie internetowej: <http://www.przemoc.com.pl/materialy.html>;
- J. Włodarczyk, K. Makaruk, *Ogólnopolska diagnoza problemu przemocy wobec dzieci. Wyniki badania*, Warszawa 2013.
- Dr J. Kane z zespołem (program Daphne Komisji Europejskiej), *Przemoc w rodzinie*, Bruksela 2008. Dane statystyczne Państwowej Agencji Rozwiązywania Problemów Alkoholowych: http://www.parpa.pl/index.php?option=com_content&task=view&id=155&Itemid=144
- Raport z badań Fundacji Dzieci Niczyje pt. *Bicie dzieci. Postawy i doświadczenia dorosłych Polaków* prowadzonych w 2008 r.: <http://dziecinstwobezprzemocy.pl/strona.php?p=45>
- Raport z badań Rzecznika Praw Dziecka pt. *Postawy społeczne wobec bicia dzieci* prowadzonych w 2012 r.: http://www.brpd.gov.pl/badania/postawy_spoeczne_wobec%20bicia_dzieci_2012.pdf
- Dane statystyczne Komendy Głównej Policji: <http://statystyka.policja.pl/st/wybrane-statystyki/przemoc-w-rodzinie/50863,Przemoc-w-rodzinie.html>

XV. Wybrane publikacje Fundacji Centrum Praw Kobiet

1. **Poradniki z serii** *Poznaj swoje prawa...*

Jeśli jesteś ofiarą przemocy

Jeśli jesteś ofiarą gwałtu

Jeśli chcesz się rozwieść

Wszystko o alimentach i świadczeniach rodzinnych

2. **Poradniki z serii** *Poznaj siebie i swój związek*

Jak dogadać się we dwoje

Jak wprowadzić równość w rodzinie

Jak się uwolnić z krzywdzącego związku

3. **Wybrane ulotki**

Przemoc w rodzinie – powiedz Nie

Przemoc w rodzinie – mężczyźni mówią Nie

Przemoc w rodzinie – masz prawo

Gwałt – to nie ty jesteś winna

Dyskryminacja – nie musisz się na to godzić

Molestowanie w pracy – powiedz Nie

Alkoholizm – nie jesteś winna, gdy on pije

Bądź rozważna – pieniądze w małżeństwie

Uwolnij się – przemoc ekonomiczna

Przemoc w rodzinie, jeśli masz naście lat – przerwij milczenie

Razem przeciw przemocy, jeśli masz naście lat – masz wybór

Ja, ty, my regaujemy – przemoc domowa

Zadbaj o siebie, gdy masz dziesięć lat – Przemoc ekonomiczna

4. *Od przemocy ekonomicznej do niezależności*

– poradnik dla kobiet